

Tellijä aadress:

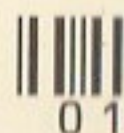
Jaan Undusk
sünd. 1958

Kuidas portreteerida Hispaaniat?
Vasakul Baskimaa anarhistid, paremal Kataloonia
sürrealistid, all Andaluusia võrgutajad, keskel Kastillias
aga kõik pühakud koos oma paleuste poole pöördlemasi
Teresa Ávilast, Juan de la Cruz, don Quijote. Raamatu autor
läks kunagi Hispaaniasse tavalise turistina, aga tuli sealt
tagasi teadmiseaga, et elus on sfääre, kus mingist hetkest
alates maksab ainult muskus ja vägivald.

ISSN 1406-0515

9 771406 051118

01

Hind 3.95

e-raamat:

2016 /// 6-8

Teekond Hispaania

Jaan Undusk

LR
3

LR

Loomingu Raamatukogu
18 aastakäik
2016 /// 6-8

**Teekond
Hispaania**

Undusk

Jaan Undusk

Jaan Undusk

Teekond Hispaania

Üks luhtunud reisikiri

GA Kultuurileht
Tallinn

Toimetanud Triinu Tamm
Korrektuuri lugenud Inna Lusti
Aastakäigu kujundanud Asko Künnap

Kolleegium
Toomas Haug, Tiit Hennoste, Maarja Kangro, Lauri Kitsnik, Hasso Krull,
Ilona Martson, Mati Sirkel, Marek Tamm, Udo Uiho, Vaapo Vaher

© Jaan Undusk ja „Loomingu Raamatukogu“, 2016
© Pildid ja kaanefoto. Maarja Undusk

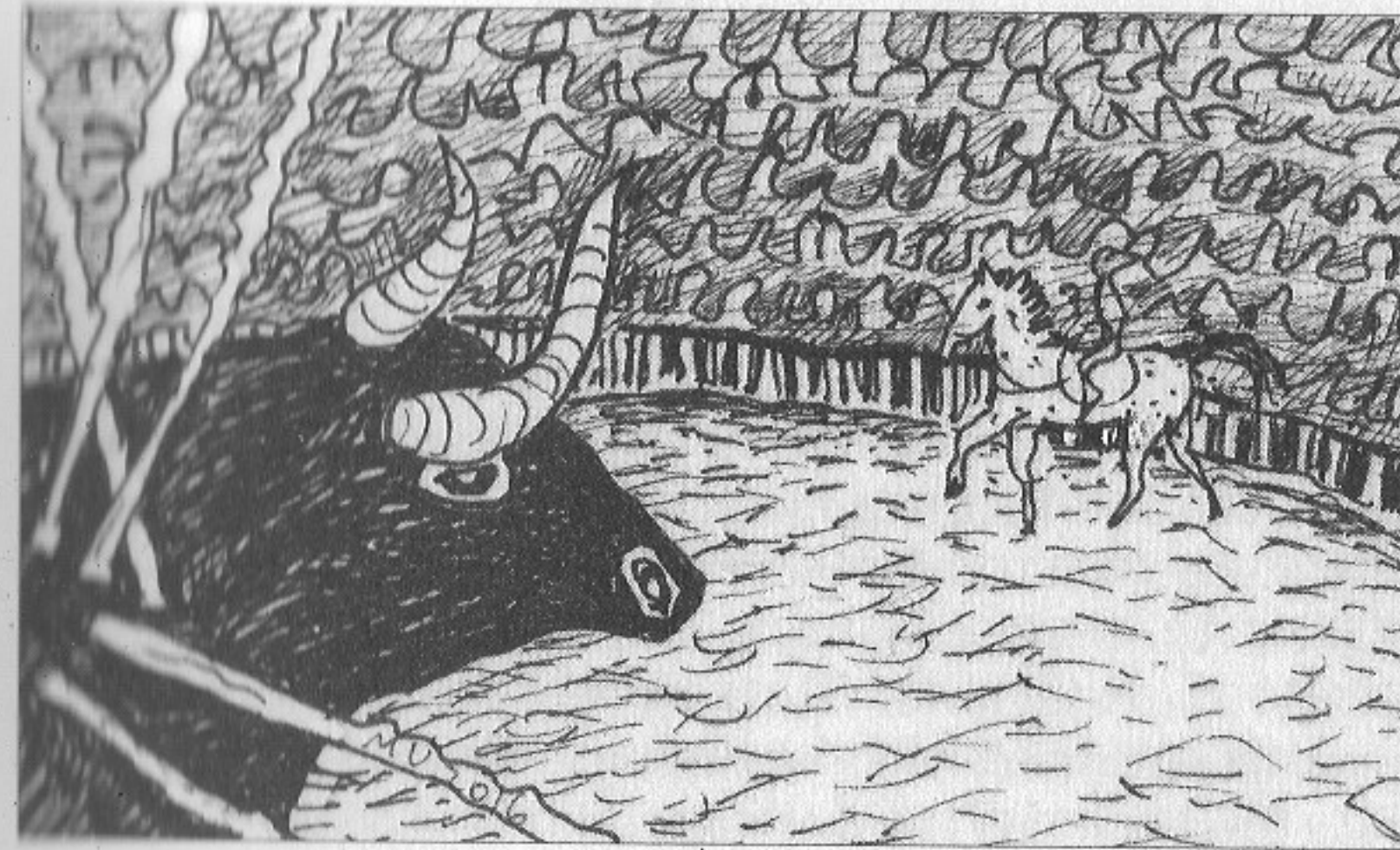
Toimetus
Harju 1, 10146 Tallinn
Tel.: 6276 425
e-mail: LR@looming.ee

Trükikoda Pakett AS

ISSN 1406-0515
ISBN 978-9949-563-23-4 (trükis)
ISBN 978-9949-563-24-1 (epub)

Sisukord

Salamanca, Plaza Mayor	7
Salamanca, Universidad Civil	24
Catalunya, Canet de Mar	47
Ávila, Puerta de Santa Teresa	70
Sevilla, La Giralda	112
Saateks	137

Salamanca, Plaza Mayor

Selsan Salamanca Suurväljakul, kõige majesteetlikumal linna-platsil, mis Hispaaniast leida, ja mõtlen, et kas siit ta siis hakkab peale. Hispaania. Olen teda oodanud juba San Sebastianis, linnas, mis ajab põhjamaalasel pea segi, sest serveerib meremaastike kitši looduse endana; Burgoses, funktsionaalse katoliikluse turvalises, varuvõimalusteta provintsikeskuses, sellel Hispaania Põltsamaal, mis vananeb mõttega, et kunagi – kuni Kolumbuse kuulsa retkeni meretaguste juurde – oli ta kuningriigi esimene linn ja seejärel, 450 aastat hiljem, nagu korraks unest ärgates, ka Franco Uue Vana Hispaania esimene keskne tugipunkt; olen teda oodanud veel mõnes väiksemas kohas, aga tekst ei käivitu. Hispaania algust pole. Kitšist ja katoliiklusest minu Hispaania ei alga. Burgose Põltsamaa-unistusest samuti mitte, sest nagu peatselt selgub, elavad sama laadi kuldseis unelmais ka Toledo, Valladolid, Saragossa, Córdoba, Sevilla, Granada, Barcelona ja jumal teab veel mitu linna. Kohati näib, et Hispaania on täis kuningriikide ja kalifaatide pealinnu. Peaaegu kõik on saanud olla kord valitsejad, paljudel väikestel linnadel on oma suur minevik ja paljudel suurematel midagi häbelikkust tekitavat eluloos. Mida enam Hispaanias ringi käia, seda

enam see polütsentrismi-tunne süveneb. Lõpuks on selles lausa midagi uhket ja liigutavat. Keegi ei kannata alaväärsuse all, sest elatakse mütoloogilises, nõrga ajatajuga ruumis, kus kord olnu on vaid meenutus sellest, mis ei saa muutuda olematuks. Córdoba on seesama linn sellesama koha peal, mis kalifaadi ajal, sellesama jõe ja päikese, nendesamade majade ja veiniga, ning järelikult on ta seesama linn mis muiste. Toimib armastuse printsiip – tekkinud eimillestki, ei tühista teda mingi võim, temas ei saa, temas ei ole võimalik pettuda. Córdoba on pealinn ja selleks ta ka jääb. Nagu Toledo, Valladolid, Saragossa, Sevilla, Granada, Barcelona ja need teised. Armastajad saavad tuhaks, aga tuha armastus ei raue. Raudgematult armastavat tuhka on täis kogu Hispaania, see hõljub linnade kohal ja sõidab sisse kõrbest, tuhk, mis ei jahtu – Hispaania värv.

See on seesama sõnum, mida kuulutas suur must Francisco de Quevedo: *polvo serán, mas polvo enamorado* – 'nad tuhaks saavad, kuid tuhk jääb armunuks'. Ei mingit panteismi ja kõiksusse sulamist, üksnes iga hinge isiklik materiaalne jäävus, olgu tuhanagi, aga siis tuhana, mis teistest erinev, olgu gaasinagi, aga siis kui pilv, mis püsib koos viimsepäeva laupäevani.

Seesama on üks suures armastuses ja baski anarhismis. Hispaania väiksemate linnade kuningriiklik teadvus oli minu esimene kokkupuude donkihhotlusega. Don Quijote nägi kõrtsides losse ja talutüdrukuis printsesse. Ajaliku inimese jaoks on see meelte-segadus, *day-dream*. Igavese, mütoloogilise jaoks – ainus eetika. Hispaanias on nii palju füüsilist alust donkihhotismiks. Juba see lõõmav, ajalukku naelutatud päike. Ja siis nendesamade nõndanimetatud väiksemate linnade meeletult uhked katedraalid ja kuningalossid, *alcázar*'id. Arhitektuurilised elevantismid kõige aukartustäratavamas mõttes, mis vaid puhatavad aja kaduvuse üle. Jah, kaugelt vaadates on Hispaania kompaktne nagu granaatõun, kõike koju toova pealinna Madridiga täpselt oma südames. Kohale jõudes selgub, et Hispaania on riikide, rahvaste, mentaliteetide unioon. Pärast seda kogemust tõrgub mu keel ütlema, et olümpiamängud aastal 1992 toimusid Barcelonas, Hispaanias. Ei, need toimusid Kataloonias, selle pealinnas Barcelonas. Või lihtsalt Barcelonas. Barcelona on midagi muud kui Madrid või Toledo.

Kust algab Hispaania? Hoolimata Barcelonast peaks ju temagi olemas olema? Plaza Mayor on suur nagu elu, kuid tal on kindel patriarhaalne raam, arkaadid ja aknad, arkaadid ja aknad vurvavad sinust kaunis rütmis eemale, kuid kohtuvad kunagi taas seal väljaku teises otsas, päikeseloojangu taga, sest varem sa sinna ei jõua; siis, kui sa oled juba suureks saanud ja täiskasvanu. Hispaania linnades on palju väljakuid, millel saaks kogu oma lapsepõlve veeta. Ma usun, et see kõlab peaaegu nagu gregeriia. Kuid gregeriia ei ole pikema teksti algus. Millest alustan oma juttu, mis ütleb, et minagi olin kord Hispaanias? Arkaadid ja aknad, arkaadid ja aknad... Arkaadia. *Et in Arcadia ego. Et in Hiberia ego*. Hispaania keeles ma seda veel öelda ei julge ja pole kindel, kas oma vaegkeelsusest selle teksti jooksul vabanengi. *Et in Hiberia ego*. Nii nagu Friedebert Tuglas, nii nagu Johannes Barbarus, nii nagu Jüri Talvet, nii nagu Ilmar Külvet. Talvet-Külvet, Külvet-Talvet. Nagu su oma lell.

J. Undusk, „Hispaania. Muljeid ja meenutusi”, Tallinn 1969. Seda raamatut ei kirjutanud ma kümneaastaselt. Ma lehitsesin teda kümneaastaselt kui oma esimest Hispaania-raamatut. Lell kinkis. Mõnus väike formaat, hea tasku pista ja lugemisest unistada. Luges mitte pooltki nii mõnus kui tasku pistes ja lugemisest unistades. Franco ja Hitler kätt surumas. Liiga palju ajalugu. Liiga palju Nõukogude Liitu. Liiga vähe meelelist terrorismi. Lell kinkis ka paksu ja eksootiliselt lõhnava Alicante provintsi hotellide käsiraamatu. Hispaania paber, sellist meil ei toodetud. Hiilgavalt köidetud ja filigraanselt täis trükitud raskete poognate melu. Ei ühtegi pilti, aga palju meelelist terrorismi. Tugevat merevee lõhna. Raskest soolatud vetikate lõhna. Sedasama, mida tundsin hiljem Barcelona lähistel.

Teekond Hispaania (mitte iial ei hakka ma ütlema Hispaaniasse, sest Tuglas on lühikese sisseütleva vanatestamentliku kaanonina kinnistanud, pealegi kõlab see nagu pärisnimi, nagu koht, kuhu argipäevast hääbida: teekond Hispaania, kohvik Mauretaania – teekond kui sakraalne ruum), teekond Hispaania on eestlase viimne kohtumine Võõraga, kelle võõrus ei ole veel ületamatu. Kelle võõrusse ei neelduta, vaid kelle võõrus annab radikaalse, teravnurkse tagasipeegelduse. Teekond Eestist Hispaania

on teekond mööda diagonaali ja teekond mööda diagonaali märgib radikaalset liikumist eesmärgile. Kui tahate teada, mis ma mõtlen, siis heitke pilk Euroopa kaardile. Kirdest edelasse viib paremakäelise inimese radikaalne tee iseenesesse.

Lapsepõlvest peale on mind vaevanud küsimus, kas peeglis on rohkem peeglit või peegeldust. Vanemad ütlesid, et iseenesestki mõista peegeldust. Peegel on seesama maailm, ainult et tagurpidi. Koolis õpetati, et ideaalne peegel on täis peegeldust. Ülikoolis oli see lausa dogma, et peegeldust. Kes ütles, et peegel on täis peeglit, see kuulus piiskop Berkeley kodumaavaenulikkude parteisse ja saadeti ülikoolist sõjaväkke elu vastupeegeldusi koguma. Ise tundsin ma oma egotsentrismis sageli, et peegel on vaid edev vanamees, kes manipuleerib maailmaga oma kapriiside rütmis. Aga selles vanamehelikus edevuses oli ka midagi väga sotsiaalset. Peegel on sotsiaalseim olend, keda ma tean. Peeglissee kistuna ei olnud mina enam mina, vaid vastus mingile sotsiaalse suunitlusega küsimusele. Peeglike seina peal vastas küsimustele mõnikord meeldivalt ja mõnikord ebameeldivalt. Peegel julgustas mõnikord õue minema ja sundis mõnikord toa nurka sulguma.

Mitte miski pole mulle veel teada andnud, et need mäed, see selja taha jäänud vahune Biskaia laht, see elevantlikult paisunud kehaosana mõjuv katedraal keset Burgose linna on minu üks ja ainus kord Hispaania. Seisan Plaza Mayoril, Euroopa suurima veinimaa filosoofilisima linna kuumusest kollendaval väljakul. Kui silmad kinni panna, võiks miski millegipärast olla nagu Moskva. Kusagilt kaugelt üle platsi, nagu stepi rannalt, peaks kumama generalissimus Francisco Franco nägu. Palju tähtsaid mehi vaatab vastu reljeefkujutistelt väljakut ümbritsevail seintel. Franco oma tunneb enamasti selle järgi ära, et ikka on keegi sinna taskus salaja kohale toodud sitta peale loopinud või ketšupit pritsinud. Roosa krepp-paberi varju peidetud ämbrist mõrta heitnud, parimal juhul medaljoninäo kurde täkinud. Ma ei usu, et see saab olla ainult põlgus, mis sunnib sitta ennastületavalt taskus kandma või kivitäkkimise rasket tööd tegema. Selles on ka mingit lapselikku, vastutustundetut viha oma armastatud isa vastu. Ma pole aru saanud, ega saa vist kunagi aru, mida tähendas hispaanlastele Franco, see sõjalise diktaatori rüüsse varjunud kuningas. Vaid tugev kuningas

suudab Hispaanias nii kaua võimul püsida, ligi nelikümmend aastat. Mees, kes määras Juan Carlos Esimese Hispaania järgmiseks kuningaks, jättes enese eluaegseks regendiks. Franco, katoliikliku monarhismi taastaja, jesuiitliku allumisrõõmu ja kristliku abielupuhtuse kaitseingel. Hoitud ja kardetud. Tunnen vere lõhna. Nüüd peaks humanist alustama vestlust Franco ohvrite verest. Aga see on palju vanem vein kui Franco ohvrite oma. See on kuumuses kivide vahelt õhkuv härjavere-ekstrakt.

Vanasti peeti sellel platsil härjavõitlusi. Mitte keegi ei meenuta härjavõitlusega seoses haavatud härja verist kust. Seegi on kusagil olemas. Räägitakse pikadoori hobuse väljarappuvatest soolikatest, paljude jaoks kõige nõrdimapanevamast asjast, mis härjavõitlusel näha (aga just see joovastas Georges Bataille' niku-näljas Simone'i „Silma loos” kõige enam; võib-olla on see võrdpilt pooldumisest, lapse väljumisest emakõhust, pilt, mis temas hülunud inspiratsiooni tekitas, valu, iiveldust ja seeläbi kergendust tõi), vaestest toredatest kronudest, kelle range tõulise kasvatamisega nähakse hirmsat vaeva ainult selleks, et nad üksainus kord elus saaksid silmaklappidega kaetult areenile kapata ja lasta endal kõht lõhki rebida. Hobused isegi ei tea, mis nendega juhtub, nad ei näegi oma vastast ning ei mõista, miks neil kõht mingil hetkel kehtast välja kukub. Härjavõitluseratsu – võiks vist öelda – inimlikult tahtevabaduseta surm, tema narrisurm, peab arvatavasti tekitama kontrasti hukatava pulli metsiku võitlusega oma elu eest, kus talle antakse siiski võimalus tappa mitte ainult hobune, vaid ka inimene. Hobuse nüri surm peab rõhutama pulli märtrisurma. Areenil valatav härjaveri peab olema uhke joana südamest purskuv, midagi vastandlikku hobuse raskelt jalge vahele vajuvale verisele soolikapuhmale. Hobune on tüüpiliselt inimlik, silmaklappidega liht-hingeheitja, areenil hukatavast härjast saab aga mõnekümne raevuse minuti jooksul püha ohvriloom.

Ma näen selles rituaalis ka mingit patriarhaalset põhja. Pikadoori truu mära meenutab mulle naist, eriti just selle ihutombu tõttu, mis tema kõhuist mingil hetkel välja kukub ja enne surma veel nagu kergendust toob; ta on nagu naine, kes sureb sünnitusel, olles sünnitusega ometi hakkama saanud. Võib-olla on see jalge vahele vajuv soolikatomp ikkagi tema sümboolne ihuvili, tema

väliselt mõttetuna näiva elu ainus õigustus, ja Simone – ja koos temaga vaikimisi paljud naised – ei kriiska seda nähes mitte perverssest (vähemalt meeste jaoks perverssena tunduvast) naudingumist, vaid naiselikust võidurõõmust: see maailm siin, see alakõhu soe paisuv maailm, on ainuüksi meie teha. Erinevalt vagalt võidurõõmutsevast märest antakse pullile kahekümne minuti jooksul tema elu kõrgpunktis võimalus lõputult torgata, läbistada, taguda oma läbistamiskirg välja purpurselt veiklevasse riidetükki, mära pehmesse lihasse, parimal juhul ka matadoori kuldnaastudega rinda, selga, kõrisse (see viimane oleks siis pulli briljantmõrv), saada lõpuks ometi oma isu täis torgata. Asi viiakse äärmusse veel sellega, et mitte ainult pull ise ei saa torgata, vaid ta saab end ka halastamatult torgata lasta, sest kõik areenil osalejad torkavad tema kõige valusamatesse kohtadesse midagi teravat, küll pikadoor oma piigi, küll banderiljeerod oma banderiljad ehk värviliste tuttidega ehitud kidalised pistodad, tuti-okkad, küll viimaks matadoor oma mõõga. Pulli seisukohalt on see lõpuni viidud mehelik torkimisorgia, läbistamisbakhanaal, kus saab ise end tühjaks torgata ja kus sind ennast tühjaks torgatakse. 'Torgata saama' kahes vastandlikus tähenduses ongi kogu karmi rituaali mõte: siin saab ise torgata (torgata kõiki teisi) ja siin saab ise torgata (kõik teised torkavad sind). See on täpne sadistlik taktilisusemäng, kus loeb ainult kiire läbistav puudutus; erinevalt naiselikust puutetajust, kus maksab aeglane liibuvus võimalikult laial pinnal, on siin tähtis võimalikult punktuaalne, võimalikult väiksele pinnale kontsentreeritud terav läbistav torge. Pull on pühak, keda kasvatatakse kiire surma jaoks nagu hobustki, aga kes paneb lühikesse suremispittu kogu oma ülevoolava löögijõu, uhkuse ja tahte, mida ta jagab koos teda imetleva publikuga. Aga tegelikult, mõtlen ma nüüd, on pühak ju see soolikaid sünnitav ja kaastunnet äratav märagi, temagi on seesmiselt uhke ja tahtejõuline, ainult et naiselik kannatuspühak.

Nagu higil, nii olevat verelgi mitu lõhna. Hirmuhigi lõhn on vastik, armuhigi lõhn teeb kadedaks. Julge, elujõuline surm paneb vere lõhnama. Ja ma tunnen selle vana uhke härjavere lõhna. Sellesse on segunenud vürtsina pool paaki matadoori verd. Milline *cuvée*! Ja selle sees õrnade viirgudena siiski kerge, kuid maha-vaikitud verise härjakuse aroom. Ei, mitte härjakuse, vaid härja

küse. Härg teeb areenil mõnikord hirmust püksid täis, seda teavad lähemad asjaosalised hästi, seda teab suurepäraselt matadoor, kel endalgi mõnikord niimoodi juhtub. Aga võib-olla ei peaks ma sellest rääkima, sest väike kogus seedimata hirmuuriini tulipunaste vereliblede voogamise üksnes tugevdab kangelasvere maitset. Emase hobuse uhket kannatustki on kusagil sideainena kõige selle seas, aga sellel on rahulik imal lõhn, mis ei löö nii kergesti ninna.

Jah, kui vaid pisutki aistida, siis pole see Moskva ja Punane väljak, hoolimata verest. Seal, Moskvast, juuakse surnute auks, kes külmas pinnases ei taha ega taha määnduda ja levitavad oma õrna ängistavat laibalehka kuuskede delikaatsesse hingamisse. Salamanca Suurväljakul ei taju sa mitte igavesti värskena seisvate laipade, vaid igavesti noore altariohvri-vere lõhna. See on lõpuni laagerdunud vana kuiv vein, kuse kerge ja pikantse, natuke tikrise kõrvalmaitsega. Nagu üks *sauvignon blanc*. Ega siin härgi niisamuti areenil tapeta. Härjavõitlus on altarisakramendi populistlik, ent ometi püha laiendus. Nagu kirikute altariesised, nii on härjavõitluse areenidki täis valjult häälitsevaid naisi.

Tuline on, kuid mitte veel nii hull, nagu hiljem tuleb. Päike on alles siunatav, ja mitte see, mis rääkimistahtegi võtab. Salamanca on Hispaania vanim akadeemiline häll, Bologna, Pariisi ja Oxfordi õde Püreneedes. Ülikool aastast 1218, rajatud Lembitu surma ja taanlaste Tallinna alla tuleku vahepeal. Kuidas nad nii kiiresti jõudsid? Kel loomu poolest oidu vähe, sel Salamancagi ei pane aru pähe – nii käib hispaania kõnekäänd. Kõik oluline peab olema kahemõtteline, muidu ei seisaks ta püsti. Altarisakrament ja härjavõitlus. Idealistlik luuletaja Puškin ja naistemees rahva-Puškin. Tartu burš kui hariduslikult privilegeeritud anarhist. Nii on ka Salamanca üliõpilasega. Sajandeid oli ta õpetatud mehe rahvuslik sümbol, kohalik Harvardi lõpetanu, sinne Oxbridge'is käinu. Aga tal oli ka õige sisuta ninatarga kuulsus. Salamanca bakalaureus – niimoodi võis perekond heatahtlikult imetledes irvitada õpetatud poja üle, kes tuli mõnikord viisakuse pärast kaema, kuidas kodus asjad edenevad. Bakalaureus (*bachiller*) tähendab hispaania keeles nii esimest akadeemilist kraadi kui ka lobamokka; inglise keeles, nagu teada, on *bachelor*'i üheks tähenduseks poissmees. Nii-

siis tähtsustab inglise keel siin sõna seisusliku, täpsemalt – perekonnaseisusliku, hispaania keel aga feodaalsest käitumisetiketist tuleneva irooniaväärtuse. Salamanca bakalaureus võis mürgisemas pruugis märkida umbes sama, mis meie sajandialguse keeles seminarist. Salamanca bakalaureus võis olla soravalt omandatud, ent mitte seesmiselt läbituntud tarkuse kandja. Kõige kuulsam, ent kaugeltki mitte kõige rumalam Salamanca bakalaureustest on muidugi Sansón Carrasco, kehva nahavärvi ja lameda ninaga peiar, kes Cervantese romaanis püüab oma samakülameest, aulikku rüütli don Quijotet ennastsalgavate katsetega koju tagasi korraliku kodanliku elu juurde meelitada, mis tal ju lõpuks, tänu tema poolt etendatava Valge Kuu rüütli lihavamale hobusele, nagu don Quijote seda õigesti taipab, ka õnnestub.

Hoolimata eesti vanasõnast, ei pruugi iga teksti algus olla raske. Mõnikord näib see häbematult lihtne, kui tekst kusagil sisemuses on juba embrüona kerra tõmbunud ja toimetatakse maailma – nagu inimlik olend kunagi – elussünnituse teel. Mõnikord on kirjutajal – kui mitte muud, siis – vähemalt tulevase teksti esimesed sõnad ammuilma enne tööle asumist suus, nagu tubakapuru. Neid pole enam vaja otsida, sõnad on mõrud ja suus on nad vales kohas ja nõuavad väljapääsu mingisse teise ainesse; nad peab kiiremas korras enesest väljaheitma, otse paberile sülitama, ning vaatama, mis neist sigima hakkab. Paberile, mille valge steriilse puhtuse kirjatähtede kihisema hakkav vaglaelu kohe rikub. Kui suures ulatuses, see ei ole kahjuks kunagi ette teada. Kirjutaja ei tea ette, kui palju tekstibaktereid, kui palju hingejõudu on selles esimeses kaua kogutud süljelärakas (sülg sisaldab animistlike ettekujutuste järgi hinge ennast, geneetikute seas ka genoomiks kutsutut), millega ta puhast paberit uue teksti nimel rikkuma läheb. Mõnikord sülitad selle kaua kantud esimese lause vaimustusega paberile ja näed, et pelk süljelärakas see oligi, ei muud. Sõnad, mis ei sigita teksti ja rikuvad vaid väheke paberit. Tekst, millele ammuilma on ilus alustus justkui leitud, mis aga paberile panduna ei kipu enese taha sigitama enam mitte ühtegi järgmist rida. Niisiis, nagu ütleks Spinoza, minu lemmik (kindlasti ütleks ta kõike seda, mis mulle meeldib), mees, kes armastas üksindust, taldrikutäit putru ja kannu õlut mõtlemise lihtsa kangelasteo kõrvale, rääkides aiva ühest ja sellest samast substantisist – niisiis

ütleks Spinoza: ei olnudki teksti ja teksti algust, oli vaid üks hea ja altp lause, üks individualistlik, mittesubstantsiaalne lausemonaad, mis iseenesesse sulgus – ja sinna ta jäigi, oodatud teksti alustamata.

Spinoza nime meenudes tunnen ma, kuidas maapind jalge all kõigub. Seda tunnet elan ma Hispaanias suure kuumaga läbi korduvalt hiljemgi. Alguses ei suuda ma jätta endale etteheiteid tegemata selle pärast, et olen tulnud Euroopa kõige kuumemasse kohta suve haripunktil. Peegeldus kirdest edelasse näib olevat liiga radikaalne, et hästi lõppeda. Ja hiljem ei suuda ma end sellesama asja pärast ära kiita. Sest kuumuseproov kujuneb meie reisi üheks kõige olulisemaks tulemuseks. Ma saan aru, miks on Hispaania värv matjas-tolmune punakaspun ja miks valitseb siinset kultuuri juba sajandeid unenäoreaaalsus. Ma saan aru don Quijote hullusest, mis ajab ta kotilt kiltmaaiksindusse suve saabudes ja mis vaigistub koos talve tulekuga. Proovige seigelda hobusega tühjal maastikul otsast otsani lõõmava taeva all, peas kiivri asemel habemearaja metalne vahukauss! Nii nagu suures külmas, nii nõrgeneb ka suures kuumas loomulik eluline funktsionaalsus. Tal on surmani külm, kuid ta ei tõmba üle teist ja kolmandat kasukat, mis talle ulatatakse, ja ta ei tõmba ka tikku, mis talle pihku pistetakse, et süüdata haokubu, mis tema ette laotatakse – vastupidi, ta suubub pigem kartmatult ja naeratades sellesse külma veel rohkem sisse, avades kaeluse ja visates eemale kindad, sest vaim on võitmas tarduvat liha ja inimene on loetud hetkedeks tugevam kui kunagi varem. Surmainstinkt, niikaua kuni see teda ei tapa, teeb inimesest võitja maa ja taeva üle. Hispaania suvekuumuse tõustes ei otsi don Quijote mitte päikesevarju, vaid suundub otse kuumuse südamikku, peas metalselt hõõguv vahukauss. Niikaua, kuni ta ei sure, ei ole teda võimalik hirmuga võita. Surmainstinkti jõud lõõmaval avamaal teeb temast julmuseni õilsa rüütli.

Don Quijote hullus ja Hispaania unenäoreaaalsus on eurooplase pikk kohanemine Aafrika kuumusega. Araablased, tulles veelgi kaugemalt Lõunast, ei kannatanud Hispaanias kuumuse all ega minetanud oma loomulikke elulisi funktsioone, korvates looduses puuduolevat kunstlooduse vilka rajamisega: ühes oma aedadega töid nad Hispaaniasse rohelust, veevulinat, linnulaulu. Ilma araablasteta ei osanud eurooplane pealetungiva kuumusega

midagi mõistlikku pihta hakata. Ta leidis oma väljapääsu illusioonide hulluses. Aedade rajamise asemel pani ta pähe vahukausi ja suundus oma faustiliku tungi ajel veelgi suuremasse kuumusse, alustades hispaaniaalikku unenäokultuuri. Mõeldes välja inkvisitsiooni piinakambrid, et unenäohullust riiklikult edendada. Minnes oma õilsates illusioonides donkihhotliku julmuseni.

Plaza Mayori kiviparkett kõigub kergelt ja ma ei mäleta enam, kuidas see pidi seostuma Spinozaga. Võib-olla kumiseb maa lihtsalt kuumusest mu jalge all, nagu trumm, mille krobeline nahk kisub palavuses pingumale, nüüd ja edaspidi Kastiilia kollastes kivistes linnades, Toledos, Madriidis, Ávilas, eelkõige aga Salamancas, mis on välja uuristatud kohalikust liivakivist. Mitte enam Andaluusias, ei, mitte seal, kus kuumus on ju veelgi suurem, ent maapind mahlakam ja muldsem. Ah jaa, Spinoza juured on ju Portugalis, ja Lissaboni maavärin aastal 1755 ulatus Salamanca Suurväljakuni välja. Siinsamas lähedal asetseb nõndanimetatud vana katedraal, *catedral vieja* („Salamancas asub kõik käe-jala juures,” kirjutab Talvet), millest osa sai Lissaboni maa-aluse sõnumi läbi toona kõvasti kannatada. Maa värisemine tekitab jubeda tunde, sest inimesel, maapealsel olendil, tundub siis pind sõna otse- ses mõttes jalge alt kaduvat, vesi teda ei päästa, õhku ta viskuda ei saa. Ent metafüüsiliselt süvendab õudust just see, et maavärin mõjub sõnumina. See on kellegi suure ja elava koputus eksistentsi uksele. Elu mureneb ümberringi niisama lihtsalt, nagu kustutaks keegi paberil sõnu. Maavärinaga kustutab maa oma pinnale loodud tekstikuhilaid. Või väristab ehk minu sündiv tekst Hispaania väljakute kivipolstreid? Aga ei, me jõudsime ju vaid selleni, et üks edev ja mittesubstantsiaalne lause, mida kaua mõtteis hellitatud, ei suuda enese taha teksti enam tekitada. Nagu perekonna viimane laps.

Ikkagi – hea seegi. Pisike tekst juba seegi alpus. Ja kes teab, mõnikord kukub ta välja nagu gregeriia (*greguería*), kiljatus, mis viskub esile turubaroki sõnalärmist, selle lärmi kajastus, aga ka tema viimne õilis ohe, lausemonaad, midagi sellist, mida Spinoza, üheainsa lõpmatu substantsi prohvet, ei tunnistanud, millesse aga Leibniz, substantside monadoloogilise lõpmatuse kuulutaja – uskus. Nende monadoloogiliste tekstide ristiisa ja suur meister oli

Ramón Gómez de la Serna: „Kiilaspeal on kammi vaja selleks, et teha endale paralleelset kōdi.” „Jne., jne., jne. on lause pats.” Neid Jüri Talveti tõlgitud lausevaimustusi loeti omal ajal õhtuti Tartu filoloogilistes ühiselamutubades nii õlle kui ka veini juurde, viinani jõudes kraamiti tavaliselt välja midagi idamaisemat, midagi mitte nii kiiret ja säravat, pigem tükike sügavat melanhoolset loidust, mõni „Dhammapada” või Hesse „Klaaspärlimäng”. Gómez de la Serna oli särav monadoloogiline kirjanik, kes tootis neid täiuslikke, akendeta, kassidena iseenese soojusse keerduvaid ühe- ja kahelauselisi tekste. See on Leibnizi monadoloogia poeetiline pale. Spinoza ei oleks sellega iial leppinud. Spinozagi liikus maailmas lausehaaval, kuid iga tema lause pidi olema eelneva, ideaaljuhul – kõigi eelnevate lausete sõltlane. Spinoza ei sallinud üksiku individualistlikku täiust, üksik sai oma täiuse mitte iseendalt, vaid ühest ja ainsast substantisist, ning ta oli seda täiuslikum, mida energilisemalt sõltus ta kõigest endale eelnevast ja mida energilisemalt pani ta endast sõltuma kõik talle järgneva – lõppematus ketis teel igavese substantsi poole. Ma vajan Spinozat rohkem kui Leibnizit, et alustada oma teekonda Hispaania. Lauset, mis ei lõppeks siin ja praegu, vaid tekitaks enda taha sõltlaste lõppematu rea. Nii tundub mulle. Spinoza oli Portugalist ja Hispaaniale lähemal kui Leibniz. Mulle ei piisa paarist gregeriast Salamanca Suurväljakul, ma ei taha siia oma olukorda nautides paigale jääda, vaid pean leidma tee, teksti, kus mind nagu ketiga kistakse kaasa Hispaania ainsasse, kordumatusse substantsiaalsusse – meie ühise teekonna Hispaania.

Aga äkki ei ole gregeriiaid mitte monadoloogilise, vaid traagilise individualismi vorm, sähvatab mulle siis pähe. Äkki ei kuulu nad mitte Leibnizi, vaid Unamuno poeetiliste kehastumuste juurde? Unamuno, baski päritolu Salamanca mees (ja äkki isegi baskijuudi päritolu Salamanca mees, küsiti ärevalt natside ajal), otsis ju inimese individuaalset substantsiaalset hinge, traagilise elutunde alust. Aga hing ei saavuta Unamuno meelest substantsiaalsust mitte oma osaduse tõttu kõrgema substantsiiga, vaid seeläbi, et seob end jäägitult oma isikliku ihuga. Hing on substantsiaalne ainult mingi inimliku, loomse, taimse tervikuna, traagiline hing ei lahku ihust, ta on ihuga üks. Ta tõuseb viimselpäevalgi üles koos ihuga, teisiti ta ei oska. Meenub jälle Quevedo, tema armunud tuhk. Võib-

olla on just Gómez de la Serna gregeriid need unamunoliked traagilised poetismid, tema substantiaalsed hinged? Ilma oma poeetilise kehandita ei ole neid lihtsalt olemas, neist ei jää järele ei süžeed ega mõttelapsukestki. Nad on vaid hing, mis on olemas koos ihuga, või mida ilma ihuta lihtsalt ei ole. Nad ei vii ajas kuhugi, vaid elavad end välja üksnes omaenda ihus.

Iga pisim tekst, ka siis, kui sellest ei sünni gregeriia, rikub paberit. Meie, kirjutajate püha missioon on puhast paberit alati ja igal juhul rikkuda. Mida paremini käivitub tekst, seda jõudsamalt rikub ta valge paberi steriilsust. Hästi edenev tekst on paberi surm. Ideaalselt siledasse, eukalüptiliselt lõhnavasse, metalselt vetruvasse, sportlikku, hästi treenitud ja sellisena ometi nii üleliigsesse paberilehte künnab pliiats uue elu kortse ja käejooni. Ja kui tekst ei edene nii hästi, nagu ta peaks, kui niiske käeserv ei hõõru piisava intensiivsusega oma inimsust elutusse paberilehte, siis joonistad leheservale krunne ja groteskseid profile – et aga valge paberi frigiidne õudus rikutud saaks, et ta elama hakkaks ja tekstile vastuvõtlikumaks muutuks. Kas olete näinud neid täis-sirgeldatud servadega käsikirjalehti mõne literaadi isikuarhiivi lapates? Neid joonistusi ja ornamente mõne kuulsa manuskripti vabadel äärtel? Kirjanduslõulased annavad neile sügavmõttelisi tähendusi, käsitlevad neid kui visuaalseid remarke verbaalse teksti serval, kui ikoonilisi metatekste põhiteksti kohal. Ma ei ütle, et see kõik oleks täielik jama. Aga me kõik mängime aeg-ajalt tööd tehes, eriti siis, kui töötegamine ei lähe. Ja kui tegu on kirjaniku ning mitte kunstnikuga, siis valdab ta sõna alati paremini kui pilti, see on juba, nagu öeldakse, *per definitionem* selge. Ükski kirjanik, kes oma nime väärt, ei joonista teksti servale pilti selleks, et selle põhjal oma vaimusilma ees rulluvat nägemust paremini kirjeldada. Iga tema sisim pilt, ükskõik kui nägijalik, on sünnist saati verbaalsuse ilming. Krunne, groteske ja ornamente tehakse paberiservale siis, kui tekst enam – või ikka veel – edasi ei liigu. Kui napib inspiratsiooni. Sõnu ei ole, tuleb peibutada pildiga. Joonised käsikirjade äärtel on tunnismärgid hetkedest, mil kirjutaja proovib seiskunud teksti väevõimuga edasi lükata. Kui ta teda nagu eeslit porgandiga edasi astuma meelitab. Aga see ei tule ega tule. Sest mitte porgandit, vaid kiimast tilkuvat emaeslit on isase pliiatsi ette vaja.

Teksti-tilkuvat sõna, mitte pilti. See on manuskripti soditud servade lihtne, traagiline tõde.

Aga stopp! Kust algab üldse tekst ja kus on tema alguse lõpp? Millal võib öelda, et teksti alustus on tehtud, et tekst on paberil käima pandud, käima läinud, käimale saanud ja käimlas käinud? Kust algab laps? Kas armastusest või selle võõrandumisest lihaks? Kas abielu on armastuse märk või umbusaldus armastuse vastu – nii nagu iga märk on umbusaldus selle vastu, mille ta märgiks võõrandab? Kas otsustav on esimene lause, esimene lõpuni viidud dialoog või esimesed sada lehte? Novelli, lühiesseed võib kirjutada ühe lause soojast, algusest lõpuni palaviku haripunktil, pidevas ülekuumenemisohus. Midagi pikemat, näiteks romaan, on aga esiotsa pigem lakkamatu võitlus teksti loodusliku jahtumise vastu, üks igavene käsitsi väntamine lumisel teel, kus mootor kogu aeg ähvardab välja surra. Ja siis pole tõesti miski kindel enne, kui esimesed sada lehte pole pealetungivas pakases käima löödud. Jah, kui sada lehte on soojaks kirjutatud, siis on algusega üldiselt hakkama saadud, siis peaks vintskegi teksti mootor juba käima. Ja kui ei käi, siis temast teksti ei tulegi.

Kui sul puudub tekst, mida elussünnituse teel kirja panna, kui sul puudub ka kindel lause, lõik, juhtum, mis mootori nagu vändaga üheaainsama korraga käima lööks, mingi unelmate lause nagu tulevikumälestus alles sündivast tekstist (mitte gregeriia, vaid Spinoza „Eetikast” pärinev lausel!), kui sul neid pole, siis jääb küll veel üks võimalus. See on seesama, mida viimati meenutatud – pidev väntamine lumisel teel, kus mootor kogu aeg ähvardab välja surra. See ongi Unamuno järgi inimese parim, traagilisim võimalus. Ka Camus’ järgi. Midagi eksistentsiaalset ja sisypheoslikku. Cervantes on oma „Don Quijote” ilmale toonud just säärasel moel, ja enamik lugejaid ei märkagi, kui kaua ta vänta vehib. Lõplikult võtab Kurva Kuju rüütli romaan tuurid peale alles oma teises osas, mida esialgu polnud üldse plaanis. Ning tasub vaid jälgida, kui kaua väntab Thomas Mann oma alajahtunud teksti, enne kui see „Võlumäes” suure mürinaga käima läheb. Nagu maailmasõjaaegse veoauto diiselmootor, mida tuli kaua soojendada, aga mida soojaks läinuna enam pidama ei saanud. Nagu naine, kellele tuleb elutalve pidevas külmas, pidevas frigiidsusehirmus kaua tuld alla teha, aga

kes lõpuks soojalt, kuumalt, tuliseks läinuna ei arvesta enam keda kuraditki.

Üks masina kuumaks väntamise viise on rääkida sellesama teksti kirjutamisest, mida parajasti kirjutad. See oleks siis modernistlik ja postmodernistlik väntamine. Nii nagu loodus- ja miljöökirjeldused olid modernismieelse kirjanduse kõige enam tarvitatud vändad. Nii nagu joonistused käsikirjade servadel, nii on ka jutt kirjutamisest, kirjutustegevusest alati inspiratsiooni ligimeelitamise tundemärk. Mitte et poleks midagi öelda. Ei, on palju seda, mis minuski hakkab nüüdsest koonduma Hispaania mõistesse, kui ma seda maad ka vähe olen näinud, kui ma ka tema keelt Manrique, Quevedo või Borgese najal alles õpin. Mul on piisavalt öelda, aga mul puudub valmis alustus, entelehhiline skeem. Teksti alustus pole muud kui kontekstiloome, teksti emakook. Tekst hakkab pihta temale sobiva keskkonna märgistamisest, aseme tegemisest, toiduväru kogumisest. Teksti tuleb alustada kontekstist tema enda sees. Nagu ma oma „Etüüdides tekstist” enesele kunagi seletasin: teksti luues tuleb algul tagant kihutada tema välistõmbejõude, piitsutada takka ütlemise tuumast eemale kiskuvat himu, et siis hiljem tagasimõju või miks ka mitte – kättemaksu korras, autori initsiatiivi väsides, lasta tekstil otsida teed tagasi iseenda juurde, näha, kuidas ta sisetõmbejõukrampides end valusalt ja õnnelikult kokku kerib. Näha, kuidas nagu mingi võim kogu kirjutatust teist korda tagurpidi üle käib, üle kõigest improviseeritust ja motiveerimatust, muutes kõik ebalused motiveerituks ja kirjutades improvisatsioonidele takkajärgi noodid ette. Teksti välis- ja sisetõmbejõudude ühisosa ongi teksti energia ehk tekst ise. Tekst, mis oma koherentsusest ei hooli, ei ole tekst, vaid kontekst. Järjekindel postmodernism toodab võimalike tekstide kontekste.

Ja kõige selle pärast küsin ma vahetpidamata, kust algab minu Hispaania, kus käivitub tekst, mis saab minu elus endale Hispaania nime. Seda algust, toda plahvatust oodates sünnib midagi, mida on hea kirjutada, aga halb lugeda. Teksti tegemine teksti algust oodates ei ole aja surnukslöömine. Sünnib kontekst, kus tekst mõnikord, kui õnneks läheb, nagu kuldkalake tühjast veest täidetud akvaariumis – äkki ujubki.

Saan aru, et Salamanca Suurväljakule on minu Hispaania juba

tegelikult kokku kantud, kõik pildid ja motiivid, vered ja uriinid, härjad ja hobused, Quevedod ja Unamunod, don Quijoted ja Sansón Carrascod ristlevad siin läbisegi suure lageda platsi nurgatagustes (jah, plats on nii haaramatu, et temasse tekivad lagedusest hoolimata taju-nurgatagused), kõik hispaanialikud leitmotiivid on siin juba koos, kuid puudub üks tõsine baski terrorist. (Aga Unamuno? Kas tema siis ei sobi? Unamunost, algsest etnograafilisest baskist, sai hiljem kõigile tülikas baski üldhispaanlane, kastiilluse kuulutaja, kes võttis oma käilakujuks don Quijote. Kes ta tegelikult on, ei ole veel selge.) Puudub üks tundmatu San Sebastiani bask, kellel punane süütenöör taskust välja ripneks. Selle lähedusse hiilaksin ma oma välgumihkliga, tõmbaksin talle tule otsa, ning käiks kärgatus, mis paneks muusika mängima.

Aga vene anarhistid jõuavad alati ette.

Kuidas? Kes? Lunatšarski? Salamanca Suurväljakul kuulen ma kohisemas üht eestikeelset sõna. Lunatšarski. Kas Lunatšarski on siis eesti keel? Aga Lunatšarski on seekord tõesti eesti keel, nii süüdimatult avatud koduste vokaalidega. Isegi Leenin ja Preesnev on võimalik öelda eesti keeles. Nii süüdimatut, nii kaitsetut keelt ei ole maailmas teist olemas, kui on eesti keel, miski ei turva tema vokaalide lapselikku süütust, ei tugevakäpalised klusiilid, ei süsihäälikute maod, ei nasaalide soomus. Ei kõrinaksatused ega süljepritsmed. Lunatšarski toob enda järel veel teisigi eestikeelseid sõnu, ühte, teist ja kolmandat, neid kannab madal naisehää, tuttav raadiotädi kusagilt puberteedist. „Küll on palav.” Ja siis veel midagi. Saan aru, et see on lause, mis Lunatšarski tervitusena kajab vastu Salamanca Suurväljaku kõigilt neljalt seinalt. Tema meloodia on kaunim kui tema sisu, kuid tema sisu on eestikeelne ja oma üliras võõruses – siin ja nüüd – Salamanca liivakivist müüre murendav. Võõras keel murendab majade seinu, kas te pole siis märganud? Nõnda seegi põrgu ja jumala ristan, mis väljaku keskel oma enese kajadesse kõlksudes sädemeid välja lööb.

„Suvekuudel on Hispaania päris põrgu, jumal õnnistagu teda.”

„Suvekuudel on Hispaania päris põrgu, jumal õnnistagu teda.”

„Suvekuudel on Hispaania päris põrgu, jumal õnnistagu teda.”

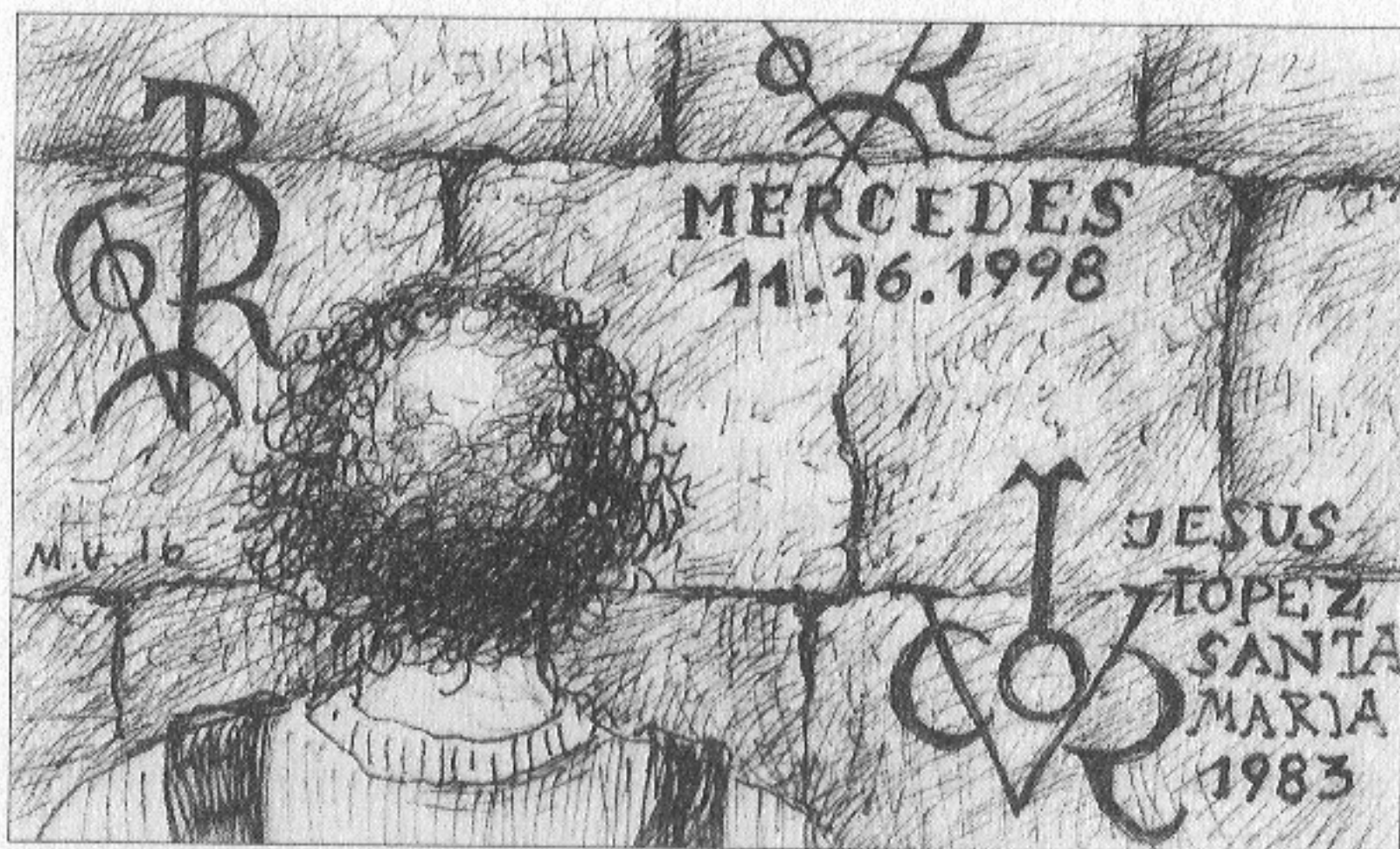
Küllap ta nõnda pikapeale oma õnnistuse ka saab, tunnen ma. Jah, see on eesti keel, sest see armastab jumalat ja kuradit kõrvuti

panna. Lause meeldib mulle mitmeti. Esiteks on ta õige, sest ma seisan tõepoolest Hispaania suve harja varsti põrgulikuks minevas palavuses. Teiseks on ta ilus eesti keel, kui ka kunagi vene keeles sündinud. Seda on varemgi juhtunud, et algselt ühes keeles öeldud lause omandab tähtsuse alles mingi teise keele lausena (näiteks Tammsaare „Tõe ja õiguse” esimese osa moto, üks tähtsusetu mõttejupp Baudelaire’ilt, mis jääb maailmakultuuri eesti keeles). Kolmandaks on selle lause kirja pannud kui ka mitte baski, siis vähemasti vene anarhist, kõrgesti haritud enamlane. See annab lootust kärgatuseks. Bolševike jutt on alati mausrilaskudest läbi põimitud, püstolisuu pajatab neil selle päris-jutu sekka üsna vilkalt. Neljandaks pärineb see lause ühest heast Hispaanias mängivast näidendist, keegi ei usu, kui ma ütlen, et mitte kehvemast kui Calderóni „Elu on unenägu”, mis Hispaania kuulsaima näidendina ei räägi üldse Hispaaniast. Lunatšarski näidendi nimi on „Vabastatud don Quijote” ja see ilmus aastal 1922, siis kui Lunatšarski oli haridusminister. See annab lausele veel viienda plusspunkti, nimelt ebakonventsionaalsuse aura, ehkki lause iseenesest on vägagi konventsionaalne.

Ebakonventsionaalsus tuleneb sellest, et ministrid üldiselt ei kirjuta nii söakaid ja värskeid tekste nagu see, millest on võetud Lunatšarski lause, mõned üksikud, Goethe näiteks, välja arvatud. Ebakonventsionaalsuse üks suuri väärtusi on võime algatada teksti. Ebakonventsionaalsuses on peidus kärgatus. Ja et see ebakonventsionaalsest aurast sündinud lause pärineb ministrilt, siis leiame temas veel kuuendagi positiivse pidepunkti, mis seostub sellega, et me seisame jalad harkis keset Salamancat, mille kuulsa ülikooli kõige kuulsamaks rektoriks oli Miguel de Unamuno, „mässumeelne ahastav bask”, nagu Talvet ütleb (aga siin, tähelepanu, mitte hääldada klusiile liiga eesti keelele omaselt!), mees nagu Lunatšarski. Unamunot lähendab Lunatšarskile see, et ta kirjutas nagu Lunatšarskigi kõrgesse ametnikuseisusse jõudnult, Salamanca ülikooli rektorina, häid anarhistlikke tekste, nagu ei olekski ta mitte kastiilia vaimust kantud rektor, vaid andekas baski üliõpilane. Millist õnnist tunnet sisendavad rektorid ja haridusministrid, kes kirjutavad riigivastase vabameelsuse ajal häid, jõulisi, trotslikke, isegi trotskistlikke tekste! Lunatšarski lause on kolmekordselt õige just

Salamancas, mille ülikooli rektoriks oli Unamuno ja kunagiseks õppejõuks augustiinlasest orduvend (frai) Luis de León, see viimane mitte küll baski, aga kõrgesti haritud juudi anarhist. (Ja äkki oli Unamuno siiski baskijuut, va juudipask, nagu natsid kahtlustasid?) Lunatšarski ei ole meile kinkinud ühtegi gregeriiat (jumal tänatud!), aga siiski mingi teksti algatuse, oma „Vabastatud don Quijote” alguslaused, mis lubab meilgi viimaks Salamanca Suurväljakult lahkuda. Midagi on suudetud käivitada, mingi liikumine on juba tekkinud, kas meil või mujal, saab näha.

„Suvekuudel on Hispaania päris põrgu, jumal õnnistagu teda.”

Salamanca, Universidad Civil

Ülikooli juures on keset suve palju võõrast rahvast. Sagitakse hulgakesi peahoone fassaadi ees, meie pilku nüristavad igavesti praktilised seljakotid, mugavad praktilised püksid (mille enamasti lühikestest säärtest ei paista välja ühtki karusemat mehejalga, mitte ühtki siredat naisesäärt, mis seemnevee järele kiljuks), ilmetud heledad särgid (mitte mingil juhul sööbiv-valged nagu hispaanlastel, mis te nüüd, vaid pruunjalt, sinajalt, kollakalt helepraktilised särgid) ja esmajoonest turistlikust imetlusest säravad vastutusvõimetud näod. Turistid oma objektide ees meenutavad hiina kommuniste, kui kõneleb esimees Mao. Mille üle te vaimustute, õed ja vennad, tahaks kiusakalt küsida, see on ilus vana platereskses stiilis fassaadiga maja, ent mitte midagi enam. Hea küll, see on isegi väga mõjuva töötusega fassaad, kui soovite, aga kollektiivne vasikavaimustus selle ees pole ikkagi kohane. Küsige salamanca-lastelt. Olgem Salamancas salamanca-lased.

Kõik turistid tulevad Kaug-Idast – nii formuleerin ma esimese vihaga oma isikliku gregeriia, kuid kogu subjektiivse aususe juures jätab see vist rassistliku mulje. Ja pole ehk kõigile mõistetav. Mulle on alati tundunud, et turismile, sellele algselt väga euroopalikule,

kunagistest *grand tour*'idest, noorte elluastujate härrasmeeste õppereisidest välja kasvanud ja massidesse valgunud nähte, on esmalt ameeriklased ja siis Kaug-Ida rahvad andnud erilist instrumentaalse sisu. Turism kui töö maailmast vaimustumise kallal. Ei kuskil enam võõraid maid skeptilise uudishimuga silmitsevaid härrasmehi, vaid kihisev kollektiiv kaardi järgi erutuselt erutusele sammumas. See on nagu orienteerumissport orgasmi maastikel. Me kõik teame, et oma kodulinna, oma kodumaal on need inimesed kõige selle suhtes, millest nad võõrsil nii kähku emotsioone ammutavad, pimedad ja kurdid. Seal pole olemas ei pead segiajavad arhitektuuri, taevasse kirjutatud ajalugu ega mittefunktsionaalset teadmist homse ilma kohta. Mõnikord räägivad nad neist asjust võõramaalastele. Asi pole ka ju mitte selles, et turist uues keskkonnas äkki maailma otsekui uuesti avastab. Ei, turist ei avasta enda ümber suurt midagi. Avastab ta siis ehk iseennastki? Ei, ka iseennast nii süstemaatiliselt pulseerivas emotsioonidetulvas vist ei avasta. Turist arendab võimet seltskondlikult vaimustuda. Või pettuda. Või jahedaks jääda. See on sotsiaalne oskus, sugugi mitte väärtusetu, kuid sel ei ole suurt pistmist maailmatunnetusega. Magusat mõtet „elu on mujal“ ei oleks turismiga olemas. Turism on veendumus, et kohtumist Erakordsega on võimalik ette näha, et saab osta pileti tundmatusse ja maailmamõistatusse auto, bussi või lennukiga otse suhu sõita. Kits suurte avastusretkede teemal.

Kuid ma tajun, et kõike seda kõneldes võin ma sattuda eelduste ja järelduste surnud ringi. Kahtlustan, et minus võib olla ärganud jesuiit. Jesuiitlus on teadmine, et keel on stiihia, mida on võimalik esitleda loogikana. See viitab tarkusele, kuid ei paku loomingulist satisfaktsiooni.

Teekonnal Hispaania, mis ei olnud kaugeltki minu esimene retk võõrale maale, jõudsin ma äratundmisele, et minus on turisti heal juhul vaid pritsmete jagu. See ei olegi õieti iseenda upitamine eelneva taustal. Pigem sarjasin ma äsja turismi just seetõttu, et tahtsin temas Hispaania-reisi ajal õige pisutki osaleda (nii-öelda asja huvides, sellesama reisikirja õnnestumise huvides), kuid tulin lõpuks koju ikkagi suhteliselt puhaste paberitega. Turistil on minu ees mitmeid eeliseid eeskätt seetõttu, et turist korjab ja talletab erutavat elulist materjali. Turism on oskus koguda erutusi eimiskist.

Erutus tõuseb ja vaob meeldivalt vahelduvas rütmis. Kõik enam-vähem korralike reisikirjade autorid on vältimatult ka turistid, sest tekitavad tunde, et „elu on kusagil mujal”.

Parim reisikiri Hispaaniast, mida olen lugenud, on Karel Čapeki „Retk Hispaaniasse” aastast 1930. Čapekil on keskeuroopa följetonisti väledat impressionistlikku sulge, veelgi enam, keskeurooplase täiuseni teritatud metonüümilist silma pisikeste eluliste asjade peale, mis kõnelevad suurt keelt. Čapekit ei veetle ei Kastii-*lia* müstiline atmosfäär ega Hispaania vaim *an sich*, vabandust, atsihh! – nii umbes arvab Čapek –, vaid mõni lillepotike akna-serval, trepistik mängleva lapsega, mõni õhku rippuma jäänud kas-silik käeliigutus. Ta esitleb seda nobedalt kui midagi ürghispaa-nialikku. Sangriapiisast küüneotsal manatakse paari lausega esile kogu Sevilla kirjeldus. Atsihhist saab vapustav *an sich*. Ideaalse keskeurooplase ja virtuoosse vestlejana on Čapek lisaks ka pro-fessionaalne turist. Teda lugedes valdab meid kurbmagus tunne, et iga samm Hispaania pinnal on eriline. Iga detail representeerib Hispaania ainulaadsust. Meeldib see meile või mitte, aga me mõis-tame, et autentne elu keeb antud juhul üksnes Hispaanias. See on parim reisikirjandus, mis leida, turistlik kõrgkultuur.

Sest Hispaanias on elu õieti seesama, mis mujal. Seda ütlen mina, Jaan. Uhked kirikud ja lossid on seal samasugune iseenesest-mõistetav loodus, nagu meil uhke männimets. See ei ole teoreeti-line järelendus, vaid igapäevane enesetunne. Toledo katedraali læk-sin kui männimetsa. Mis on mind vähemalt kordki elus, pärast vahetpidamata tööd väitekirja kallal ja pikka toasistumist, kõige kaunimas mõttes peast segi ajanud. Ent tookord ei olnud see mitte turistlik, vaid vaikne, seesmust ümberkorraldav ekstaas, seesmust, sees must. Toledo katedraali, Sevilla *alcázar*’i läksin kui männi-metsa. Mitte nii, nagu tookord pärast väitekirja valmimist. Læk-sin nagu hispaanlane. Nagu hispaanlane, kes pole ühtki väitekirja kirjutanud ega kavatsegi seda teha, ja kes tuleb vaid oma kodu loomupärast rikkust tervitama. Tähtis ei olnud mitte minek ise, vaid äkiline atmosfäär. Olemus, mis avaneb juhuslikes, planeeri-mata sisselõikeis. Mingi seesmuse Graali loss. Mõnikord tekkiv, mõnikord mitte. Toledo katedraal oleks võinud mu ette juhtuda ka

männimetsas või Oleviste kirikus, selles polnud mingit hispaania-likku ainulaadsust. Ainult et sellest ei kirjuta reisikirja Hispaania. Heal juhul saab sellest reisikirja eikuhugi. Omaenese ellu. Ainuüksi kõrbepäikesest Hispaania-lugu välja ei pigista. Ja see päikegi, see seesmust vapustav ekstaas – see väljas valge, sees must –, mis meie ees Hispaanias äkki nähtavale tuli ja asjade olemusse lõikas – kas oli see üldse Hispaania oma või lihtsalt meie endi elu suure keskpäeva pimestavvalge šantaaž?

Selles on küsimus.

Kas oli see Hispaania või meie elu keskpäeva lõõmav täht, mis meid tookord Hispaanias arulagedaks tegi?

Tuline müür levitab vere ja rasva lõhna. Searasva ja pulliverega on endised Salamanca bakalaureused seinale sodinud oma väite-kirjade kaitsmise kuupäevi. Pablo ja Juan ja Mercedes on mäles-tuste verirasvasesse tulikirja kandnud neid meeleheitlikke numb-reid, mis peaksid kajastama millegi olulisega hakkama saamist, mis aga minule ja frai Luis de Leónile minu selja taga (jah, just siin, pisikesel platsil nimega Patio de las Escuelas, Koolide väljak, on selle pooljuudist teoloogi ja luuletaja ausammas) – mis aga minule ja temale teatavad paraku vaid seda, et inimelu on igaviku ees nagu juhuslike numbrite kombinatsioon. 28.06.1960 – sel päeval on üks mees maailmas, Pablo, tõestanud pulliverega iseendale oma vaimu kõikvõimsuse. *Todopoderoso*, ‘kõikvõimas’, seisab Pablo kirjutatud kuupäeva kõrval, see on värske bakalaureuse rõõmukarjatus, kogu tema elu, kogu tema aju lõhestanud sõna, mis tegi mõne minu-tiga maailmale tiiru peale ja jõudis tagasi siia Salamanca ülikooli õue, lüües Pablo enesegei jalust. *Todopoderoso*, sosistas värske baka-laureuse suu, kui ta pärast kaitsmist kuumadele kividele langes, uskudes, et kogu maailm on siitpeale selle sõna mürinat täis – aga jätteski maailma maha vaid selle vaikusse suletud numbrite rea, mille igaüks võiks asendada mõne teisega. *Todopoderoso*, kõmi-sev ja lastekeelne vokaalide ja konsonantide pingpongimäng, mida võiks veel pikalt jätkata. *Todopoderosobilemocardoso*... Ja tõepoo-lest ei midagi enamat, hoolimata Pablo turistlikust reaktsioonist. Siinsamas kõrval seisab Mercedes: 11.16.98. Jääb mulje, et Merce-des on kraadi saanud kuueteistkümnendal kuul. Aga ennemini

saab ta kuueteistkümnendal kuul lapse, kui kraadi, kes siis seda ei teaks. Meid võiks vihale ajada Mercedese naiselik muretus täpsust nõudvates asjades, kui frai Luisi kivikuju meie selja taga taas näppu ei viibutaks: ei, mees, neis juhuslikes arvudes pole mingit täpsust tarvis, ja võib-olla on Mercedes seda vaid oma naiseliku vaistuga taibanud. Naist huvitab elu jätkamine, mitte jäädvustamine, armastus, nussimine ja jälle armastus – lugemata kordi, ning võib-olla väljendab Mercedes iroonilise arvureaga vaid oma ükskõiksust elu – nagunii ju – lootusetu jäädvustamise vastu. Ma olen Mercedesega täiesti ühte meelt, räägib frai Luis, sest pole mingit vahet, kas Mercedest jääb Salamanca ülikooli seinale esindama arvurida 11.16.98 või arvurida 16.11.98. Pole mingit vahet. Mercedese nime kõrval võiks seista ka 23.04.00 või 00.51.32. Ükski neist arvudest, kui siia neid veel miljon tükki lisada ja nad kõik summeerida, korrutada ja astendada, ei aita meid kriipsuvõrdki lähemale sellele, mida Pablo oma suurelises uimas arvas väljendada võivat üheainsa lõputult tühise arvureaga 28.06.1960 – sellele, mis on tõeliselt *todopoderoso*. Õieti öelda, lisab frai Luis, eelistan ma igal juhul Mercedest, sest Mercedes näib olevat arvude filosoofiisest juhuslikkusest palju paremini teadlik kui Pablo, see üks kõige õnnetumaid Salamanca niigi õnnetute bakalaureuste seas. Ja veel midagi, sa nuusuta vaid!

Mulle on juba tükk aega tundunud, et veri seinal lõhnab eriti kirbelt just Mercedese nime kohal. Lähendan nina seinale ja nuusutan arvu 11.16.98. Selle lõhnas ei ole kröömigi pulli sugulisest ähmist. Härjavere sooldunud lõhn äratav minus sageli kummalist iha juua mõnd räigemast punast maakonnaveini, näiteks Murcia või Valencia oma, ning haugata peale kodumaist verivorsti. Arvukombinatsioon 11.16.98, hüüdnimega Mercedes, lehkab aga märksa imalamalt, et mitte öelda inimlikult või irooniliselt. Ta ei kutsu ei jooma ega sööma, vaid meenutab tabude kahepaikset, ligitõmbavat-eemaletõukavat sisu. See siin ei ole enam söök, tunnen ma, vaid elava keha ohtlik seesmine niiskus. Naisekeha märg seesus, mis pöördunud kutsuvalt ja hoiatavalt väljapoole. Ma ei saagi hästi aru, kas Mercedes on pärast nuusutamist läinud vastikumaks või tulnud mulle lähemale. Pööran pead, et vaadata, mis toimub mu

ümber, kuid turistidesalga fookuses on parajasti midagi muud, mis tähendab, et seistakse nagu üks mees seljaga minu poole. Nagu hiina kommunistid esimees Mao näpunäidete järgi varblasi, nii otsivad turistid nüüd Salamanca ülikooli ornamentaalselt fassaadilt giidi pealekäimisel konna. See on üks ülikoolilinna olulisi turistlikke atraktsioone. Kes nimelt konnakese skulptuursete kujutiste segadikus üles leiab, võib loota head õnne, näiteks abi elu lähema poole aasta jooksul või tublit hinnet eelseisval eksamil. Pablo oli kindlasti oma konna enne kätte saanud, kui ta kõikvõimsa bakalaureusena ülikooli seinte vahelt väljus. Esimesed konnaleidjad turistide seas juba kilkavadki, pöörates kiiresti pilgu mujale, et teistele suunda mitte kätte näidata. Nende kokkusurutud pihkudesse näib olevat vangistatud õnn. Näen naerukrampi langenud küpset, kogukat naist, kes tänab õhusuudlusi saates taevast. Tema ülepaisutatud rõõm vihjab vist asjaolule, et elukaaslane alles leidmata. Nüüd töötab konn sellegi soovi täitumist. Ähmis õnnetuid, kes iseseisvalt konnani ei suuda jõuda, juhendab giid: tuleb liikuda medaljonist, mis kujutab katoliikliku rekonkista ehk taasvallutuse lõpuleviijaid, Hispaania ühendajaid kuningas Fernandot ja kuninganna Isabeli, paremale kuni fassaadi servani, kus näha pealuid. Neist vasakpoolseima otsas istubki väike õnneloom. Giidi juhendamisel konna leidnute jaoks olevat saatusel samuti varuks oma pisike üllatus.

Vaid üks inimene summa tagumistes kihtides ei allu turismi totalitaarsele sunnile. Või on ta siis üldse turist? Ma ei saa tema olemasolust kohe aru, sest ta on üle keha musta mässitud ja mõjub kilgendavas päevavalges esialgu pigem tühikuna reaalsuses. Millegipärast sähvab minus kohe pärast seda, kui ma temas inimese ära olen tundnud, mõte, et see inimene peab olema bask. Bask, Hispaania balti separatist. Kuid ei, see ei ole näo poolest mingi sünge ja harimatu bask, nagu seda Franco propaganda kuulutas, see on pigem ilus tüdruk. Ilus, kihvt tüdruk. Cervantese „Don Quijotes”, kui mäletate, pole ühtegi ilusat tüdrukut: kõrgesti sündinud daamidil puudub bioloogiline välimus, sest neil on vaid uhkus ja väärikus, ning alamas kastis sündinud on lihtsalt inetud. See siin aga on tüdruk, kellega tahaks kõigepealt koos pommi

panna ja kellele alles siis kunagi kauges, kauges tulevikus – võib-olla ka taha panna. See on rohmakas, kuid aus mõõdupuu usaldusväärse naise jaoks. Ma usun, et Bertrand Russell nõustunuks minuga ja see on mu õigustus. Enne pommi panna, mitu korda pommi panna. Äkki on ta siiski bask, hiilib taas salamisi mõte, mis lähtub pommist ja millel on kohutav kihu end kontrollida. See on sihvakas musta pükskleiti riietunud tüdruk mustade sukkade ja sabakondini ulatuva jämeda musta patsiga, millesse, nagu hiljem selgub, on kogu pikkuses sisse põimitud erepunane niit. Tüdruk on ehk näinud, kuidas ma nuusutan Mercedesi verega määritud numbrit 11.16.98, mis peab frai Luisi meelest väljendama maailma kvantitatiivset naeruväärsust. Tüdruk on küljega pooleldi minu poole pöördunud ja sisseelamist väljendava näoga. Puhas ja sümpaatne. Seda enam paneb imestama, kui ta osutab äkki käega oma ihule, õilsa feminiinse elegantsiga just sinna, kus naba all keha äkki lõhestub. See žest halvab kogenematu mehe suhtlemisvõime. Kuid ei, see siin ei ole prostituut, see ei kutsu, vaid osutab, näitab midagi kätte. Heidan pilgu omaenda alakehale, pükstele, kartes leida eba-diskreetset. Aga veel kord olgu öeldud Ei suure algustähega, sest püksid pole määrdunud ja muuski osas on kõik tipp-topp. Tüdruk naerab, pannes käe suu ette. Siis osutab uuesti, väga delikaatselt muide, oma keha naiselikku fookusse. Ja siis näitab näpuga minu selja taha. Arvan aru saavat, et kiviseinal, õigemini seinale kirjutatul, peab olema seos tema kehaga. Siis taipan tõega. Ma saan aru, et Mercedesi nime järel seisev tunnusnumber 11.16.98 pole üldsegi seinale kirjutatud pulliverega. Tüdruk noogutab mulle vandeseltslaslikult pead ja teeb käega *ciao*. Ta jätab mulje, et mu mõte on õige, aga ikkagi muigab selle üle. Milline usaldustäratav naine, mõtlen rõõmuvärinal. Kui usaldustäratavad, kui julged on ometi hispaania naised, teen kiire karelčapekliku järelduse, kuid annan endale sellest kohe aru. Annan sellest järsult ja vihaselt aru. Sest kui Karel Čapeki leib on osavad turistlikud tähelepanekud, siis mind huvitab võimalikult tugev isiksus – isiklikult sellelt naiselt saadud impulss. Kui küsimus on elus ja surmas ehk elavas naises, mu armsad, siis löön ma sülda kõik need *delectare*'d ja *prodesse*'d, kogu selle lõbu ja kasulikkuse, selle ainsa alternatiivi, mille Horatius meie, kirju-

tajate, ette on seadnud, ja valin ikkagi *esse*, olemise sealpool kirjatähte, see tähendab mitte literaadi, vaid aristokraadi pärandustombu. Või kui ka just ei vali, siis vähemasti tajun viimase saatustlikku tõmmet – ja enesealandust, kui ma teda ei vali. Tajun hästi oleviku hurma kõigi tuleviku töotuste ees. Olen ehk ropp ja vähem seltskondlik, kui kohe välja paistab. Jumalast määratud, kuid mitte professionaalne kirjutaja. Mida see võiks tähendada?

Ehk teisiti: kuidas kirjutada reisikirja Hispaaniast, kui reisi põhiline vapustav elamus on elu keskpäeva kõrge päike? Midagi, mis ei sõltu üldse Hispaaniast, ja mis sai tol korral juhtumisi lihtsalt Hispaanias teoks? Kuidas kirjeldada naist, kes on nii tume, et paistab tühikuna reaalsuses? Aga ei, ei, tegelikult polnud ta põrmugi nii tume, nagu ma siin teksti algses raskuses kirjeldada püüan. Tal olid hallid silmad ja tal oli valge tagumik. Valge kui väsinud lumi. Ta häbenes kohutavalt oma uhket ja vaikivat, saladat, aga ikkagi suurt ja võimukat tagumikku, ning see oli tal seetõttu pigmendilt pisut kahvatuks jäänud. See tagumik oli justkui loodud selleks, et naeratada vastu elu keskpäeva häbitult avameelsele päikesele, aga kogu elu oli teda kiivalt hoitud mitme püksi all, mitme pitsi ja satsi vahel, nii et alles mina tundsin end olevat esimene, kes talle päikesevalgust näitas. Kõik see toimus siiski palju hiljem. Esialgu oli see tüdruk teinud vaid ühe arusaamatult väljakutsuva žesti.

Meie nõrkuseks on mõnikord sügavus. Kui väga sügavale ära minna, siis ei ole võimalik enam midagi hukka mõista, ja elul, Hispaanial, mistahes muul, mis meie jaoks oluline, kaovad piirid. Siis muutuvad mõistetavaks ka Hitler ja Stalin kõigi oma paratamatute – niisiis ka andestatavate – inimlike nõrkustega. See on, kui mäletate, eriliselt just Milan Kundera probleem: kuidas elada nõnda, et nimetada sitta ikka sitaks, otsimata viisakaid, andestatavaid eufemisme (eufeminisme!) *à la* seedimise loomupärane saadus, mis ta ju teaduslikult võttes ka on. Sitta peab nimetatama igal juhul sitaks, see on Kundera moraalne imperatiiv, mida tema arust inimlik argus, olgu siis teaduse või võltsvooruse kujul, kogu aeg nurjata püüab.

Sügavus on mõnikord meie nõrkuse pärisnimi. Elust kaob

pedagoogiline paatos. Kaob turism. Turisti moraal on alati teada: see siin on vaimustumist väärt, see seal mitte. See siin on Hispaania hing, see seal mitte. Kundera on turist, kui ta alati täpselt teab, millal ta sita sisse astub. See on ju ka reisijuhtides kirjas. Mitte argusest, vaid süvenemistahtest julgen ma öelda, et Hispaaniat ei olnudki justkui olemas, sest oli vaid päike poolsaare kohal ja üks tume naisterrorist selle päikese all. Ja et ma läksin Toledo katedraali nagu männimetsa.

Pöördun ümber, ah jah, see tume tüdruk hakkab mu ihu ja hinge täis ajama. Mul on häbi reaktsioonide kiiruse pärast (Eestis nimetatakse seda patuks, Hispaanias tormakuseks), sest ma ei mõtle temast üldse halvasti. Ainult kogemata kirglikult. Hispaanialikult. Baskilikult. Kui on lubatud seda nõnda nimetada. Ma mõtlen esmalt selle peale, ja veel mitu aastat hiljem mõtlen ma esmalt selle peale, kui kihvt oleks sellisega koos kuhugi pommi panna. Tähtis ei olegi üldse see, kellele panna. Kõige parem, kui kõik need sead, kellele pommi panna, ellu jääksid ja mõtleksid elu üle järele. Tähtis on koos selle tüdrukuga pommi panna. See on erakordselt terroristlik mõte, iga terrorismi juur. Tõeline terrorist ei huvitu sellest, kellele pommi panna, vaid ainult sellest, kellega koos pommi panna. Seetõttu ongi ta samme nii raske ette aimata. Issand, kui me keeraksime üheskoos kogu sellele krempilile süüteenööri taha ja laseksime ise lume lennates jalga. Paneksime pomme neisse kohtadesse, kus mõni siga on oma lõugu lõksutanud.

Säärane üdini seltsimehelik tunne ajabki mu ihu jampsi täis. Ma ei mõtle sellest baski tüdrukust üldsegi seksuaalselt. Alles mitu aastat hiljem suudan ma seoses temaga ette kujutada mõnd lihtlabast toimingut. Esialgu mu kujutlus ei tööta, sest me kahekesi lihtsalt oleme ja tegutseme. Mitte seksuaalsus, vaid tüdruku usaldusväärsus ajab mu ihu jampsi täis. Mitte ainult ihu, vaid ka hinge, hinge isegi esmajoones. Kui tajuda inimeses absoluutse usaldatavuse võimet, siis kaob kehalisest tegevusest kogu pikantsus ja kihu. Inimesega, keda usaldada, võib koos teha ükskõik mida. Kui seda kirjeldada, mõjub see halvasti. Kui seda teha, mõjub see hästi. Mind kannab õnnis teadmine, et see naine siin ei müü minust iial mitte grammigi mitte kellelegi maha. Sellise naisega võib kahe-

kesi koos teha ükskõik mida. Ja kui ükskõik mida, siis ei ole enam turistlikke piire hea ja kurja, õige ja väära vahel. See siin on sitt ja see ei ole. Pedagoogiliselt (või turistlikult) asjadele vaadates viib absoluutne usaldus võib-olla sadismi. Aga ei ole sadismi kahe (või, minupärast, kolme, nelja) inimese omavahelistes suhetes, mis toetuvad absoluutsele usaldusele. Ma annan sellele baski tüdrukule terava otsa ja saleda luupeaga toledo noa, mille ma Granadas ostan, ja luban tal sellega oma rinnale kriipida peenes, aga verenirest üha lalenevas kirjas nime Esta. Ja oma põsele jott-tähe, kui ta selleks soovib avaldab. Ja siis torkan talle noa kergelt kõrva taha ja lasen niriseda ka tema verd. Paneme põsed kokku, meie vered nirisevad kokku ja me tunneme end niimoodi hästi. Meil pole kusagil parem kui nii. Meil on hea, terve ja noor olla. Meil ei ole teineteise ees mitte midagi varjata. Seda vist nimetataksegi sadismiks, ehkki meie omavahelise usalduse tõttu pole sadism võimalik. Avalikustatud usaldus lihtsalt mõjubki vägivaldselt. Usaldussfääri tungimine on julm, sest rituaalsest ringist väljaspool seisja ei ole osaline energiaväljas. Ta tajub kadu, mitte juurdevoolu.

Ma tean juba (kust küll?), et see baski tüdruk ei anna mind kunagi kellelegi ära, ja ma loodan, et kord hakkab ka tema aimama: mina, mees, ei anna teda samuti ära. Pole suuremat jõudu kui see, mis tekib usaldusest. Kui ta ütleks, et peab sellesama terava toledo noaga välja torkama mu silma, siis vaataksin ma talle otsa, veenduksin, et see on seesama tüdruk, ja laseksin kõigel toimuda. Ainus asi, et see peab olema tõesti seesama tüdruk. See, kellega pommi panna. Kellega isegi mina, rahumees, vägivalda vastane, tahaksin esmalt pommi panna. Usalduses ei ole mingit ersatsi, mingeid asendustegevusi ega kahemõttelisi tagamaid, ei mingit valet. Usaldus on piiritute võimaluste maa, mis kõrvalt vaadates tundub vägivallana. Ma usun, et see on Quevedo soneti mõte. *Polvo serán, mas polvo enamorado*. Nad tuhaks saavad, kuid tuhk jääb armunuks. Ma usun, et see on ka härjavõitluse mõte. Väljaspoolseisjate profaanses ringis on härjavõitlus sadismi ilming. Aga hispaanlane usub, et toreadoor ja pull on seotud usaldusleppega. Ja ta usub, et tema, hispaanlane, on selles usalduses matadoori kui preestri vahendusel osaline. Mina olen selle baski tüdruku pull. Tema on

minu matadoor. Võib juhtuda, et läheb tapmiseks. Me ei tea, kuidas läheb. Aga me teame, et läheb kuis läheb – veel tuhaks saadeski me tuhk jääb armunuks. Paradiis, mis tundub olevat põrgu.

Mis, kas ma olen siis juba armunud, kui uskuda Quevedo sõnu, mis mulle nüüd taas juhuslikult pähe tikuvad? Esimesse juhuslikku tüdrukusse, kellele mu silm pisut pikemalt peatuma jäi? Juhuslik on jumalata maailmas muutunud metafüüsilisest mõistest moraalkategooriaks ja väljendab sellisena kindlasti midagi tautavat. Juhuslikud asjad on inimsuhetes, eriti sugude vahel, selles eriti ohtlikult fetišeeritud sfääris, moraalselt väärad, kes siis seda ei teaks: juhuslik suhe on juba iseenesest kergluse märk, ja see, kes juhuslikule suhtele veel midagi ehitada püüab, pole mitte ainult kergats, vaid ka rumal. Ent ma ei lase end sellest moraalist petta. Väidan pigem, et juhuslikkus on moraali valda kuuluv nähtus siis ja ainult siis, kui ta ei ole juhuslik. Kui ta ei ole mitte tõeline, vaid tellitud juhuslikkus. Ehk ma ei pillu tühje paradokse kiltmaa lõomava kristalltaeva all. Põletav vahukauss don Quijote peas, mis Kastiilia *meseta* sisemuses kusagil alati teie ees kõlgub, kui te vae-vute pilku tõstma tema perspektiivitusse (ainus pide sel maastikul), olgu mu tunnistajaks. Juhuslik suhe langeb moraali hinnangu võrku ainult siis, kui ta on otsitud juhuslik suhe, see tähendab, kui ta pole tõeline, vaid simuleeritud, esilekutsutud juhus. Moraali hinnangu saame anda vaid mehele, kes teadlikult läheb nii-öelda juhuslikke suhteid jahtima. Ma ei salli järele mängitud don Juane, juhuslike suhete otsijaid, kes usuvad end olevat armufilosoofid.

Don Juan tõuseb naistekütina müütilisse kõrgusse alles siis, kui ta kas või poole maailma naistest – olgu või terve maailma – on täiesti ettekavatsematult sunnitud ära võrgutama. Don Juan muidugi teab, et ta võrgutab paratamatult ühe naise teise naise järel, ilma et sel otsa paistaks, aga ta teeb seda ometi juhuslikult. Kuidas on see võimalik? See on võimalik vaid usalduse tõttu, seetõttu, et don Juan kiindub absoluutse usaldavusega. Tema võrgutamiskunst seisnebki selles, et ta usaldab jäägitult. „Torka mul silm välja, kui sa seda õigeks pead,” ütleb ta naisele, keda ta võtma asub, „lase must veri, kui olen kehv.” Selle suhtumise vastu pole naisel relva. Ja miks peakski see otsima vasturelva usaldusele, mis on kõrgeim erooti-

line, kõrgeim eluline mõõdupuu? Kui mees on usalduse pakkumises kompromissitu, siis ei jää naisel muud üle, kui ta vastu võtta. Mees võtab naise ja naine võtab mehe vastu. Don Juan on mees, kes ulatab naisele nõelteravaks ihutud toledo pussnoa ja palub tal seda kasutada enda vastu kohe, kui ta peaks väärilt käituma. Ta oskab seda öelda nii, et kõik saavad aru: pussnuga pole mitte sümbol, vaid reaalselt kasutatav riist. Seejärel võib don Juan rahulikult naise põlvedel uinuda. Ta on selle alaliseks võrgutanud. Niimoodi võrgutatud naine kaitseb don Juani raevukamalt, kui Juan seda ise oskaks. Ta võib alasti kesk laant magama suikuda ja olla kindel, et naine peletab pisikese toledo pussnoaga tema ümbert kõik näljased hundid. Ja kui asi niikaugel, et huntide vastu enam ei saa, siis tapab naine kõigepealt magava don Juani, ja seejärel iseenda, sest don Juani ta huntide hooleks ei jäta, liiati kui teab, et mitte keegi ei tapa don Juani paremini, teravamalt, õrnema, täpsema käega kui tema, ja et tal endal pole eales loota õigemat surma kui see, mis ta iseendale võib pakkuda don Juani teravaotsalise toledo pussnoaga, armastuse reetmatu riistaga.

Don Juan ei ole mitte moraali valda kuuluv juhusteotsija, vaid metafüüsik, kes oskab lasta juhusel toimida. Andes pussnoa tõemeeli ja kompromissitult naise kätte, annab ta end tõelise juhuse meelevalda. Ta teab, et ta ei kavatse oma käitumist muuta ning osutab sama usaldust veel paljudele teistele naistele, mis tähendab ühtlasi, et ta võtab enda kanda ausa riski iga hetk arvutute naiste poolt tapetud saada. Ta ei tea iial ette, millal mõni tema usalduse pälvinuist jõuab äratundmisele, et tema surm teda ainsana tõeliselt armastava naise käe läbi on parim allesjäänud võimalus siin elus. Aga ta teab, et kui mõni naistest säärasele otsusele jõuab, siis peab tema, don Juan, seda vastuvaidlemata möönma. Nii ta teebki. Naisele osutatud usaldus end tappa lasta on olnud tema mehesõna, tema eksistentsi maksim. Ilma selleta teda kui metafüüsikut olemas ei oleks, ja alles jääks vaid väike inimlik juhusteotsija. Iga naine saab aru, milline nauding oleks kõrd selline mees tõesti tappa. Aga just seepärast ta teda ei tapa ja ihaldab temaga keppi teha.

See ei ole enam lihtne maadligi kepp kahe söögikorra vahel,

vaid liha õilistumine tules ja veres. Radikaalne otsing vikerkaarel. Veelgi enam, sisuliselt tekitab don Juan naises äratundmise, et tolle armastuse ainus garantii ongi see, kui naine tema, don Juani, kord armastuse piirsituatsioonis tappa võtaks. Kui naine seda ei suuda, siis ei ole see, mida ta nii kaunilt armastuseks kutsub, mitte armastus, vaid lihtne kodanlik meeldivussuhe, kooselamisrõõm, kahe ihu ja hinge ühine otsus end vastastikku soojendada, aidata ja eluraskustes toetada ning lapsi kasvatada. Don Juan kui armastatu seab naise armastuse ainsaks tõeliseks kriteeriumiks mõrva. Mis reaalselt viiks enamasti ühise surmaminekuni. Seepärast venitab naine mõrvaga nii pikalt, kui saab. Enne kui armastavaks tuhaks muutuda, tahab ta armastusest viimast võtta. Kui ta ei väsi.

Niisiis ei tea armastav naine kokkuvõttes, mida don Juaniga pihta hakata: ta peaks ta tapma, et teda ainult ja üksnes endale hoida, aga loomulikult tahaks ta temaga hoopis elada. Don Juan on naise, arvutu hulga naiste armastavates mõrvarlikes kätes. Ta on jäetud tõeliselt metafüüsilise juhuse hoolde. Ja ainult säärasena on ta suur metafüüsiline armastaja.

Me kõik tunneme õndsust ja ängi, kui meil tekib kokkupuude donjuaniliku olemisega, metafüüsilise armastuse seisundiga. Nii minagi. Õndsus tuleneb sellest, et tellima ja täitma enam ei pea, kõik toimib olemise potentsist. Jumal lõi maailma eimillestki, see on metafüüsiline juhus. Don Juan ainult juhtub kogu aeg armastama. Jumal võib oma jõuga ka iseenda hävitada. Don Juan tunneb sedasama – ta on kõikvõimas kuni enesehävituseni. *Todopoderoso*. Nagu jumalas, nii tekitab see temaski aeg-ajalt ängi. Kuid kumbki ei saa kurta jõu puudujäägi üle. Jõu üleküllusest tingitud õndsus ja äng on võrreldav kehast langeva seemnesajuga.

Don Juaniga seoses on mind vallanud ka paar kahtlust. See mees kehastab tungi jumalikku sfääri, kuid mitte inglite, vaid naiste kaudu. Inglid on teatavasti midagi inimese ja jumala vahendusvälja taolist, kehatute riigi kullerid, kes tassivad jumalikke teateid inimlikku ja inimlikke jumalikku olemissfääri. Inglid on jumala käepikendus meie argipäevas, tema õnnistuse ja ängi kuulutajad. Don Juan, tõstes naised inglite asemikeks, annab neile voli olla jumalike otsuste täideviija, ellu jätta ja maha tappa. Kuidas

sellesse suhtuda? Naised ei ole ju kehatud olendid, kuidas mõtleavad nad ingleid asendada?

Don Juani loogika on aga teine. Naised ei ole kehatud olendid, seda teab ta paremini kui meie. Naine on üleni keha. Sa katsud ta selgrootuli ja avaldad mõju ta mõtteile. Sa puudutad ta juust – ja ühtlasi jalataldu. Sa ütled talle „armastan sind” – ja juba niriseb piima ta nisadest ning tema suu on suudlusteks pilgeni sülge täis, juuksed märjad, silmad märjad, ja kõik see muu. Naisele on lihtne teateid anda, kogu ta keha on hästi töötav telegraaf, sõnumite maa-giline väli. Ükskõik mis kohas, ükskõik mis võtmes sa teadet sisse ei toksiks, see jõuab päralt täpselt dešifreeritult – siis, kui sul on lisada midagi armastuse ja vihkamise kunsti siin Ibeeria päikese all. Ükskõik, mida sa talle ka ei näitaks või ütleks – midagi plahvatab ta ihus. Et naine on üleni keha, siis puuduvad ta kehal piirid. Keha läheb igas oma fragmendis kohe üle hingeks ja mõtteks. Elundeil puuduvad piirid. Naine on üleni naba. Naine on üleni aju. Üleni süda. Üleni käsi, üksainus sõrmeots. Ja kõigest sellest tulenevalt võib ka öelda: naine on üleni hing. Naine on kehatu, sest tema keha läheb kohe hingeks üle.

See on don Juani loogika, mis võimaldab tal näha naises ingellikust ja anda talle ingli volikirjad jumala ja inimese vahelises suhtlemises. See on üks neid aspekte piirideta eetikas, mis mind Salamanca ülikooli sissekäigu ees valdab, eetikas, mida ei tasu segi ajada moraaliga, sest piirideta moraali pole olemas. Naise kehal puuduvad don Juani jaoks piirid, see on tema piiritu armastuse mänguväli ja seetõttu ta seda ka piiritult usaldab. Ei saa midagi roppu võtta ette kehaga, millega seob piiritu usalduse lepe. Nii nagu ei saa midagi roppu ette võtta ingli kehaga. Sest ingli keha on paljas hing ja kehaline obstsöonsus seega välistatud.

See oli minu esimene kahtlus seoses don Juaniga, mille Juan aga edukalt pareeris. Teine kahtlus on märksa konkreetsem, aga pareerimist ei vaja. Mulle tundub nimelt, et don Juani sugune mees saab mitte üksnes elava isikuna (selleks on üleüldse vähe lootust), vaid ka kirka müüdina vastuvõttu leida ainult mõnes valitud kultuuri-kontekstis. Don Juan avaldab naisele armastust ja ulatab talle ühtlasi noa, millega naine võib ta vajaduse korral tappa. Säärane žest

toimib vist ainult seal, kus arusaamu armastusest valitseb aristokraatliku vägivallakultuuri vari. Nimetagem neid kas või noakultuurideks. Don Juan saab olla vaimselt või füüsiliselt reaalne üksnes noakultuuris. Sellises, kus pussi ja pistoda esmane kasutaja ei ole mitte soomust tegev äärelinna pätt, vaid haavatud auge härrasmees. Sellises, kus võetakse mürki luksusrestorani kahe roa vahel ja hüpatakse tiiki mitte finantsilisest meeleheitest, vaid kohustusest kuuluda teatud seisusse. Naisi, kes võiksid tagada don Juanile tema eksistentsitingimused (niisiis naisi, kes usuksid, et siiras usaldav sündsusetus käib üle abielumoraalist) leidub muidugi kõikjal, kuid võimalik, et arvamust kujundava kihina üksnes mõnes valitud paigas, võib-olla Hispaanias. Kui nõnda, siis on katse mõista don Juani ühtlasi katse siseneda Hispaania hinge. Olgu siis vahelduseks ka säärane essentsialistlik oletus.

Aga astugem veel üks samm piirideta eksistentsi metafüüsikas. Minu selja taga seisab postamendil kivist munk, augustiinlasest frai Luis de León. Kui Quevedo põlistas Hispaania kultuurilukku partitsiibi *enamorado*, 'armunud', siis vend Luis kinnistas sinna partitsiibi *envidiado*, 'kadedatud, kadedatav'. Kinnistas selle õigmini küll eitaval kujul ('mittekadedatav ehk see, keda ei kadedata') oma lühikese luuletuse viimase nõidusliku reaga: *ni envidiado ni envidioso*, 'ei kadedatav, ei kadedav' või pigem 'ei kadedatav, ei kade'. Luuletus ise näeb välja nõnda:

*Aquí la envidia y mentira
me tuvieron encerrado.
Dichoso el humilde estado
del sabio que se retira
de aqueste mundo malvado,
y con pobre mesa y casa
en el campo deleitoso
con sólo Dios se compasa
y a solas su vida pasa,
ni envidiado ni envidioso.*

Siia kadedus ja valskus
mu luku taha panid.
Õnnelik on alandlik olek,
mis targal, kes tõmbub tagasi
sellest meeletust maailmast,
ja kehva maja kasinas lauas
õndsuste väljal
Jumalaga vaid koos olles
üksinduses oma elu veedab,
ei kadedatav, ei kade.

Selle luuletuse puánt ei tulene mitte paljalt tema tekstist, mis sisaldab küll ühte väga head, nimelt viimast rida, vaid pigem tema kon-

tekstist. Palja tekstina võttes vestetakse siin lugu tuntud teemal, milleks on filosoofilis-mungalik erakuelu kaugel selle ilma kärast. Igal vähegi meditatiivsemal poeedil on tülpimushetkede saagina midagi sellesarnast paunas (millegipärast meenub kõigepealt maaildull Puškini „Jevgeni Oneginist“) ja frai Luis ise on kirjutanud eeltoodust märksa pikema, luuleliselt märksa volüümikama „Laulu erakuelust“ (*Canción de la vida solitaria*, teise nimega *Vida retirada*), mille Jaan Kaplinski on juba mitmekümne aasta eest ka maakeelde ümber pannud. Toogi sisaldab vähemalt ühte head, meid otsejoones Hispaania kultuuri unenäolisse südamikku paiskavat rida, *un no rompiendo sueño (quiero)*, 'ihkan katkematut und', millel me praegu pikemalt ei peatu. Frai Luisi siin äratrükitud lühike luuletus oleks oma paatoes üsna väsinud, kui puuduksid tema küsimusi tekitav algus ja lõpp, millele vastuse annab eluline kontekst. Miks ja kuhu on luulesõnul lausuja luku taha pandud? Ning miks räägib ta sellest, et ta pole ei kadedatav ega kade? Et ta oma õndsas üksinduses kadedust ei tunne, ei pane õieti imestama, kuid miks pole ta ka kadedatav? Ja nüüd tulebki puánt. Frai Luisi luuletuse tinglik pealkiri on *A la salida de la cárcel*, „Väljudes vanglast“. Ta on jäadvustanud selle otse vanglamüüri oma ligi viieaastase (1572–1576) kongiüksinduse lõpetuseks, nii-öelda vanglaükselt vabaduse eredasse päikesesse astudes, iiveldust (rõõmsat ja hirmutavat iiveldust) tundes selle üle, et piirid maiste asjade vahel on tema jaoks nüüd lõplikult hajumas. Ta on väljunud vanglast vastumeelselt ja võimalik, et tajunud sel silmapilgul enesetapuiha, mis temale, mungale, oli rangelt keelatud. Tagasi keerata ta ei saanud, sest vangla on see kummaline koht, kuhu vabast tahtest minna pole lubatud. Ja just selles ainsas kohas maailmas, kuhu vabatahtlikult minna ei saa, oli ta ainus kord oma elus tundnud täiuslikku vabaduse hõngu. Mujal samuti, mujal loomulikult ka, sellessamas maaüksinduses näiteks, millest vestab Kaplinski tõlgitud luuletus, kuid täiuslikku siiski ainult vanglas. Kadedus (koos valskusega) oli ta vanglamüüride vahele heitnud, aga neile pikka nina näidates oli teda seal ees oodanud kõigi kadeduste lõpp. Ei olnud kindlamat paika ilmast eralduda tahtvale ning üksnes jumalaga koosolu naudivale mehele, kui oli vangla, kus soldatid tema üksindust, aga see tähendab – tema vabadust selle ilma kärarikkujate eest kaitsesid.

Ja mitte ainult labaste võõraste kärarikkujate, vaid ka sõprade ja seltsimeeste ja talle andunud tudengite eest, eriti just nende eest. Raske paradoks, aga sõbrad on jumalale suurem konkurent kui vaenlased. Sõpru on endast ja oma jumalast raskem eemal hoida kui vaenlasi. Ning midagi veel enamat. Vanglaseinad ei olnud talle taganud mitte ainult rahu inimeste eest. Nad olid taganud parima kaitse kogu inimliku kurjuse, kõigi raskete pattude, ja neist raskeima – kadeduse eest.

Kadedust, nagu teada, peetakse ristiinus vaat et rängimaks kahjulike meelsuste seas. *Envidia*, kadedus, hispaania keeles ka himu, isu millegi sellise järele, mis on kellelgi teisel, kuid sinul ei ole. Just see, nagu loeme luuletusest, viis ka Luis de Leóni trellide taha. Kadedus ei ole mitte himu saada endale seda, mida tingimata vajatakse, vaid midagi sellist, mis on kellelgi teisel. Just seetõttu on ta laostavam kui iga teine, väliselt aktiivsem saamahimu, näiteks ahnus, aplus või seksinälg. Unamuno pühendab oma romaani „Abel Sánchez” kadeduse teemale ettekäändel, et see olevat hispaanlaste suurim pahe. Ma ei usu, et hispaanlased oleksid olemuselt kadedamad kui keegi teine. Aga ma olen valmis uskuma, et kadeduse tajus on kristlikkuse mõõt. Hispaanlased ei ole kadedamad kui teised, aga tajuvad oma keskaegse meelelaadiga ehk kadeduse pahet teravamalt kui nood. On seevastu keskkondi, kus kadedus on ümber mõtestatud sotsiaalset edukust tagavaks vaimuandeks.

Vend Luisi väikese luuletuse suur teema ongi kadedus – ja kadedusest ülesaamine, mis on tema jaoks kristlikkuse mõõt. Pangem tähele sõnade järjekorda: *ni envidiado ni envidioso*, ‘ei kadestatav, ei kade’. Esimesena mainib vend Luis seda, et teda ennast ei kadestata, alles teisena seda, et ta ise pole kade. Mina näen terve luuletuse mõtet avanevat just viimases reas ja just sõnade sellises järjestuses, mille taga peitub teatav põhjuslik seos: siis, kui ma olin vanglas, ei kadestanud mind enam keegi ja seetõttu olin ma ka ise kadedusest vaba, niisiis täiuslikum kristlane kui eales varem või hiljem. Seda, et kadedusest (või muudest inimlikest nõrkustest) ei saa vabaks ainuüksi subjektiivse, ainuisikulise jõupingutuse varal, vaid et see eeldab teatavat suhtemuutust kogu ümbritsevas kesk-

konnas, näib kõnelevat ka Unamuno „Abel Sánchez”: minu isiklikku kadeduse tunnet võimendab teiste kadedus minu vastu ja omaenese kadedusest vabanemiseks pean ma tegema kõik ka selle heaks, et mind ennast võimalikult vähe kadestataks. Siin arvan ma aimavat nii munkluse kui ka üleüldse roomakatoliku elutunde olulisi tähiseid. Munk ei pöördu maise maailma eest mitte ainult seepärast, et ise sellest vabam olla, vaid ka seepärast, et maine maailm temast endast lahti laseks. Mungakongi seinad ei pea mitte ainult munga enda silme eest varjama asju, mida ta muidu võiks kadestama hakata, vaid nad peavad varjama ka teda ennast nende eest, kes võiksid teda kadestada. Munk ei ela kasinat askeetlikku elu mitte üksnes seetõttu, et lihasuretamine iseenesest, et nälgimine, üksindus, vaikimine ja üleüldine füüsiline ebamugavus teda jumalale lähemale viiksid. Suhe jumalaga ei saa nii suurel määral sõltuda füüsilisest manipulatsioonist. Ei, munk nälgib, külmetab ja piinab end ka seetõttu, et nälgivat, külmetavat ja pideva enesepiinamiskohustusega inimest mitte keegi ei kadesta. Ta teeb kõik selleks, et vältida end olemast kadeduse objekt. Kui teda ei kadestata, siis on tal endal lihtsam mitte olla kade. Siit koorub lõppeks katoliikliku kiriku kollektiivsuse printsiip: minu või sinu isiklik jumal sõltub paratamatult kõigi meie kaaskondlaste jumalatest ning katoliiklikult koondav kirik on seetõttu hädavajalik iga üksiku jumalasuhte hoidmisel ja täiustumisel. Üksinda uskmatute seas jumalani ei jõua. Uskumise üks aspekte on misjoneerimine. Misjoni üks tegusamaid vorme on vältida olemast kadeduse objekt.

Mulle näib, et selle iseenesest ju lihtsa, kuid raskelt teostatava tööni on Luis de León oma vangla-aastail jõudnud. See on kogu loo esimene vaatus, selle õndsam pool. Vangla künnist ületades järgneb teine, mis viib asjad kristlikkusest millegi poolpaganliku ehk traagiliseni. Täiskristlane teab, et Tõde ei ole iial traagiline. Traagiline ei ole ka see, kelle eelarvamuseks on tõdede paljus. Traagika tekib siis, kui inimese lõhestatus on suur. See saab teoks kahe vastukäiva tõe kokkupõrkel ühes ihus ja hinges. Miguel de Unamunos põrkasid kokku keskaegne üleindividuaalne transsubstantsiatsiooni-õpetus ja äärmuslik baski individualism – kokkupõrge, mida ta püüdis ja (tänu oma kreeka kultuuri tundmisele) suutiski

esteetiliseks ülendada traagilise lõikega don-Quijote-kujundis. Unamunos oli kreekalikku artisti, mis võimaldas tal oma vaimset lõhet kinni toppida kujutelmaga tragöödia üleüldisest tarvilikkusest. Luis de León oli kompromissitu jumalasulane ja samal ajal esimesi Hispaania renessansimehi, loomult niisiis vabamõtteleja, nagu see originaalsetele vaimudele XVI sajandi lõpus kohane. Temaski toimus traagiline kokkupõrge, sest ta näib olnud neid askeete, kelles teadlikud kehalised vintsutused kutsuvad esile vaid meelte edasist teravnemist, seda kuni sünesteesia-ilminguteni välja: tema nägemisaistinguis on lõhna ja puudutust. Mitte asjata ei asunud ta Vana Testamendi Ülemlaulu hispaania keelde tõlkima ja kirglikult kommenteerima, mis saigi tema vangistuse ajendiks. Pühade tekstide ümberpaneku vulgaarkeeltesse oli paavstikirik ju keelustanud ning vend Luisi dominiiklastest konkurendid kasutasid selle kohe ära, tuues tema tõlke äraandva käsikirja õigel ajal päevavalgele. Selle tõlke oli Luis de León 33-aastaselt teinud ühe nunnatähtsuse ja, nagu käsitlustest võib lugeda, siiani seletamatutel põhjustel. Aga mis põhjusi siin vaja kaugelt otsida? Vend Luisil oli äge meeleline temperament, mida ta vaoshoitud värsimöödu abil enamasti küll taltsana laskis paista, nagu meie Heiti Talvik, kel õnnestus ikka ja jälle sulgeda „saledasse stroofi” enda sees hõõgivate „elementide raev”. Ja kui üks munk tahab nunnale äkki erootiliselt kütvat kirja kirjutada ja ühtlasi oma südametunnistuse ees puhtaks jääda, siis saadab ta sellele oma isikliku käega tehtud ja isikupäraselt kommenteeritud Ülemlaulu tõlke. Õieti ei oska me arvata, kuipalju huvitas vend Luisi oma tõlketöö viimistletud tulemus, millel ei saanud nagunii olla praktilist väljundit. Aga ma aiman, et teda huvitas tõlkimisprotsess, millesse ta sukeldus näljase askeetliku hundina, kanoonilise teksti keelatud vilju nautides. Kirjätähti maalides noolis ta keelega (omaenese suus pöörleva kõrbenud hispaania keelega!) Sulamithi õlist võitnud nabaauku, pikendades tõlget lakkamatus seletamis- ja parandamistöös vaat et viimiseni – ratsutades kiriku enda kirjätähe varjus otsekui kaua tagasi hoitud ihulike mõnude teener. Pole midagi ülevamat kui töö lõpmatusse veniva armastuskirja kallal.

Erinevalt Unamunost ei suutnud vist vend Luis oma traagilist lõhestatust filosoofiliseks sünteesiks ülendada. Tema aluspõhi oli

sügavalt katoliiklik, aga sellelt põhjalt oli tookordses Hispaanias uut sünteesi üritada üsna võimatu. Ortodoksse marksismi-leninismi ohtlikemad vaenlased ei olnud mitte tema avalikud eitajad ja väljanaerjad, vaid need, kes püüdsid teda reformida seestpoolt. Frai Luisi süntees – nõnda kujutan ma ette – oleks jäänud andunult katoliiklikuks, ent nõudnud teatavaid tunnetuslikke reforme, mida usufunktsionäärid poleks talle võimaldanud. Ja mingist jõust jäi tal vist puudu ka enesel, hoolimata oma tormakast temperamendist. Ta jäigi seisma vangla ja vabaduse künnisel, teadmata, kuspool on mis. Vanglas koges ta täiuslikult oma vabadust olla kristlane. Oma ilmalikus osas teadis ta seevastu, et vangla on isikliku vabaduse toores kitsendus. Kust kulgesid siis viimaks vabaduse piirid? Unamuno elutööks kujunes traagiline filosoofia, mis eeldas traagika ületamist kirjanduslikus sünteesis. Vend Luis kirjutas oma elu jooksul vaid 25 luuletust, jäädeski seisma elu traagilisel künnisel. Nagu don Juan, nii esindab temagi maistest piiridest lahtikistud eksistentsi. Kui don Juan lubas armastuse nimel tarvitada piiramatut vägivalda, siis vend Luis pidi endale tunnistama, et vanglast vabadusse astudes muutus ta taas kadeduse objektiks, kelle vabadust seeläbi julmalt piirati. Inimene, kes teab, et teda kadestatakse, kaotab kontakti jumalaga.

Legend räägib, et kui vend Luis pärast vanglapõlve taas oma tuttavasse Salamanca ülikooli auditoriumi astus, alustas ta loengut sõnadega: „Eile me rääkisime sellest, et...” Sellega tahtnud ta näidata oma üleolekut kõigist neist, kes olid tema peale kaevanud ja nüüd jälle ta kuulajatena auditoriumis istusid. Vend Luis tegi otsekui trotslikult näo, et ligi viis tühja jooksnud aastat ei tähenda tema jaoks suurt midagi. Ma ei vaidle selle tõlgenduse vastu, kuid arvan, et Luisi sõnadel on mitu mõõdet. Nad ei väljenda mitte ainult iroonilist üleolekut. Ma kardan, et see ei olnud frai Luisile tol hetkel üldse kõige tähtsam. Ta oli vanglas õppinud midagi palju ülemat kui stoiline üleolek oma vaenlastest. Tema sõnad väljendasid ennekõike naasmist profaansesse aega. Vangla oli olnud väljahüpe otse jumala silmnäo ette, mis katkestas maise aja kulu. Maist, profaanset aega ei olnud vahepeal kulunud. Selle ajaarvestuse järgi oli ta tõepoolest loengut pidanud 'eile'. See ei olnud mingi metafoor, vaid teoloogi tõdemus. Mitte stoiline heroism, vaid jumala-

mehe resignatsioon ilmalikku elukeerdu tagasi pöördudes. Luis armastas oma tudengeid, tulevase Salamanca bakalaureusi, kuid ta teadis ka, et enamjaolt saavad neist õpetatud turistid, kes oskavad külarahvale öelda, kuidas asjad on ja kuidas nad ei ole. Tema ise oli pärast vangikongi, kuhu kaks tema kaasvõitlejat oma elu jätsid, kaotanud huvi ülikooli vastu. Ta lihtsalt ei osanud enam öelda, kus on parajasti parem ja kus pahem pool. Hoolimata ka sellest, et ta naasis kateedrisse nagu võitja, kes teab tõde ja kelle loengusaali õppiv noorsugu nüüd tulvaveena ujutas. Eilsele järgnes jälle täna, aga vahepeal oli ta istunud jumala ajatu palge ees.

Turistidesalk on viimaks oma konna Salamanca ülikooli fassaadilt üles leidnud ja nagu üks mees järgmise objekti suunas minema pühkinud. Turismi võib määratleda kui teekonda kadeduse objektide juurde. Minu selja taga seisab kivist mees, kes oli aru saanud, et kadedusest vabastab siinilmas vaid vangla. Sellise teadmisega ei olnud aga siinilmas midagi peale hakata. Kui Luis de León teist korda (1582) inkvisitsioonikohtu alla anti, siis ei pandud teda isegi mitte enam vanglasse. Võib-olla et nüüd juba puhtast kadedusest, õnnetu mees!

Minu ees virvendab väljakutsuvalt ka teine isik, kes teravalt vastandub turistlikule maailmavaatele. See on mustas püksseelikus pikapatsiline baski terroristka, nimega kas Estrellamar ('meretäht'), Estrella ('täht') või Esta. Ta pahvib liivakivilõomas tubakat. Unamuno tütre tütar, lööb mulle pähe täiesti põhjendamatu mõte. Millised mehelikud taotlused nii naiselikus korpuses! Teda ei kadesta keegi, kui teada saab, kes ta on. Frai Luisi lähedus julgustab mind paigale jääma, ehkki mul on kohutavalt kahju, et ma ei oska tema keelt. Mis mõnu oleks saata „Eesti Ekspressile” sensatsiooniline intervjuu baski terroriorganisatsiooni liikmega – kui ma vaid keelt oskaksin. Jüri Talvet oskaks küll, kuid ei läheks nii odavate trikkide liimile. Aga siis mingil hetkel – pisut hiljem – tuleb välja, et plika on mõnda aega tudeerinud Bonnis ja puhub soravalt saksat. Esta, sirutab ta esialgu käe, ja ma vastan talle spontaanselt: esto. Ta võtab seda vist kui vaimukust, sest nii *esta* kui ka *esto* tähendavad 'see'. Minu umbkeelne taotlus on muidugi öelda, et ma olen *estonio*. Ta võtab niisiis seda kui vaimukust, aga see ei

rahulda tema uudishimu teada saada, kes ma olen. Ma leian taskust mingi töötõendi moodi dokumendi, mida ma kannan kaasas lootuses mõnda muuseumi alandatud hinnaga sisse pääseda. Dokumendil on nii eesti kui ka inglise keeles kirjas, et ma töötan Eesti Teaduste Akadeemia Kirjanduskeskuses. Estrella sirutab oma kaela dokumendi kohale ja esimest korda elus võtab mu nina vastu seda suhkrupigi lõhna. Ma olen loom, tunnen ma, lõhna külgetõmme või eemaletõukavus on mulle vastupandamatu. Ma ei tea, mis on suhkrupigi, ehkki ma seostan seda magusat tõrva- või tubakapigi haisu mingi olematu mustvalge substanttsiga. Ma ei tea ka veel, kas see intensiivne lõhn tõmbab mind ligi või tõukab eemale. Need on kõige ohtlikumad, kõige orgaanilisemad, eluliste funktsioonidega seotud lõhnad. Ma aiman, et ma selle tüdruku lima- ja lõhnaeritisi, kui need kogu paletis kunagi mu nina ette toodaks, vist ei kardaks, *caramba*, ja see tähendab, et ta on mu juba oma pika patsi otsa võtnud. Loom, loom, söiman ma ennast, milleks kogud sa endasse kahetsusi millestki sellisest, mida isegi väikese hakatusena pole olemas olnud. Hispaania erilisus, ainukordsus – mitte plikade lõhn, mis on igal pool ühesugune – olgu su õppereisi siht! Aga selle käsu kõrvaltähenduses on omamoodi õndsust: kõik naised, kõik suud, kõik luud, kõik nabad, kõik kuklad, kaenlaalused ja muu lõhnavad igal pool ühtviisi, oskad sa nende keelt või mitte, kannatad sa nende kliimat või ei. Mulle ei meeldi mu infantiilne tundlikkus, kuid on hea teada, et meie kontaktide ürgne alus on üks, üks nii eestlastel kui ka hispaanlastel, ah, vabandust, baskidel, katalaanidel, galeegidel, kastiillastel ja... See tüdruk kummardub mu dokumendi kohale ja ma haistan, et ka Hispaanias elavad eestlased. Meid, eestlasi, on täpselt samapalju kui kõiki teisi rahvaid.

Ta võtab mu dokumendi enda kätte ja ma näen, et ta uurib mitte selle inglise-, vaid eestikeelset poolt. Proovin talle mõista anda, et ta on valel teel, aga ta ei reageeri ja süveneb teatava üllatuse, siis mingi üleolevusega just eestikeelsesse kirja. Õigemini, ladina kirjatähtede eestikeelsetesse rühmadesse. Vaatab mulle otsa. Ta on vanem, kui ma arvasin. Näolt, mitte kehalt. Tema kõhul, seljal ja tagumikul pole kindlasti neid lühikesi teravaid kortse, mis siin-seal tema näos, pigem trotslikud mustad

viisnurgad. Tema vaatest saan ma aru, et ta on võimeline mind mõistma. Veel kord on kõiges selles midagi nii lähedast, et poliitilised kaardid näivad petvat. Ta vaatab mind pikalt, enesesse vajudes, mingile otsusele jõudes. Tema sõrmed on puhtad. Nimetissõrm, mille jõuline ilu ei ole veel välja voolanud lapse kõõlustesse, osutab lühendit: ETA. Eesti Teaduste Akadeemia. Ma noogutan mõistvalt. Ta seirab mind ilmel, mida olen näinud noortel abielus naistel, kel on midagi intrigeerivat nõuks: näiteks libistada tantsu ajal näpuga üle võõra poisi nina. Estrella võtab oma sõrmest sõrmuse ja näitab mulle selle sisekülge. ETA, näen ma sealgi tähekriipeid. Ma mõistan, uskumata oma silmi: *Euskadi Ta Askatasuna*, 'baskid ja vabadus'. Baski terrorism on mu käeulatuses, ma peaaegu ei usu seda. Mulle on usaldatud asju, mida ma pole taotlenud. Mulle meenub don Juan, kes usaldab naistele midagi sellist, mida nad temalt ei oota ja seob nad seeläbi vastutahtsi neile kõige meeldivama ehk armastusega. Estrella on minult küsimata seadnud mind valiku ette. Ma kas võtan ta usalduse vastu või mind koristatakse ära. Ma saan aru, et see pole Skandinaavia. See on Ibeeria. Usaldus tõstab mind kõrvust, valikut enam pole, see tuleb vastu võtta. Ma võtangi usalduse vastu, nagu ka kohustuse uskuda, et see plika siin ei anna mind kunagi ära.

Catalunya, Canet de Mar

Kataloonia rannal vedelesime tükk aega hiljem, siis kui olime koos juba mõndagi üle elanud, ehkki ma ei teadnud baski terrorismist ikka veel suurt midagi. Ja ega ma saanud kuni lõpuni midagi olulist teada, sest see, mis minuni jõudis, oli vaid salapärase pinnavirvendus, mis Estrellamari käitumises arvatavasti ühel või teisel viisil oma väljenduse leidis ja mille all võis aimata mingi tumeda konspiratsiooni reegleid.

Ma pole isegi kindel, et see oli just Canet de Mar või selle lähikond, kus me Estrella eestvõttel oma poolõise sukeldumisproovi korraldasime. Kui mitukümmend kilomeetrit me Barcelonast üles, tinglikult põhja poole olime kihutanud, jäi mulle lõpuni ähmaseks. Ma jälgisin sõidul vaid teda, kes ta oma mustas ranguses meie lahise auto rooliratast keeras, ei, mitte teda just õieli silmil seirates, mitte liiga pealetükkivalt, vaid silmanurgast, rohkem tema ihusoojuse liikumist kui teda ennast fikseerides. Me sõitsime nii kiiresti, et isegi ta raske pats kiskus aeglaselt horisontaali. Igatahes ei olnud Costa Brava, see 170 kilomeetri pikkune ja oma looduse metsikult ilult silmapaistev kuurortranna riba, algusega umbes 70 kilomeetrit Barcelonast põhjas (*brava* just metsikust ja kaljusust

tähendabki, *toro bravo* on näiteks võitlushärg), veel pihta hakanudki, kui ta masina mingi tööstusliku kitsarööpmelise raudtee servas kinni pidas, kingad tüdinult pedaalidele viskas ja ütles: nüüd läheb asi metsikuks. Costa Brava ei ole ju veel käes, näitasin oma tarkust, aga ega tujutsevalt naiselt vastust tule. Esimest korda minu nähes eemaldas ta lehvi oma patsi tipust, sõlmis patsi lahti ja laskis seda täies pikkuses läbistanud tugeva punase niidi autoistmele langeda. Tuul viib selle minema, ütlesin ma. Ta kehtas õlgu. Mitte kaugele, sõnas ta.

Et raudteeribast üle pääseda, suundusime üsna toore välimusega tunnelisse selle all, aga see oli nii madal, et pidi käima kummargil. Katalaanid ei ole ju kasvult väikene rahvas, teadsin ma. Nad on poolsaare rahvaist kõige suuremad, vastas ta loiult, umbes nagu normannid Prantsusmaal. Niisiis jäigi selgusetuks, kelle jaoks oli tunnel ehitatud. Lammastele, ütles Esta, kämpingu-lammaste jooksurada.

Rand, mille lõppu ei paistnud ei paremal ega vasemal, oli pea-aegu täiesti tühi. Nukrad dušid tilkusid päeva viimseid nürimeelseid mõtteid. Robustses sõmerjas liivas rajasime endale teed Vahe-mere äärde. Vahemeri pidi küll kodusest Läänemerest palju sügavam ja jõulisem olema, seda andis mõista juba tema liivaterade ähvardavalt suur läbimõõt. Mida lähemale veele, seda enam tõmbusime iseendasse, kahekesi otsekui kerra. Lained soolasid järelejätmatult Kataloonia liiva. Istusime veepiirile ja jäime ootama. Mida küll, mõtlesin ma. Pimedust, sain ma aru veidi hiljem. Jää siia, ütles Esta, kui Vahemere robustne rand end kiiresti öösse mähkis, ma tulen kohe. Liiva krudisedes hakkas ta teed tagasi murdma. Millegipärast riietasin ma end lahti ja läksin ujumispükste väel duši alla. Vee nirina sisse segunes Ricky Martini uut hitti. Siis äkki sain ma aru, mida see kõik võib tähendada: Estrella on mind jätnud ja autoga igaveseks Kastiilia kiltmaale pagenud. ETA tume konspiratsioon pidi käima üle igast igatsusest. Baskidel puudub loogika, ütlevad ülejäänud hispaanlased, nad usuvad vägivalla komponeerivasse jõusse. Kõik oma raha ja paremad riided olin ma talle usaldanud. Ning meri oli metsik ja jube. Ainult mälestus don Juanist, mehest, kes oma täiusliku usaldusega kõik tagamõtted tuhastab, hoidis mind kindlalt pinnal. Ma ei olnud

Estrellas algusest peale mingeid tagamõtteid eeldanud. Ja ma olin talle kohe esimesel päeval öelnud, et kui ta mõnikord tahaks, siis minule meeldiks küll pead tema jalge vahele pista. See oli minu panus maailma puhastumisse. Kui teda nüüd ei tule, mõtlesin ma, siis tähendab see minu eksimist kõige põhilisemas. Midagi absurdsemat ei osanud ma välja mõelda. Täpsus substantsi tajumisel oli minu enesemääratluste telg. Niisiis oli kõik see kokku omamoodi võbelev nauding: üha süveneva mahajäetuse-emotsiooniga seltsis intuitsioon naisest, kelles oli võimatu pettuda.

Carl Gustav Jungi üks geniaalsemaid välgatusi on minu meelest see, et ta käsitleb emotsioone inimese ratsionaalse tunnetuse vahendina. See on korralik kõrvakiil kogu maailma teesklevate emotsionalistide hordile, kes vatrab päevast päeva sellest, et nad ei järgi mitte mõistust, vaid tunnet, aga kes ei tea seejuures mitte midagi intuitsiooni vaikesest ja vääramatutest tõdedest, mis panevad maailma üks kord ja lõplikult paika. Minugi elukogemuse põhjal on emotsioonid enamjaolt ratsionaalse – et mitte öelda pragmaatilise – eesmärgi teenistuses. Emotsioonid pole mitte ainult ratsionaalse tunnetuse, vaid ka pragmaatilise väljapressimise vahend. Ihulisse ärritusse suunatud ratsionalism. Just seepärast ignoreerisin ma oma emotsionaalset mahajäetust Kataloonia rannal. Emotsioonid sundisid mind midagi labast ja omakasupüüdlikkude tegema. Mida täpselt, see ei olnud veel selge. Emotsioonid ei olnud mind veel kõhuli surunud. Aga ma jäin duši alla paigale kolmveerandiks, võib-olla koguni terveks tunniks, kujutledes, et see on inkvisitsioonikohtu piinamine veega. Ja tasuks selle eest sain ma veel kord kinnituse, et emotsioonid on meie arguse, mitte tugevuse tööriist. Tunne oma väärastavas mõttes on intuitsioon.

Estrella tuli tagasi kuidagi aeglaselt ja häbelikult. Ta kandis mõlemas käes pikki raudvardaid, mille otsa olid köidetud peened tugevad nõõrid, mis lõppesid vöösarnaste sõõrikujuliste paksenditega. Mu kujutus, mis juba töötaski inkvisitsiooni lainel, leidis neis endale sobivad vasted esemete maailmas. Ma kutsun sind duellile, ütles ta, kas sa oled valmis? Mis sul mõttes on, nõudsin ma. Lähme suplema, vastas ta lühidalt. Vesi on soe ja soolane. Me lähme kalda serva, mina ikka ujumispükste väel, tema oma tavalises kostüümis, ainult paljajalu ja lahtiharutatud patsiga. Ma ei ütleks,

et need pikad tuules hõljuvad juuksed oleksid talle just sobinud. Kaela lõige, see ilmekas füsiognoomiline konstant, oli minetanud oma puhtuse. Sa ei tee seda ühelegi naisele selgeks, sa ei nurja tema ürgsete kehamärkide keelt. Kui naine tahab end rutiinist vabaks lasta, siis vabastab ta kõigepealt oma juuksed. Esta kavatses niisiis end vabaks lasta ja mul polnud mingit mõtet talle öelda, et ta võib seda ka patsis peaga teha, et siis on isegi kihvtim. See siin oli tema ihu keel, mida kogu tema sugu tunnustas ja minu vahelesegamine oleks ta asja ees, teist taga lihtsalt rööpast välja löönud. Nad ei lase endale teatud asjades ligi (nemad, kes lasevad endale peaaegu kõiges ligi), ja neis asjades neid korrigeerida tähendab tüli norida.

Ta ulatas mulle ühe neist kahest – nagu mulle näis – inkvisitsiooni piinariistade komplektist ja palus mul endale vöö ümber siduda. See, mida ta vööks nimetas, oli raudpandlaga, soolast (piinahigi soolast?) valgeks tõmbunud nahkrihm, mille küljes tolknes oma kümne meetri pikkune peentest naharibadest punutud köis, mis omakorda lõppes selle küljes tolkneva raudoraga. Kogu kaadervärk oli ilmselt käsitsi tehtud, raudora kodusel alasil valmis taotud, köis poolpimedate baski vanameeste poolt jõudehetkil punutud. Iseendale sidus ta rihma otse oma püksseeliku peale. Noh, julgustas ta ka mind tagant, kui ma jäin tema mõistatuslikku tegevust takseerima, tuli siis minu juurde ja tõmbas mul ise rihma ümber palja kõhu, venitas pandlapulga tagant viimasesse auku, nii et hing jäi kinni. Äkki lubad ka minul riietuda, küsisin irooniliselt, teadmata, mis tal mõttes. Kas sa armastad riietega supelda, küsis ta sama tooniga vastu. Aga sa ise, ei jäänud ma võlgu. Ta noogutas: ma lausa magan nõnda, kui sa tähele oled pannud. Jah, vist olin.

Kõik ümberringi oli vajumäs paksu pimedusse, ainult punajas kuu kõhutas taga lainete peal, kuid valgustas vist küll rohkem Korsikat või Sardiiniat kui seda sürrealistlike lõhnadega Kataloonia kallast. Jah, silmadega kokku õngitsetav informatsioon alanes aegamisi nulli lähedale, aga lõhnad ei mahtunud enam niigi paisunud sõõrmeisse ära. Ma tundsin, kuidas nende sisemus verit- ses – ja ikka uusi nuge ihkas. Estrella võttis minu nõõri küljes jõlkuva raudora ja kõndis sellega põlvini merre. Mingi puuprussiga, mis kaldaliivas vedeles, tagus ta selle merepõhja kinni. Sedasama, minu raudorast mõni meeter vahet, tegi ta oma oraga. See võttis

nõmedalt kaua aega, nagu kõik siin rannal. Vee pritsides ajas ta taga viimset täpsust, katsudes vahetevahel käega, kas orad on ikka peani põhjas. Siis viipas mulle käega.

Ma avastasin äkki, et olin nüüd maa külge aheldatud nagu loom (ükssarvik kusagil kaugel mütoloogilises koplis) ja tõstsin käed instinktiivselt rihmapandlale. Kas kardad, küsis ta. Ka tema ise oli samamoodi maa külge aheldatud, õige küll. Ta tuli mu juurde. Võid mu pandla oma käega kinni panna, ütles ta. See on juba kinni, nagu tead, sõnasin. Võid lahti võtta ja oma käega kinni panna, kordas ta. Tee seda, palun, ütles ta, siis oleme tasa. Tasa mis suhtes? Ma võtsin ta pandla lahti. See nõudis täit pingutust: rihm liikus aasades suure hõõrdumise tõttu raskelt. Estrellal pidid olema tugevad käed, sest tema oli sellega äsja vaevata toime tulnud. Nagu ma ta rihma lõpuks lahti sain, kargas Estrella minu haardeulatu- sest välja ja näitas mulle pikka nina. Nüüd oled sa vangis, sosistas ta läbi tuule. Vangis! Tegin kohe hüppe tema suunas, teadvusta- des kristalse selgusega, et ainult tiigrireaktsioon võib mu päästa, ja alustasin tormijooksu. Põrkasin vastu tema äkilisest ehmatusest äralangenud kahvatut nägu nagu vastu kuud, ehkki me ei puu- tunud kokku. Olin murdunud keskelt pooleks, sest olin ju rihma otsas, ja lajatanud laubaga vastu karmi sõmerjat liiva. Ega sa hai- get saanud, küsis ta selle kõige tobedama küsimuse, mis ühel nai- sel sel puhul varuks. Miks esitavad nad küsimusi valu kohta pärast maailma lõppu, mõtlesin ma, nende õrn nahk on kõige paksem asi, mida ma tean. Ta oli mu lähedal, kuid oletasin, et ei ulata teda haarama. Mul oli kõik hetkel ükskõik ja baski terroristid võisid mu kohapeal raudvarrastega surnuks peksta, sest ma elasin mõne silmapilgu jooksul läbi totaalse usalduskriisi maailma suhtes. Mõni ütleb: mõtlen, järelkult olen. Mina tundsin selle paari silmapilgu jooksul, et usalduse katkemine suhetes Estrellaga lõpetab minu maailma. See ei saanud võimalik olla, aga nii see oli. Usaldas, järelkult olin. Ei usaldanud, järelkult mind ei olnud. Ma ei tead- nudki varem, et ma sel kombel usaldan. Ma vist ei olnud aru saa- nud, et olemise aluseks on usaldusvahekord mõne lihtsa asjaga. Näiteks õlle või raamatuga. Mõne naisega, kellele tahaks pead jalge vahele pista. Mitte usk millessegi, mis seostub juba olemasolevate asjade mõistmisega järgmisel astmel, vaid usaldus, mis alles loob

olemasolu. Ning veel ei teadnud ma, et paari nädala jooksul oli minu olemise usaldusprintsip kandunud üle ka Estrellale. See tüdruk oli minu maailmasammas. Kõik saadakse teada tagantjärele.

Vaatasin üles, marraskil laubalt langes suuri kiviseid tanguteri. Kõik, mis ma mõtlesin, oli olnud õige. Tuul vuhises ja kuu paistis Sardiinias. Ainult tunne oli olnud vale. Tunded on meie arguse, mitte tugevuse tööriist. See oli üks neid asju, mida õppisin teekonnal Hispaania. See oli lause – nüüd meenus see mulle –, mille oli öelnud Estrella ise, vist küll Ávilas, selles naiseliku tarkuse kõige skulptuursemas kehastises siin maa peal. Ja siis kohe öelnud, et ma öeldu unustaksin. Mille peale ma olin vastanud, et ma ei unusta tema öeldut kunagi. Mille peale ta oli palunud, et ma unustaksin, kust ma seda kuulsin, ega ütleks seda lauset Hispaanias kõvasti ei hispaania ega baski keeles. Ja siis lisas ta veel midagi rabavat: ma usaldasin sind korra liiga. See oli Ávilas, Hispaania kõige kõrgemas linnas (1131 meetrit üle merepinna), kõige kõrgemas vähegi tuntud Hispaania linnade seas, ja need olid ainsad sõnad, mis ma palusin tal tagasi võtta. Mul oli toledo puss juba kotis ja ma tundsin rõõmuga, et armastus võib olla tugevam kui surm. Ta võttis sõnad kohe tagasi ja ütles, et näeb, kuidas minust hakkab saama hispaanlane. Mitte hispaanlane, vaid ehk bask, parandasin ma, või katalaan (Kataloonias ei olnud ma siis veel käinud) või kastiillane. Hispaaniat ei ole ju olemas. Hispaanlane, kordas ta trotslikult, bask ei tapa sellise asja pärast. Ja ma usun, et hispaanlane on samuti kusa-gil olemas, ütles ta. Keegi ei oska öelda, kas see lause oli positiivse või negatiivse alatooniga. Tunded on meie arguse, mitte tugevuse tööriist, deklameeris ta siis Ávila müüridel baski keeles ja palus veel kord, et kui ma seda ka unustada ei suuda, siis vähemalt ei kasutaks ma seda iial Hispaanias. See on üks meie juhtumõtteid, lisas ta vaikselt, ja seejärel veel vaiksemalt: ma usaldan sind liiga kõigi teiste meie omade, mitte minu enda meelest. Seetõttu ei tsiteeri ma seda lauset isegi mitte siinses eestikeelses tekstis ei baski ega hispaania keeles. Ehkki ma oskan seda mõlemas. Ma toon ta ära eesti keeles: tunded on meie arguse, mitte tugevuse tööriist.

Ma tõusin püsti Kataloonia karmil rannal ja nägin üleüldises tumeduses kahte kuuvalgel hõbehalli silma. Ma polnud ei vangis ega midagi. Oli juhtunud midagi hoopis hullemat. Ma polnud ju

vangis ega midagi, sest ma võisin rihma oma vöökohalt alati lahti päästa või minna põlvini vette ja kiskuda ora, millest sai alguse kõis mu ümber, liivastest kaldast välja. Estrellamari kuuvalguses külmad silmad naersid. Miks sa minu poole tormad, küsis ta. Anna andeks, kui ma eksisin, vastasin talle, sa petsid mu hästi ära. Vaevalt, et ma sind millegagi petnud olen, sõnas ta, miks sa minu poole tormad? Sest ma eksisin ja arvasin, et olen tõepoolest siia keti otsa kinni jäänud, hüüdsin ma talle veel kord. Vale puha, naeris ta, ma ei oleks ju saanud sind nagunii rohkem aidata, kui sa ise. Ega ma su vangiraudade võti ole, või arvad sa nii? Hea küll, ma eksisin, soostusin ma, mis oli kõige selle mõte? See oli vaid baski naiste tavaline kontrollkatse enne lõplikke otsuseid, ütles ta. Mida see siis näitas, küsisin, kas seda, et mees suurelt mandrilt ja tõelisest Euroopast on loll Ibeeria päikese all? See näitab, et emotsionaalsest külgetõmbest pimedas usalduseni on veel tükk maad, ütles ta. Tegelikult oli see kõik ette teada ja niisama, lisas ta, see on alati ette teada, baski naised lihtsalt armastavad aeg-ajalt katsetada ja proovile panna ja nii edasi ja nii edasi, sa ju ise tead. Elamise väikesed mängud neile, keda bridž ei huvita, ütles ta. On see kõik midagi traagilist, küsisin ma, aga ta ei vastanud.

Aga minule, pagana päralt, tundus tõesti, et selles peitus midagi traagilist, mingi piisk traagilist elutunnet, mingi nõrgestav moment. Ja nagu luukere keksis jälle meie vahel see siinses kontekstis juba äraleierdatud lause, mida me kumbki enam korrata ei mallanud, aga mida nii piinlik oli kogu aeg vastastikku silma vaadata mõelda: tunded on meie arguse, mitte tugevuse tööriist. Ma muudkui tundsin ja tundsin, Estrellal oli õigus, kõik kultiveerisid tunnet, selle asemel et midagi kindlat teada. Eriti just Hispaanias. Võib-olla seetõttu nimetaski ta mind hispaanlaseks. Ka traagilisuse tunne, *el sentimiento trágico*, see, mille ülendas filosoofiliseks suuruseks ja asetaski oma eksistentsihoone vundamenti bask Unamuno, oli reaalse seisundina siin, Kataloonia rannal, baski tüdruku mõistatusliku palge ees, Salvador Dalí vahetus läheduses, nii nõrk, nii nõrk meie olemise üldise tugevuse keskel, et paha hakkas, kas nõnda? Meie olemise üldise tugevuse sees, mõtlesin ma, minu autor on vist siiski Spinoza.

Ega sa veel naiselikust türanniast tüdinud pole, küsis ta. Ma

pidin küll välja nägema nagu loom ketis (kõik need ujumispükste väel mehed rannas mõjuvad oma sissetõmmatud kõhtude ja ette punnitatud riistadega otsekui nähtamatu keti otsa aheldatud turuloomad), kuid õnneks polnud läheduses ühtki kassikarja, kes minu üle võinuks naerda. Ainult Estrella hõbehallid silmad kusagil vaskul ja kuu Sardiinia kohal seal paremal. Nemad nägid. Millal süüa mina Sardiinias oma kuldsardiine, mõtlesin ma, loom, õnnelik loom Kataloonia rannal? Kuhu me täna õhtul veel sõidame, küsisin ma, varsti tuleb ju rannapolitsei? Me ignoreerime teda, vastas Estrellamar ja naeris peaaegu rõvedalt lahtise suuga, nagu vana naine. Naised oma elemendis ei ole üldse nii õrnad, nagu esialgu tundub (miks siis tundub? „Tunded on...” – unustada see!), ja ei karda üldse eriti vägivalda, mis on omamoodi mõnus, kui temaga liiale ei minda, ja käituvad labase iseenesestmõistetavusega nagu muld, nagu kassid, nagu substantis, mida armastada ja näppida on üks ja seesama, ja millest ma aru ei saa, ja mis on vajalik, et mitte iga delikaatsusevea tõttu infarkti surra. Ma eelistan rannapolitseid vee all ignoreerida, ütles Estrellamar, sest see on Franco aja pärand. Franco oli nagu Brežnev, kiriku- ja politseimees, ütles ta, nagu Brežnev preestrikuues, Brežnev papihõlsts, kas sa armastaksid veel preestreid, kui Brežnev oleks oma tõde dikteerinud preestrikuues? Mida tead sina, baski plika, Brežnevist, kiheles mul keelel küsimus, millele ta ka kohe vastas: ma õppisin käima ja rääkima siis, kui Brežnev alles elas. Ühemõtteline ja ebamäärane, mõtlesin ma, ehtne naiste värk. Kas ta tõesti on nii noor nende ämbliku-võrkudega silme all?

Tuled sa vee alla, küsis ta. Aga sul ei ole ju valikut, lisas ta siis kohe. Politsei teeb sust hakkliha. Ta naeris. Ta tuli mu juurde ja ütles: seo mind nüüd lõpuks kinni. Mis pidin ma vastama, kui ma peale tema silmade tõesti enam midagi ei näinud. Kas seda, et Sardiinias on küll valge, aga siin pime? Merel valgustab meid kuu, aga rannal vaid pime maa. Mees peab alati hakkama saama, ja ta tuli mulle kõigiti vastu. Andis mulle oma rihma pihku ja vajutas põidlagas sinna, kus oli pannal. Tõmba mind kinni, ütles ta. Ja ma tõmbasin ta kinni, nii et hing jäi kinni. Minul, mitte temal. Sest ta nõudis: tõmba mind korralikult kinni, kui on vee alla minek. Tõmbasin, nagu jõudsin, ja siis, kui enam peaaegu ei jõudnud, sõnas ta viimaks: aitab.

Me läksime vee alla. Anarhistidel, neil riiklikke, religioosseid ja perekondlikke rituaale põlgavail inimestel on oma ranged rituaalid. Mõnesse vähesesse rituaalsesse toimingusse keskendavad nad kogu selle sakraalset rutiini januneva kire, mis nõndanimetatud tavalistel inimestel laieneb ühtlaselt üle kogu elutegevuse. Väikese inimese rituaalidesse krampunud elu trotsides rahuldavad anarhistid oma rituaalsusevajadust paaris-kolmes valitud ja väga kindlalt reglementeeritud rituaalis, mille täpne täitmine on elu ja surma küsimus. Mitte umbmäärase patu ja lunastuse (ja eriti mitte just hispaaniaalik-katoliikliku patu ja lunastuse), vaid väga otsekohe- selt toimida lastava elu ja surma küsimus. Rituaale on anarhistidel vähe, kuid kes neid väheseid rikub, see saab samal, äärmisel juhul järgmisel õhtul nuga.

Seda minekut vee alla olen ma hiljem tagantjärele mõnel tobedal tühjal hetkel meenutanud, nimelt siis, kui olemine tundub (jälle see tundub! – tundetute eestlaste väidetavalt nii emotsioonidevaene eesti keel on paksult täis *tundma*-sõna, millega märgitakse kõike seda, mis välismaailmast ajju jõuab või mis seal ilma välismaailmatagi iseenesest olemas on!) – kui olemine tundub olevat jahedat enesetapumõtet täis ja kõik head, avatud sissepääsuga tüdrukud on eemal. Me läksime väga aeglaselt. Astusime väga aeglaselt ühte sammu mere poole, ehkki me ei hoidnud – muidugi-mõista! – teineteisel käest. Päevavalguses ei hoia baski anarhistitar mitte ühegi mehe kätt, oli mulle öelnud või ütles mulle Estrellamar kunagi varem või hiljem, ning kuuvalgus on üks päevavalguse vorme. Raiugu see endale pähe need, kes on harjunud päeva ja ööd vastandama. Mitte päev ja öö, vaid maa peal ja vee all on vastandid. Ma ei teadnud, mis meiega peab juhtuma. Olime mõlemad poltidega maa küljes kinni ja lähenesime Vahemere soolasele sügavusele. Kuskilt jälgis meid läbi pimeduse politseisilm (äkki oli ta maskeerunud suureks Sardiinia kuuks?) ning see mõjus millegipärast vabastavalt. Nii hea on mõnikord tunda (!), kui sinu hästi õnnestuvaid intiimseid toiminguid seirab kellegi kadetsev silm. See just see ongi, mida ma veel aastaid hiljem meenutan, see, kuidas me Vahemerele üha lähemale ja lähemale jõudsim. Üha jõudsim ja jõudsim, lähemale kuule ja kesköö päikesele. Ma ei tea, mis see täpselt on, mida ma meenutan, aga just seda ma meenutan, kuidas

me lähemale jõudsiime, Aafrikale, Austraaliale. Võib-olla meenu-
tan ma seda, et mul ei olnud mitte mingit araks tegevat tunnet.
Ainult kindel teadmine. Teadmine sellest, et mõnekümne sekundi
pärast astun ma Vahemere voogudesse. Teadmine, et kõike seda,
mida ma nüüd teadma pean, teab Estrella absoluutse kindlusega.
Sest see kõik oli üks tema väheseid kohustuslikke rituaale.

Vahemeri ei ole Läänemeri. Vahemeres käib kõik neli-viis korda
kiiremini kui Läänemeres. Astud mõned sammud veepiirist edasi
ja juba vajubki jalg sõmeras liivas alt ära ning laine lööb hoiatamata
üle pea. Niipea nagu ma sellest aru sain, aktsepteerisin ma ka kõit
oma vöö ümber. Ohutunde tekkides võisin ma temast kinni haa-
rata ja end käte jõul kiiresti kaldale vedada. Proovisin seda kaks
korda nii rohkem lõbu pärast ja veendusin Estrella veidruste pea-
aegu rahvalikult terves mõistuses.

Estrella pidi olema kusagil minu läheduses, kuid jäi oma musta
riietuse tõttu nähtamatuks. Ainult siis, kui ta näo minu poole pöö-
ras, viskus läbi pimeduse kaks hõbehalli kiirt ja laintemüha läbis-
tas mingi kõrgem harmoniseeriv toon. See lõi mulle kõrvu ja nör-
gestas ohutunnet. Küllap Estrella teab, temale pidi see kallas tuttav
olema. Esta, Esta, võisin ma omaette üsna kõvasti öelda, ilma et see
temani ulatunuks, sina, Esta, tead. Mere horisontaalne lõpmatus
asendus vertikaalsega. Ma tundsin (!!!), nagu me oleksimegi juba
vee all ja nagu oleks vee all võimalik täie rinnaga sisse ja välja hin-
gata. Jalad vajusid vahetpidamata puhtasse kohevasse veealusesse
kruusa, iga hetk libises pind jalge alt ja iga samm oli väljatulek vör-
gutavast mineraalide maailmast. Nii ei saanudki ma aru, millal ma
äkki täienisti veealusesse ilma suubusin ja ohutunde kaotanult seal
nagu kala hingata näisin suutvat („veealune ilm” oli nii paljutöö-
tavalt õhku täis!). Ainult hõbehallid silmad ilmusid nüüd otse mu
näo ette; ma tõstsin näpu enda ja Estrella vahele ning liigutasin
seda edasi-tagasi; Esta silmade laialivalgumine eetrivulinaiks andis
märku, et see ei olnud tavaline õhk meie vahel. See võiski olla eeter.
Vetesügavusse sukeldudes võisimegi me viibida eeterlikes kõrgus-
tes, see oli hispaania müstikute, eriti Juan de la Cruze läbiproovitud
trikk: mida pimedam öö, seda lähemal lõplik kõrgus.

Ma ei tea seda tagantjärelegi (ja kõige vähem teangi ma seda
tagantjärele), kus lõppes tookord vesi ja kus algas õhk. Võib-olla

hingasin ma aeg-ajalt mingite rudimentaarseste lõpustega seal
kõrvalestade taga, neis pehmeis aukudes lõualuude ja kaelalihaste
vahel, kus on hellad-valusad närvilõpmed, mida Estrellamar nii
järelejätmatu julmusega pigistas, et ma pärast igäühele lillade lai-
kude pärast aru pidin andma. Kui mulle näis, et ma olen üleni vee
all, vaat et nägupidi voogavas põhjaliivas, ookeani kulinat keskel,
kaugel sellest, mis toimub maa peal, siis avastasin äkki enda kõrval
sardiinselt sädeleva kuu, mis läbi veemassi küll ei tohtinuks paista.
Või olid need vaid valusähvakud silmade ees? Valu ise ma vee all
ei tundnud (nagu ma olin seal üldse kaugel kõigist maapealsetest
nõrkustest), aga keha, see siinpoolsuse kuiv registraator, võttis ehk
oma valuvõimalusi piinlikult arvele. Ja kui ma siis olin viimaks
kindel, et olen end kõitpidi madalamasse vette võidelnud ja näen
enda kõrval veest tõusmas Estrellamari musta merilõvilikku pead,
tema ühtlaselt ümber ülakeha liibunud juukseid, mis küündisid
puusadeni eest ja tagant, ja kui ma püüdsin talle hõigata, et aitab
küll, siis oli mu suu ikkagi vett täis ega toonud ühtegi sõna kuul-
davale, ma neelasin ehmatusest lõuatäite kaupa Vahemerde ja tirisin
end kõiest niikaua, kuni hää viimaks huulte vahelt välja paiskus.
Siis olin maapealsete asjadeni jõudnud.

Lamasin rannaliival, jalad veel pooleldi vees, ja adusin äkki
väga selgelt hispaanialikku reaalsust. Hispaania poliitilist reaalsust,
tahaksin ma isegi öelda, ehkki see ei seostunud hetkel ei
Franco ega kuningas Juan Carlosega. Tajusin lihtsalt, et olen maal,
kus paljud asjad toimuvad poliitilistel põhjustel sügaval vee all. Et
paljude inimeste elamise kese paiknebki sellel maal – paradoksi
korras – vee all. Maa peal vee all. Et nad tegelikult elavadki vai-
mus vee all ja käivad maa peal ennast rohkem niisama näitamas.
Mitte ainult baskid ja meie ajal. Juba näiteks marraanid, sund- ja
võltsristitud juudid, kellega Fernando ja Isabel 1492 kiire lõpparve
tegid ja kelle rahalisel toel sõitis Kolumbus Ameerikat avastama,
elasid maa peal kristlastena ja vee all judaistidena. Ja see armas
don Quijote ise, see hispaanlaste rahvuslikuks tüübiks kuulutatud
härrasmees, on tüüpiline just mööda Kastiilia-La Manchat ringi
kondava veealuse hispaanlasena. Kogu tema kurbnaljakas lugu
seisneb selles, et ta toob maa peale selle, mis kuulub vee alla. Mis
kuulub küll orgaaniliselt Hispaania juurde, aga vee all. Olgu siis

Biskaia lahes, baskide juures, või Vahemeres, katalaanide kandis. Ja nagu Estrella käitumisest näha, käivad baskid ka katalaanide juures vee all. Don Quijotel, sellel suurel retoorikul, pole min-geid emotsioone ja järelikult ei karda ta midagi. Ta teab ja tegutseb alati kindla intuitsiooniga, rünnates maapealse loogika kohaselt vale asja. Alati, kui ta asub mingit maapealset asja või olendit õilsa sihiga tapma, meenutab ta mulle baski anarhisti. Maapealsete tõdede jaoks ründavad need kaks alati vale meest. Vee all selgub, et nad ei eksi. Kui don Quijote ei ründaks tuuleveskeid, siis poleks tema olemasolul mingit mõtet. Viimane rändrüütel don Quijote ja tänapäeva baski anarhist on ühe ja sellesama ajatu tüübi, veealuse hispaanlase kehastused.

Ärgem unustagem, et just bask Unamuno oli mees, kes kultustas don Quijote Hispaania Kristusena. Vormilt Kastiilia kõrglavamaa uhke ja avalik ohvitser, sisult veealune, ehkki umbes sama uhke baski anarhist või katalaani või juudi individualist – niimoodi kinnistas Unamuno oma filosoofia prillis don Quijote kõigi järgnevate põlvkondade jaoks. Tema rääkis don Quijotega seoses muidugi ainult Kastiilia vaimust, tehes – ise endale ehk aru andmatagi – näo, et tal ei ole baski separatismi, selle oma noorpõlve iga-baski-pärispatuga enam midagi pistmist. Tema esimene programmiline kirjutis don Quijotest kandis pealkirja „Sure, don Quijote!” (1898). Sellest sai üks nõndanimetatud 1898. aasta põlvkonna manifeste. Pärast seda, kui Unamuno La Mancha hunnitu härrasmehe naiivse baskina oli hüljanud, leidis ta tema taas veealuse baskina üles ja võttis oma vapiloomaks. See oli palju kavalam ja viljakam taktika. „Sure, don Quijote!” asemel kirjutas ta nüüd tervelt kaheosalise raamatu „Don Quijote ja Sancho elu” (1905), apoloogia donkihhotluse kiituseks, mis sisaldab avaliku pöördumise don Quijote enda poole, patukahetsuse ja ekstaatilise tiraadi „Elagu don Quijote!”, *¡Viva Don Quijote!, ¡viva Don Quijote vencido y maltrecho!, ¡viva Don Quijote muerto!, ¡viva Don Quijote!* Ela, sa alandatu ja solvatu, ela, sa surnu! Selliste järskude pöördumistega andis Unamuno maailmale mõista, et teda ei huvita euroopalik koolifilosoofia ja et ka mõtteteaduse aluseks võib olla tunne, traagiliste vastuolude tunne, *el sentimiento trágico*, midagi Nietzsche ja Nietzsche. Me kõik näeme, kui raevukalt tembib ta nüüd don Quijote isi-

kus Kastiilia vaimu, seda ühenduste ja ühtsuse vaimu, ilma milleta ühtainsat katoliiklikku Hispaaniat ei oleks maailma sündinudki, äärmusliku ja ääremaaliku individualismiga, mis võib pärineda ainult Baski provintsidest. Mõnes mõttes on don Quijote kuju Hispaania rahvusvähemuste (ka katalaanide, galeegide ja juutide) võr-ratu kättemaks impeeriumimeelsetele kastiillastele. Kõik, mis don Quijotes on kastiillaslik, muutub naeruväärseks. Kõik, mis temas on baskilik, õilistub. Tema kõrgkonventsionaalne retoorika, tema verbaalne idealism pärineb Kastiiliast. Tema vankumatu tahe kõike konventsionaalset eirata ja seejärel seda ka igasugust arukust unustades rünnata – tema tegude äärmuslik idealism on baskilik. Kurva kuju rüütli loob õieti kastiillase ja baski raskesti ühtesobitav ühendus, mis õnnelikel hetkil kannab siiski mingi ülehispaa-nialiku igatsuse tunnuseid. Ja mõnes mõttes on see ühtesobimatute algete ühendus päästnud Hispaania vaimu, sest temas on nii palju seismist kasvu- ja küpsemisruumi ning ootamatuid, läbiproovi-mata võimalusi. Don Quijote kuju lõpuni avastamata perspektiivikus oli kahtlemata see, mis Unamunot võlus.

Ignatius (Iñigo) Loyola, jesuiitide ordu rajaja, oli päritolult bask. Tema ebakonventsionaalne ja individualistlik innukus katoliikliku usu levitamisel äratas esialgu kahtlust ja ta heideti igaks juhaks inkvisitsiooni vangikongi Salamancas. Tema oletatava süüasja uurijaks määrati üks kohalikke bakalaureusi, Salamanca bakalaureus nimega Sancho de Frias. Nii nagu don Quijotet, nii püüdis ka Iñigo de Loyolat üle kavaldada ja teda konventsioonide rüppe tagasi meelitada isend liigist Salamanca bakalaureus. Mingil ajal mõisteti, et seesama baski anarhist Loyola võib koos oma fanaatikute kompaniiga, milles mängisid alul väljapaistvat osa ka ristitud juudid, korda saata suuri tegusid kastiilialik-katoliikliku kiriku tervikluse nimel. Mõnes mõttes päästsid jesuiidid bask Loyola juhtimisel roomakatoliku kiriku ajal, mil seda tabas suurim kriis. Võib ka öelda, et baski anarhism, tembituna Kastiilia kollektiivsesse vaimu, päästis uut värskendust tuues sellesama Kastii-lia vaimu, mis ilma tugeva roomakatoliku kirikuta oleks olnud kujuteldamatu. Umbes niisama uuendas ja tugevdas sümbolsest kastiillust ka Unamuno, kui tempis tema rahvalikku sümbolkuju, don Quijotet, äärmusliku baski individualismiga. Ja ta ei teinud

seda mitte ainult sümboolselt, vaid oma toodangu kohal sädeleva anarhistliku tähetolmuga ka täiesti reaalselt. Don Quijotest sai filosoofilise maailma tegelane suuresti tänu Unamunole, mehele, kes oli don Quijote esmalt maha salanud, et teda seejärel iseenese poolt rafineeritud ilminguna kultustada. Et millelegi tõeliselt anduda, peab enne läbima sellesama asja kirgliku mahasalgamise faasi, kes seda siis ei teaks. Pole verisemaid ateiste kui need, keda piitsutab takka häbitu meenutus aegadest, mil nad kristliku altari ees põrmus lamasid. Pole suuremaid juudivaenajaid kui need, kes on näinud ränka vaeva omaenese juudi päritolust ülesaamisel – Tomás de Torquemada, Hispaania kiriku peainkvisiitor, kes võttis endale eluülesandeks välja selgitada ja uude paremasse ilma saata kõik kristlikust teesklevad judaistid, on ainult üks näide ajaloost. Kultus tekib lähedusest, mis on nii suur, et mõjub häbituna. Et ta mõjub häbituna, siis proovitakse temast, olgu enne või pärast läheduse kõrgpunkti, iga hinna eest lahti saada. Unamuno proovis don Quijotest lahti saada enne oma – talle alateadlikult häbiväärsena näiva – lähedustunde kõrgpunkti. Siis, ennast võites, võttis selle läheduse, enda ja don Quijote seesmise läheduse, omaks. Ja nüüd tuleb oletus, mida ma mitte kellelegi peale ei suru: ma arvan, et Unamuno kultustas don Quijote pärast seda, kui ta oli hakanud aimama, et La Mancha hidalgo üks reaalseid prototüüpe elus võis olla jesuiitide ordu rajaja bask Ignatius Loyola. Loyola oli enne oma religioosset pööret olnud suur rüütliromaanide harrastaja, täpselt nagu don Quijotegi. Mõlema mehe anarhistliku idealismi aluseks sai rüütliromaanide lugemisest tingitud mürgitus. Oma raamat „Don Quijote ja Sancho elu” tõmbab Unamuno algusest peale sarnasusjooni don Quijote ja Ignatius Loyola vahele. Ta väidab, et don Quijote ärapõletatud raamatukogus pidi kindla peale olema ka Jeesuse Ordu rajaja elulugu, ehkki Cervantes seda enesetsensuurist tingituna ei maini. Ignatius Loyola, suurim Hispaania idealist, keda Cervantese ajastu teadis.

Oma igavese mässumeelega aitavad baskid Suur-Hispaaniat vaimses vormis hoida. Ja mitte ainult vaimses, ehkki see on juba teine teema. Baski ja Kataloonia köögid on Hispaania parimad; ning ilma nendeta elaks kastiillane, see loomupärane, verbaalselt ülespuhutud askeet, ehk siiamaa rahumees oma oahautise ja

laatseseeme juures, teadmata, et ka suulagi võib olla nautimisse suunatud elund.

Niisiis kahtlustan ma, kas mitte juba vana Cervantes ise polnud paras individualistlik irvhammas, kes mõtles La Mancha viimse rändrüütli kuju välja mitte ainult kõigi kastiillaste lõbusaks ajaviiteks, vaid vaese ja Suur-Hispaania Vahemere-võimu eest sõdides vigaseks jäänud mehena ka kättemaksuks kastiilialiku andumus-ideaali vastu. Unamunogi oli Cervantese romaani lugenud esialgu võõrail pimedail silmil, kuid mõistnud seejärel, et Cervantes ei ole mitte tema vaenlane, vaid vend, keda annab oma paati tõmmata. Don Quijote teenib üdini andunult midagi ebamäära, mida ta nimetab tinglikult Dulcineaks, ja mõjub seetõttu talumatu veidrikuna. Don Quijote väljendab oma hoiakuga sedasama – üle surma piiri astuvat ja vampiirlikku – andumust, mida oleme tundma õppinud juba Quevedo luuletusest (*polvo serán, mas polvo enamorado*). Ainult et Quevedo luuletuses on andumus ülev, Cervantese romaanis aga ülevoolav ja seetõttu koomiline. Koomiline, sest Cervantese kastiillus ei olnud mitte puhas, vaid paadunud individualisti prillis pisut kõverdunud. Cervanteseski, ja vist õigustatult, on oletatud osalist juudilikku põhja ning sellest tulenevaid sarkastilisi koomuskeid. Jah, bask ta ei olnud, oli selle jaoks juba hiiga kaval, kuid mingit ääremaist separatismi õhkub ka siit. Kastiiliat Cervantes otsesõnu siiski pilada ei julgenud, selle asemel ütles ta metonüümiliselt (ja eufemistlikult): La Mancha. La Mancha on nimi, mis toob iga haritud inimese huulile ennekoike muige. See on ainult ja üksnes Cervantese karuteene. Lamantsälased uhkustavad küll oma don Quijotega, ja teenivadki tema pealt, kuid mitte kellelegi neist ei meeldi, et nende kodukoha nimi kõlab kogu maailma meelest, ja vähemalt esimese hooga sama naljakalt kui eestlaste hulgas Kastre-Peravalla või Kilpla. Niisiis: öelge La Manchas küll La Mancha, ent ärge selle üle muiake. Muigamine La Mancha nime üle on kohapeal veelgi kahjulikum, kui kiruda La Mancha odavate massitooteveinide niru kvaliteeti.

Kastiilia kirjanduse ehe kõrgkatoliiklik põhijoon oleks olnud see, mida esindavad Quevedo sonetid. Ent see joon ei saavutanud ajaloolist võitu (ja Quevedo luuletused ei ilmunud ta eluajal raamatusse koondatult), sest kõik teised Ibeeria maakonnad

enda alla ühendanud Kastiilia kaotas sellesama ühenduse tõttu ise aegamööda huvi oma puhta askeetliku meelelaadi vastu. Nii nagu Venemaa kaotas oma õigeuskliku näo Nõukogude Venemaana. Cervantes kui ajas paremini kohaneva segarassi esindaja seljatas quevedolikult puhtatõulise Kastiilia kiltmaa vaimu. Kuid sellest ei pea rääkima enam Kataloonias. Kunagi hiljem.

Lamasin rannaliival, kui verest nõretav Estrella minu kohale kummardus. Just nii, nõnda ma tundsin – verest nõretav. Tule, kiskus ta mind õlast. Ma aimasin, kust tuli see vere lõhn. See oli Vahemere soolasus, mis tema vett verena aistida laskis. Tule, tule, kiskus Estrella mind nüüd ka köiest, mis mu keha ümber tilpnes, ja ma tõmbasin teda tema enda omast vastu. Siis pigistasin ma talle käed vöö vahele, ehkki see ei olnud rihma ülima kokkutõmmatuse tõttu peaaegu võimalik. Aga naise ihu oli siiski viimaks naise ihu, lapsekandmiseks ja sünnitamiseks loodud, paisumiseks ja kokku pressimiseks mõeldud, ja mitte just raudvitstega paigatud, ning andis seega järele. Kõik see, mis sa minust siin maa peal mõtled, on vääritu, ütles Estrella, see ei lähe minuga läbi. Aga ma ei mõtlegi midagi, vastasin ma, ja see oli tõsi, ning jätkasin: mul on lihtsalt mõnus tunne sinu pükste vahel olla (vait, käratas ta, nõnda minuga ei räägita), sinu rihma vahel jõlkuda nagu kummitorbik (mis on kummitorbik, küsis ta kurjalt). Tunded on, alustas ta siis sedasama lauset, mida ma selles peatükis juba nii mitu korda olen korranud, et see kõigil peaks meeles olema. Ja et ma ta ka ise tollal juba hästi meelde olin jätnud, siis sekkusin ma oma häälega Estrella kõnelemisse, ja me ütlesime selle lause seal tookord kaldaliival pimedas üheskoos välja. Sa mõnitad mind, ütles ta. Sa mõnitad mind nagu Sancho Panza don Quijotet. Mulle oli see tookord alul üllatuseks, kui literatuurset ka tema oskas mõelda. Kuni mulle meenus, et see võis olla üks reministsentse neist minu enda lausetest, mis ma talle kuskil Ávila müüridel või Sevilla katedraali kellatornis, võrratus La Giraldas, olin ette söötnud.

Me olime nimelt õppinud kordama teineteise lauseid, ilma seda enamasti väga aredalt teadvustamata. Ja ma usun, et kolmandate isikutega kõneldes tegime seda veel rohkem. Mina kordasin tema ürgbaskilikke tarkussõnu, nagu teaksin ma neid juba emapiima-aegadest, ja tema jäljendas minu literatuurseid improvisatsioone

näoga, nagu oleks ta neid õppinud baski anarhismi aabitsast. See reetis, et meie keeled olid juba palju enam segi läinud kui meie üsnagi süütult anarhistlik-literatuursed kehad või nende osad. See oli märk millestki võimsast ja ehk kõrvalt vaadates liigutavastki, millele me mõlemad erilist tähtsust ei omistanud (ja tähtsuse omistamine tõigi ju alati kaasa igatsugu rituaalseid krampe), aga mis meid vist tasahilju mingi salajase energiaga laadis. Mida küll tähendab meile naine, kellega me oma keeled oskame sassi rääkida? Kas kõneldavate keelte põimumine on võrreldav keelte põimumisega suudlemisel? Kas on see midagi enamat või vähemat? Muud ma ei teadnud, aga seda tundsin küll, et naine, kes nii iseenesestmõistetavalt sinu kõnelemisse sekkub nagu Estrella, sind teiste ette söödaks ei heida.

Tule, ütles Estrellamar, või muidu teeb rannapolitse sinust hakkliha. Ajasin end uuesti püsti ja me sumasime päästvasse Vahemerre. Ma olin end nii hästi suutnud poliitilisse Hispaaniasse sisse elada, et tundsin ka ise voogude vahele vajudes kergendust. Maa oli must kui tint ja vesi oli must kui tint, aga maa peal tundsin me hirmu, ja lainete üle pea lüües hakkas meie ümber voogama vabadust. Mida enam me suutsime end viia uppumislähedasse seisundisse, seda kindlamaks muutus meie teadmine vabadusest. Maa külge aheldatult vee all. Midagi hispaanialikku. Kui me üles laine harjale tõusime, kihutas vesi meid tohutu hooga maa poole, ja kui me põhja laskusime, kiskus tagasitõmme meid sama meelelt avamerele. Aga raudvardad istusid ei tea mis ime tõttu kindlalt põhjaliivas ning järsu nõksakuga katkes Vahemere iga katse meid oma roaks saada. Mõnikord tundsin ma seejuures, et murdun vöökohalt pooleks nagu herilane. Estrellamar kargas mulle mingil hetkel selga ja me kihutasime koos, üksainus inimkork, nii kalda suunas kui ka sealt tagasi merele. Käega selja tagant kobades avastasin ta puusaõnaruses kõva eseme. Ilmselt otsisin siis erootilisi pigistusi. Ma ei leidnud neid ei eest ega tagant. Vee all, nagu kuumas saunaski, dekonstrueeritakse igasugune seksuaalsus. Ja lisaks sellele oli ta ju täismundris. Ma ei saanud tükk aega aru, mis see kõva ese seal riiete all on, ja selle üle juureldes kaotasin mitme hea sõidu mõnu. See ei saanud olla häbemekont, see kõige tugevam, kiskjalikum, mõökvaalalik koht naise kehal. See osutus revolvriks. Paistis,

nagu ei lahkunuks ta sellest, nagu oma mustast rõivastki, eales. Patsi võis ta lahti siduda ja teatud olukordades reetliku punase niidigi autoistmele visata, aga relva võttis isegi vee alla kaasa. Tahtsin talle teatada, et ta revolver on märg (milline lapsik teade!), aga sellest ei tulnud midagi välja. Ma pidasin seda tol hetkel millegipärast väga tähtsaks. Estrella oli juba ise kõigest aru saanud, kiskus relva ühe käega seeliku alt välja ja surus mulle vastu lõuga. Tulista, karjus ta mulle kõrva, *tira tú*, pane pauk piki merd! Aga vee all! See kõlas umbes nagu *fuck me*, kui lisaks veel teada, et *tirar* on hispaania keeles mitmetähenduslik ja seda ka seksuaalses mõttes, *fuck me*, aga mitte minusse, vaid piki merd, lase sperma Sardiinia poole teele, torpeedo! Hea küll, jätame selle. Minusse oli ilmselt sügavalt istutatud arhailine teadmine, et püssirohi ei tohi märjaks saada ja et vee all tulistamine on seetõttu üleüldse absurdne. Haarasin revolvri siiski enda kätte, nagu ta oli seda soovinud (võib-olla ähmasest ohutundest, sest luuavarrestki võib ju tulla pauk! – ma ei hakka taas korrutama, et tunded on meie nõrkuse tööriist), ja nagu iseenesest vajutas sõrm päästikule. See oli ikkagi lask, mis nüüd järgnes. Isegi vetemõllus tajusin ma äkilist lühidat tõuget, mille oli tekitanud kuuli väljapaiskumine rauast.

Läksin ühekorraga nagu peast segi. Nüüd siis lõpuks ka mina. Sest Estrella oli seda juba ammu. Ta kiikus mu turjal, kägistas mu kõri ja leelotas heleda häälega vist mingit võitluslaulu, millest minuni jõudsid vaid ühetaktilised fragmendid. See pidi olema baski keeles, ma ei näinud muid võimalusi, aga mulle tundus see olevat eesti keel, sest minu seljas kiikuva emase heledas hääles oli midagi kõigi maailmade naisi ühendavat. Tulge kokku, maailmade naised! – jah, umbes säärane näis mulle olevat selle laulu lihtne veealune sõnum. Viisifragmendid on mul siamaani meeles. Ma ümisen neid nüüd duši all, kui mu ümber pahiseb kloorine vesi, ja huuled vormivad hääletut sõnumit: tulge kokku, maailmade naised, vee all ei lähe see neil läbi! *No pasarán!* See ei meenuta mulle mitte etnilist, mitte baskilikku, mitte katalaanset, vaid internatsionaalset Hispaaniat, täpsemalt – Hispaania kodusõda, seda kõigi aegade kõige kirevamat rahvusvahelist verepulma. Tobe. Aga ma läksin siis ise peast segi. Selle peale, mis ma tegin, võiks tulla ainult parun Münchhausen. Aga see tuli välja, uskuge või mitte. Ma siru-

tasin revolvri kahe käega kõvasti kinni hoides ette – nii nad teevad filmides, kui asi tõsine – ja hakkasin tulistama. Ma ei tea, mitu kuuli oli Estal pidemes, aga lõppu neil igatahes ei tulnud. Vajutasin vahetpidamata korra sekundis päästikule. Vähemalt kümme korda tulistasin ma nii mõttes välja viimase kuuli, ja viimaseni ma ei jõudnudki. Revolver minu pihus töötas nagu reaktiivmootor ja surus meid järjekindlate järskude tõugetega laine tagasitõmbest läbi. *Volador, volador, volador*, karjus Estrella, rakett!

Siis lamasin jälle rannal. Kuu Sardiinia kohal punetas ikka rohkem ja rohkem, äkki olin talle hõbekuuliga pihta saanud? Estrel-lamar kükitas minust mõni meeter eemal. Ma ei tohtinud teda enam näpugagi puudutada, sedasama inimest, kes äsja oli mind kõigi oma ihuliikmetega kägistanud. Istusime, õieti lamasime jälle vagade anarhistlike tabude ringis. Rituaalide tund oli läbi.

Nõnda rannapolitseid meid leidiski. Korruga tundus mulle, et meie lähedusse on ilmunud kaks valges vormisärgis kuju. Estrella oli neid märganud juba enne mind, kuid polnud teinud piuksugi. Nüüd, pead tõstes, usutlesin teda vaikides, ja niipalju kui see oli pimeduses üldse võimalik, uskusin aru saavat, et ta palub mul suu pidada. Ta hoidis küünarnukkidele toetudes kätt suu juures ja see mõjus nii, nagu oleks ta hoidnud väikest sõrme huulil. Üks valges särgis meestest kükitas minu kõrvale ja küsis midagi. Tal oli peas sinine barett, mille värvi ma tookord tegelikult ei eristanud, ja vööl igasugust kraami: nuiad, telefonid ja paugutajad. Ka minul oli väga hea vöö, ainult et ujumispükste peal, ja paremas käes (oo, õudust!), paremas käes revolver. Hirmusööst läks minust kaugelt mööda, ilma mind eriliselt haavamata, kuid hirmu komeediliselt kaugenevalt sabalt lugesin ma siiski, et kõige hullem võib praegu olla see, kui politseinik tajub minu välimuses omaenda välimuse paroodiat. Et ma näin talle nagu don Quijote, kurva kuju rüütel, kes kohtub ühe ülimalt tõsise rüütlromaani kangelasega, näiteks Gallia Amadisiga. Sellised asjad võivad tekitada jubedaid konflikte: tema oma pagunite, bareti ja igasuguseid relvi täis riputatud uhke naastulise rihmaga, ja mina paljalt ujukate väel, aga samuti rihma ja relvaga. Ma ei teadnud kõige vähematki, mida selle kohta ütleb Hispaania relvakandmise seadus. Mida ma pidin tegema, oletades, et olin Estrella märgist aru saanud? Oletades, et see oli olnud

märk? Käitusin instinktiivselt. Siinse loo raames oleks vist isegi õigem öelda, et käitusin intuitiivse kindlusega, unustades tunded, meie nõrkuste tööriista, ja hinnates asju igaviku vaatepunktilt. Ma tõstsin parema käe, mis hoidis ikka veel revolvrit, üles ja osutasin revolveritoruga mitu korda oma pooleldi avatud suhu, inisetasin nagu tõeliselt meditsiinilised idioodid seda teevad, ja noogutasin innukalt peaga. Politseinik jälgis mind süvenenult. Ta kutsus ka oma kaaslase ligi. Nad vaatasid mind läbi pimeduse pikalt, panid näod nii lähedale kui võimalik, nuusutasid kordamööda, ja uus mees andis mulle märku, et ma kordaksin seda, mida ma olin juba teinud. Osutasin jälle revolveritoruga avatud suhu ja inisetasin eriti vastikult. *No tiene lengua*, ütles teine kohaletulnu, mehel pole keelt. Noogutasin agaralt peaga ja ümisesin rõõmsalt. Siis ajasin suu pärani, häälitsedes veelgi valjemini ja justkui otsides politseinikega edasisi kontakte. Ma olin kindel, et nad polnud neist huvitatud. Tundsin end hundina, kes ulub kuu poole, ja leidsingi kuus toetuspunkti, kelle hoolde end kõigi hetke ohtudega usaldada. Kui katoliiklasel on ees otsustav valik, nii olin kuulnud kellegi käest juhtumisi Toledo katedraalis, siis ei analüüsi ta enam olukorras peituvaid poolt- ja vastuvõimalusi, vaid usaldab end kellegi endast võimsama hoolde, käitudes kõige lihtsamal olukorrast tuleneval positiivsel moel. Ma usun, et just nõnda ma käitusin. Minu käitumine tõukas neid eemale, nagu seda vaja oligi, nad tõusid ja silmitsesid meid Estrellaga vaheldumisi. Erilist ebalust paistsid neis tekitavat meie kõied, mis olid vardaidpidi kõvasti maa sees kinni. Mehed vangutasid päid. Nad küsisid midagi Estrellalt. Estrella vastas neile kristalselt intelligentsel kombel, hea diktsiooni ja kaine sõbraliku intonatsiooniga, mida minagi vahel tema juures olin täheldanud. Selline tüdruk pidi teadma, mis ta teeb, ning eriti seda, mida seadus lubab ja mida mitte. Tajusin suurt kergendust – enda, aga veelgi enam politseinike oma. Estrella ei lõpetanud oma iroonilisi kommentaare, näidates täielikku üleolekut olukorrast. Politseinikud võtsid meie kõisi pihku ja libistasid neid läbi sõrmede. Ilmselt pidid nad sellises situatsioonis midagi põhimõttelist ette võtma, kuid nad ei suutnud meenutada, mida. Kõied vastasid vist nõuetele. Vaadake ette, ütles üks neist lõpuks, Kataloonia ei ole Andaluusia. *No, no*, noogutas Estrellamar neile julgus-

tavalt. Mehed seadsid end aegamisi minekule. Veidi eemaldunud, pöördus üks neist ümber ja hõikas meie poole trotsliku, agressiivse häälega: sadomaso. Noh, ja mis siis, kuulsin Estrellamari sõnavat. Minu meelest oleks ta pidanud nüüd vait jääma, eriti arvestades ühte detaili, mis kõigil peale minu oli meelest pühitud. Kas tõesti läheb see läbi, mõtlesin.

Arma, tuli siis sealtpoolt ometi. Ma ei tahtnud oma kõrvu uskuda. Ma lihtsalt ei tahtnud. Alati polegi vaja uskuda, vaid võib rahulikult edasi lamada. Ma lamasin, revolver käes, usaldades kõik kuule. Mitte – usaldades kuule (mis olid mul rauas), vaid usaldades kõik kuule. Sellele seal tähistaevas. Käitudes lihtsaimal olukorrast tuleneval positiivsel moel. Teades, et tunded on meie nõrkuse tööriist. Ma ei visanud revolvrit merre ega jooksnud ära. Mul ei tulnud enam pähegi lolli mängida. Ma ei kavandanud samme edasiseks. Mõtlesin Teresale Ávilast ja emalikkuse metafüüsikale.

Löök kõhtu pidi mu surnuks ehmatama. Silme ees läks mustaks. Jah, isegi öös nagu tint võib silme ees mustaks minna, kui vaatad kuud. Ära karda, kuulsin ma Esta häält, ole kuss, see olen mina. Ta oli end mulle naiseliku hoolimatusega kõhu peale istuma latsatanud. Ma ei saanud algul arugi, mida see võiks tähendada. Tema, anarhistlik askeet! Mul oli tükk tegu, et toibuda. Ta kummardus mu kohale, liibus põigiti mu vastu, kuid mitte selleks, et suudelda. See olekski olnud maitsetuse tipp. Ei, ta küünitas end minu kõrva juurde ja sosistas: mingil hetkel olin ma kindel, et sa nad maha lased. Ma ei pööranud sellele lausele erilist tähelepanu, aimasin midagi kitsilikku. Ta raputas mind õlgadest. Saad sa aru, ütles ta, ma lootsin kõigest väest, et sa need kõkardid tapad. Suur-Hispaania järelvägi, karjus ta, mingi rahvuspolitsei, sul oli püstol käes, kuulid rauas! Ta haaras mu parema käe, pigistas mu sõrmed metalli vahele kinni – ja käis pauk. Esimene kuul lendas ta oma peast hädavaevalt mööda, lausa riivates juukseid. Teise lasu põrutas ta juba situatsiooni ohtlikkust taibates otse taevasse. Mu sõrm, mis kogu aeg päästikul oli lebanud – äkki polnud ma ka ise välistanud võimalust sandarmeid tappa?! –, oli nüüd Estrella krampis sõrmedega päästiku külge naelutatud. Kui ma oleksin seda välja tõmbama hakanud või midagi muud füüsiliselt aktiivset teinud, oleks käinud järjekordne kõmakas tundmatusse. Minus tekkis kumma-

line kartus tulistada Estrellale silma. Jäta juba, ütlesin ma valjult ja nõudlikult. Vaikus. Kaugelt plaaži servalt kuulsin ma otsekui naeru. See oli politseinike naer. Filmidest tuntud irvitus. Nad olid veel meie kuuldeulatuses. Nad kuulsid, et me paugutame püstolit. Ja nad ei teinud sellest väljagi.

Miks nad ütlesid *arma*, aga midagi ei teinud, küsisin ma. Kui sa mu käe lahti laseksid, Estrella. Miks nad minult relva ära ei võtnud? Sest, vastas ta. Kuu Sardiinia kohal, okei. Sest, kordas ta. Ma vangutasin pead: läila. Stilisatsioon. Sest nad ehk tundsid mu ära, ütles ta pärast suurejoonelist pausi. Seda enam ju, rääkisin ma edasi. Mis mõttes, küsis ta. Kui nad aru said, kes sa oled ja nii edasi, ütlesin ma teatava põlgusega. Täiesti mõttetu põlgusega. Kas sina kartsid neid, küsis ta. Ei, vastasin ma, ma mõtlesin kuule. See läks nagu iseenesest üle. Iseenesest see nüüd küll ei läinud, sõnas ta. Nad teadsid, kellega neil on tegemist. Kellega siis, küsisin ma. Minuga, vastas ta. Sinu ainus lootus oli, et nad unustavad su paugutaja, ütles Estrella. Ja nende ainus lootus oli, et nad ise selle samuti unustavad. Ta naeris. Siis ütles ta: üks oli neist kogenud ja teine roheline. See, kes *arma* ütles, see oli roheline. See, kes teda lõi, oli kogenud. Kes lõi keda, küsisin ma. Kogenum lõi rohelist, selatas ta. Kogenum lõi väga kogenult. Väga valusalt ja hääletult. Sest ta oli juba aru saanud, kes ma olen.

Ja kes sa siis oled, Estrella, küsisin ma tüdinult, ja edasi juba sosistasin, tema enda heaolu silmas pidades: sa oled ju see, keda nad just otsivadki. Ma olen see, ütles Estrella, ja tõmbas seeliku vahelt teise revolvri. See oli tõesti vägev žest. Teine revolver selles situatsioonis lõi mu pahviks. Kas sa arvad, et nad aimasid, küsisin ma. Ära enam päri, lausus Estrella, meie Hispaanias tunneme üksteist hästi.

Ja siis ütles ta veel kord: kunagi täna õhtul olin ma peaaegu kindel, et sa nad maha lased. Kahetsus, mis väljendus neis sõnades, oli nii suur, et võitis isegi nende ülitobeda mõtte. Milleks see vajalik oleks olnud, Estrella, küsisin ma mõne aja pärast, alandusest veidi toibununa, ei, mitte toibununa, vaid mõningase rääkimistahte taastudes. Siis me oleksime olnud vabad nagu linnud, ütles ta teatava unistava liialdusega. Selgita, nõudsin ma. Ma ei selgita sulle mitte midagi siin ilmas, mitte kui midagi, vastas Estrella. Kas

sa ei arva, et nad võivad tagasi tulla ja palju suurema kambaga, küsisin ma. Kindlasti mitte, teadis ta. Miks siis mitte, küsisin. Sest nad arvavad, et meie tuleme tagasi ja palju suurema kambaga. Ja siis küsisin ma: kas teie omade jaoks on täismehel ainus mõõd tapmine? Mul on revolver pihus, ütles ta ja sirutas mulle toru ülevalt näkku. Minul samuti, ütlesin ja sirutasin talle oma toru alt vastu. Hea vastus, möönis ta, aga ikkagi. Läks, nagu läks, ütles ta, korjame oma kraami kokku. Mul on varemgi olnud sõpru, kes pole kedagi tapnud.

Ávila, Puerta de Santa Teresa

Ávila müüride ääres olime kord Estrellamariga võtnud einet keset Kastiilia suve. Õigupoolest ei tahakski ma siin kasutada sellist põhjamaist sõna nagu „suvi”, mis toob meelde loodusliku loomis- ja küpsemisaja, midagi õnnest, mida lapsepõlves on kogitud, päikese soojuses pakatava roheluse, mädavistrikest ja külma-kärbustest kosuva naha, linnulaulu, puhkuse, ihuliku aktiivsuse, mahedad seksuaalsed jalutuskäigud kusagil luidete lähistel, õndsad joomingud lehestiku haljas varjus ja ma ei tea mida veel. Muidugi on ka hispaanlastel olemas sõna „suvi”, *verano*, ja just nõnda kõlab see kuningriiklikus kastiilia, mitte mõnes perifeerses, elitaarses või separatistlikus katalaani, baski või galeegi keeles. Muidugi tähendab suvi ka kastiilia keeles kõige soojemat aastaaega ja muidugi tunnevad ka kastiillased talve kõledust – seda muuseas vaat et paremini kui mõned üldmoelt põhjamaalasteks peetud rahvad, nagu näiteks inglased või taanlased. Sest kastiillastel pole merd, mis hoiaks neid kliimatiliste kompromisside rahustavas rõngas. Kogu oma askeetliku uhkuse juures on see üks nende ajaloolise alaväärsuse allikaid. Meri tähendab avatust, liberaalsust ja maiseid naudinguid, kultuurilist, kaubanduslikku ja militaar-

set kontaktsust, kosmopoliitilisi žeste, Andaluusiasse kokku voolanud asumaade kerget kulda, Barcelona vabameelsust, süüfilist ja sürrealismi. Kastiilias on kõigest sellest puudus. Merevee defitsiiti korvatakse eriti just La Manchase, selles Kastiilia kõige rahvalikumas kandis, ohtra odava veini tootmisega. Odav, kergesti neelatav vein ongi La Mancha süüfilis ja sürrealism. Tema asumaade kuld. Tema unistuste meri. Nii mõnigi kord mageda merevee maitsega.

Ávilat peetakse üheks kõige karmima talvega linnaks kogu Hispaanias (jäägu need karmuse kraadid hispaanlaste enda süümele, sest mind, põhjamaa poega, ajavad nad muigama igal juhul). Ja ometi ei kasutaks ma Kastiilia suvest rääkides sõna „suvi”. Sest suvi tuleb ülevalt. Suvi on see, kui päike paneb end maksma maa loomuliku jaheduse üle. Kui on tunda, et soojus ja jahedus katsuvad jõudu, ja et soojus on ajutiselt oma vastasest üle. Te võite ju öelda, et faktiliselt käib see ka Kastiilias nõnda ja et suvel paneb päike end sealgi maksma maa loomuliku jaheduse üle, kuid ma ei võta seda kuulda. Kastiilia suves ei ole tajuda mingit loomulikku jahedust, ja soojusel, õieti kuumusel, puudub seal suund ja päritolu. Soojus ei tule Kastiilia kiltmaal mitte mingil juhul ainult ülevalt, sealt, kus peaks lõõmama päike. Isegi lõõmava punktvalgusega päikest ennast ei ole seal olemas. Päike on lahustunud kogu taevases ja ühes sellega hävitanud ka selle sina. Atmosfäärirõhu tunne võib viia meeletehetele, kui te ei suuda endale lage luua donkihhotliku fantaasiaga. Mitte füüsilisest ruumist väljumiseks, vaid selle loomiseks, sellesse kinnistumiseks läheb Kastiilias vaja fantaasiat. Ka don Quijote püüab endale kogu oma kujutluse stoilise jõhkruusega luua lakkamatult vähegi sobivat eluruumi, mõeldes välja südamedaame, vaenulikke ja sõbralikke rüütleid, losse, kindlusi ja lohesid, kuid Kastiilia totaalne päike lõhub tema ruumi kohemaid. Mis talle jääb, see on vaid fantaseerimise hetk kusagil lõputul, kuumaval teel, mis seisab sihitult püsti nagu redel. Ükski tee ei vii Graali lossini. Graali loss, kusagil nõjutud metsade rüpes, nõuaks Bretagne'i niisket merelist kliimat, salapära ja varjutatust.

Vähemalt samavõrd kui ülevalt alla, tuleb soojus *meseta's* alt, õhkub maast ja maa-alustest kihtidest, kaljust, koobastest ja liivast. Kindlustest ja kindlusemüüridest, neist Kastiilia maastike kõige iseeneslikematest (ja seetõttu substantiaalsematest) osadest.

Kastiilia kiltmaal ei laota müüre ega püstitada kindlusetorne. Need kasvavad seal ise otse maa seest, nii nagu põhjamaal põllukivid end aegamisi mullapinnast üles ajavad. Ja seega ei ole Kastiilias ka suve, sest mitte kusagil pole paista päikese võitu maa loomuliku niiskuse üle. Maa hing otsib ise igalt poolt niiskust, aga ei leia seda.

Ávila müüride ääres, püha Teresa väravate ees võtsime tookord Estrellamariga istet. Või kuidas ma kirjutasingi? Mitte et võtsime istet, vaid võtsime einet. Hea küll, tegelikult võtsime nii üht kui ka teist. Võtsime üksteiselt viimast. Pakkusime üksteisele üha suurema hooga aina süüa ja süüa. Mina temale ja tema minule. Mina ei tahtnud süüa, vaid pakkusin temale, ja tema ei tahtnud samuti, vaid aina pakkus ja pakkus minule. Kõik kuumas ümberringi ja ohtral söömisel polnud palavaga mingit mõtet, jooma oleksime pidanud. Aga meie aina sõime, sest kumbki ei raatsinud teisele ära öelda. Estrella oli arvanud, et me peaksime keha kinnitama, enne kui läheme müüridele kõndima. Jäi mulje, et Ávila müürid on lõputult kõrged ja pikad, kui enne neile minekut nii keskendunult tuleb kehakinnitust võtta. Istet võtta ja keha kinnitada, nagu enne pikale reisile minekut. Ma teadsin küll, et tegelikult pole need müüripealsed pikemad kui paar kilomeetrit ja sellestki on osa sissepääsuks suletud. Kaheksakümmend kaheksa torni, kallis poiss, ütles Estrella, kaheksakümmend kaheksa vahitorni, kus passivad mehed pikkade püssidega. Ja seda kogu maa kohal, lisas ta, sest pole kõrgemat linna Hispaanias, kui on Ávila. Ávilast võib vaadata üle kogu Hispaania. Ávilas saab kõigel silma peal hoida. Teresa de Jesus ja Juan de la Cruz valitsevad siit Hispaaniat. Hispaanias tekivad alati mingid paarid, oled sa tähele pannud, küsis ta. Fernando ja Isabel, Juan ja Teresa. Ikka muna ja seeme, muna ja seeme, *das ist schön, nicht wahr?* Ahhaa, sa oled ju Bonnist, meenus mulle, sealt siis see saksa keel. Aga mis keeles me vahepeal juttu puhusime, kui see siin oli saksa? Mis keeles oli ta minuga kõnelnud?

Oled sa tundnud, kuidas seeme siseneb munasse, küsis ta äkitselt. Ta tegi vist näo, nagu pilkaks ta mind, ja nii teevad nad kõik, kui neid uudishimu kannustab. Ei ole, vastasin ma. Olen ainult näinud, kuidas Salvador Dalí joonistab naise kõhu sisse suure püstise muna. Või kuidas ta sellise skulptuuri laseb teha. Lükkab naise lahti nagu sahtli ja seal sees seisab püstine muna. Aga see muna on

nii kõva, et sinna ei sisene küll ükski seeme. Muna on nagu kindlus naise sees, *castillo interior*, sisemine linn, nagu püha Teresa oleks öelnud. Kõvakskeedetud muna. Looduslik, funktsionaalne frigiidus, et mitte end lõputu pungumisega ära kurnata... Jah, ma tean, millega sa lõpetad, ütles Estrella. Mind üllatas, et ta väitis end teadvat, millega ma lõpetan. Ilmsesti teadvat seda, millega ma lõpetan oma lause. Aga mu lause oligi juba lõppenud. Mõte oli otsa saanud, ehkki hääleline tervik igaks juhuks lahti jäetud, nagu ikka, kui tahaks vihjata oma tarkuse ammendamatu varaaidale. Mitte edevusest, vaid alalhoiuinstinktist teeme ikka nõnda. Sa ei tea, millega ma tahtsin lõpetada, sest ma ei tahtnudki lõpetada. Õigemini, see oligi juba lõpp, minu poolt kõik. Kogu minu tarkus. Ma tean, millega sa tahtsid lõpetada, väitis ta ikka edasi, või vähemasti millega see kõik nagunii lõpeb. See lõpeb sellega, et meil enamasti istuvadki need kõvakskeedetud munad seal sees, sul on õigus, ainult aeg-ajalt lähevad nad katki ja voolavad välja. Siis me oleme vastikud, poisu. Siis me tunneme ja oleme nõrgad, ütles ta. Mida te siis tunnete, küsisin ma. Siis me tunneme, kuidas võiks seeme munasse voolata, siis me oleme tundelised ja nõrgad, ütles ta. Ja siis me oleme kurjad ja vastikud selle pärast, et me nii tundelised ja nõrgad oleme. Ja ta lisas: tunded on meie nõrkuse, mitte tugevuse tööriist. See oli esimene kord, kui ta seda ütles, niisiis toimus see ikkagi Ávilas. Ávila müüride all avaldas ta mulle baski rahva suure saladuse. Kord kuus või nii me tunneme, jätkas ta, kuidas seeme võiks munasse voolata, ning see teebki nõrgaks. Ma tahaksin, et muna mu sees jääks lõpuni kõvaks. Siis ei oleks ma enam ori. Anna andeks, et ma sinu käest selle muna ja seemne kohta küsisin. See oli alatu. Ma kaldun kogu aeg põhilisest kõrvale, ütles ta. Mis on põhiline, küsisin ma omakorda. Mis on tõde, kõmises ajaloo koobastes irooniliselt vastu. Põhiline on enne müürile minekut keha kinnitada, ütles Estrellamar. Kas ikka irooniliselt? Minu meelest mitte. Ja nii me jätkasime üksteisele toidupakkumist, nagu mees ja naine muiste.

Ja ikkagi on Hispaanias huvitavaid paare, ütles ta kääbus-tomateid neelates, Fernando ja Isabel, keda ma poliitiliselt olen sunnitud vihkama, aga keda ma imetlen kui paari, nemad, kes löid ühtse katoliikliku Hispaania. Füüsilise Hispaania. Teresa ja Juan

lõid vaimse ja müstilise Hispaania. Ja don Quijote ning Sancho Panza lõid koomilise Hispaania, torkasin vahele. Ah ei, peab vist ütlema – traagilise, nagu õpetab suur bask Unamuno, kas peab, Estrella? Mul ükskõik, mida suur bask Unamuno õpetab, naeris ta, või millega ta hispaanlasi meelitab. Tähtis ei ole mitte Unamuno, vaid *el mundo uno*, üksainus maailm. Aga tead sa, mis veel on tähtis, küsisin ma nüüd: tähtis on ka *unemuna*. Mis on *unemuna*, ei saanud ta aru. *Unemuna* on meie keeli *el huevo del sueño*, seletasin ma. Muna on tähtis, sa ju ise ütlesid, ja uni on nagunii tähtis. Hispaanias käib kõik nagu unes ja kõik kirjutavad sellest, et elu on unenägu, *la vida es sueño*. Ja vend Luis de León kirjutab isegi, et otsib katkematut unenägu, *un no rompido sueño*. See on hispaania identiteet, *unen nägid nad unest und*, ei muud kui üks Unamuno. Elu on unemuna, *la vida es el huevo del sueño*. Ue-ue-ue-ue-ue, hui kasid vastu Ávila soojad müürid.

Lihtne on tüdrukuid selliste naljadega naerma ajada, mõtlesin ma. Mingite ebamääraste assotsiatsioonidega, kus kohtuvad bioloogia ja unistus, tingimata bioloogia, aga tingimata ka unistus. Don Quijote ei teadnud midagi naise bioloogilisest unistusest ja seetõttu ta unistus ei toiminudki. Elu on unemuna, see on just see, mis naised kihevile ajab. Mitte et elu on unenägu, vaid et elu on unemuna. *La vida es el huevo del sueño*. Oleksid siin üksnes mehed ümberringi koos, siis tõlgiksin ma seda isegi nõnda, et unenäod on elu munandid. See oleks juba teistpidi patriarhaalne (nii nagu puhas unistus on ühtpidi), seksistlik, nagu nad ütlevad, mitte enam naiselik, see tähendab, unistuslik-bioloogiline – ja frigiidne. Siis oleksid need munad juba välispidised ja atraktiivselt kõhu all rippumas, mitte enam varjus kusagil kõhuõõne kuumuses, mis enamasti loob küll frigiidsuse efekti, meelelise ükskõiksuse keset füüsilist ülekuumenemist. Nii nagu soome saungi, mida mõned vähese kogemusega hispaanlased peavad väga-väga *sexy*'ks, väga-väga skandinaavialikult vabameelseks asutuseks, sest seal ollakse ju sugude vahel alasti koos. Mis kõik seal küll juhtuda ei või! Mitte midagi seal ei juhtu. Iga hispaanlane teab väga hästi, et Kastiilia kiltmaa kuumuses juhtub kõike muud kui seksi. Füüsiline kuumus, naise sisikonna kuumus, hispaania *meseta* kuumus, soome sauna kuumus aitavad vaid alal hoida keha puhkuseks vajalikku frigiid-

sust. Nii nagu don Quijote kõrbesse, nii läheb soomlane sauna lõdvestumise nimel.

Tüdrukuna, kui Teresa kodunt põgenes, tahtis ta end neilt müüridelt alla heita, ütles Estrellamar. Aga miski hoidis teda äkitselt tagasi. Ta nägi sealt midagi sellist, mis sundis teda oma otsust muutma. Ametliku versiooni kohaselt tõi tema oma onu ta müüridelt alla, ja võib-olla et tõigi, kust mina tean, kuid enne seda oli Teresa ise midagi teada saanud. Mida küll? Me peame seda vaatama minema, *mon Amadis*. Amadisiks, kuulsaimaks rüütliks enne riivatut vanameest don Quijotet, kutsus ta mind nüüd mõnikord, seda küll põhjusi selgitamata (tundus vaid, et ma ei ole esimene, keda ta nõnda kutsub). Kas sa oled söönud, küsis ta, kas oled sa valmis? Mees, täida oma kõht, sa pead tugev olema. Võta mul patsist. Mis tähendab: võta mul patsist? Ja mis keeles ta seda ütles? Üha enam olin hakanud märkama, et ei teadvustanud alati hästi keelt, milles parajasti vestlus käis. Põhiliselt käis jutt kindlasti saksa keeles, kuid aeg-ajalt võttis ta ka üles oma veidi naljakalt laulva inglise keele, siis puistas mu üle soravate prantsuse fraasidega (prantsuse keelt oli ta õppinud prantslaste käest, kes San Sebastianis, tema kunagises kodulinnas, suvitamas käisid), mõnikord aga rääkis pedagoogilistel eesmärkidel, hästi aeglaselt ja selge kõva häälega hispaania ehk kastiilia keelt, mida ma ei saanud talle keelata. Baski keelt ta avalikus kohas ei tarvitanud, ainult sosistas mulle mõnikord midagi kõrva ja peaaegu kunagi ei tõlkinud. Baski keeles näis olevat palju x-tähti, kuid see ei seostunud mitte seksi, vaid lõksuga. Talvine hunt sureb soojas lõksus, nii käis kah mingi lause. Niisiis, meie tutvus oli kestnud liiga lühikest aega selleks, et ma oleksin võinud vähegi tähelepandavamal moel hispaania keele selgeks saada, aga ikkagi – miskipärast mõistsin ma mõneti Estrellat (ehkki mitte kedagi teist, keda asjaolude sunnül kuulama pidin), kui ta oma jutu sisse hispaania väljendeid lükkis, ja mõnikord takkajärele avastasin ma isegi, et olin mõistnud arusaamatult palju. Rohkem, kui seda terve ja kriitiline mõistus lubas oletada. Olin Estrellast aru saanud, pidades seda, mida ta kõneles, saksa või inglise või äärmisel juhul prantsuse keeleks, aga mis tegelikult oli olnud hispaania. Ainult armunud naised võisid nii kiiresti õppida, tervete lausete kaupa kalleilt huulilt võõrast keelt neelates, sõnu

kuulamatagi, ühe sõna algusest ja teise lõpust midagi taipamata, ainult mõtet haarates, kogu lauset kui ühte sõna korraga alla kugistades, nii nagu seda pidavat tehtama eskimo keeles (ah, ja mida ma kohe alguses ei teadnud – ka baski keeles), kus toimub lingvistiline kompressioon, sõnadest saavad silbid või ainult lihtsalt häälikud, 'a' tähendab 'anna mulle', 'b' tähendab 'armastust' ja 'e' tähendab 'ülemäära'. Abe – anna mulle armastust ülemäära, või ma lähen hulluks, ma kugistan kõik sinu võimalikud sõnad ühekorraga alla ja räägin siis maailmast täpselt nii nagu sina. Nagu Sina. Sina. S nagu surm. I nagu igatsus. N nagu midagi roppu ja kihvti. A nagu Aabel. A nagu Aabel – olgu või kuiva suuga. Nii tihedaks pressisid armunud naised elu, et sellega toimetulek ei valmistanud neile mingeid raskusi. Ühe neelatusena omandasid nad sinu aastaid kogutud tarkuse. Jäi mulje, et õppimine oligi armastamise küsimus. Kõik teised õppisid vaid esmaseid viisakus- ja tarbeväljendeid lausehaaval, ja siis ikka sõnahaaval edasi, analüütilisel viisil, õpitud sõnadest lauseid kokku liites ja lauseid jälle õpitud sõnadeks laiali laotades. Ainult armunud naised õppisid kogu keele korraga ära, neelasid ta ühekorraga alla ja hakkasid siis äkki rääkima, ise kah aru saamata, mida. Jah, mulle meeldis Estrellamar, meeldis vägagi tema kreeka amforat meenutav kuju, mille kohta ma ei ütle nimme „kehakuju”, sest see ei olnud ainult keha kuju, mis oli ta kuju, mis oli muutumas mu silmaläätsede kinniskujundiks, mida ma nägin ilma tüdrukut ennast nägematagi, nii nagu neid musti ebemeid, mis juba aastakümneid mu nõrkade silmade ees, õigemini silmunade sees, olid ujunud.

Kuid mina ei olnud mingi armunud naine, seda teadsin ma samuti. See, kellesse mina olin armunud, oli kusagil mujal. Just sellepärast ma teadsingi nii kindlalt, et ma ei ole Estrellamari armunud. See on tarkus, mis meile koolist ja kodunt ja kõigist televisiooniprogrammidest, nende odavusest sõltumata, ellu kaasa antakse: armunud olles ei saa armuda, see on bioloogiliselt võimatu. Nii nagu on bioloogiliselt võimatu imetamise ajal rasestuda. See on meie tunnetuse kantiaanlikke nurgakive. Lõpmatus peab olema lõplik, et temas lõpmatust aduda. Armunu on armastuse suhtes immuunne. Ja üleüldse ei olnud ma kunagi märganud, et minu poolehoid, harvadel juhtudel isegi andumus mõne inimese

suhtes oleks suutnud kehastuda mingiks praktiliseks oskuseks, mida keeleoskus ju ometi on.

Võta mu patsist, oli Estrellamar justkui öelnud, ning ma asusin järele mõtlema, mis keeles ta oli seda teinud, et otsustada, kas ma olin teda õigesti mõistnud või ei. Kuid ta tõusis püsti ja viibutas kärsitult pihus oma patsi, mida läbistas pikk punane niit. Sa oled ilus, kui sul on pats niimoodi pihus, oleksin ma tahtnud hispaania keeli öelda, kui sul on pats niimoodi tagant kaela kõrvalt ette võetud, ja sa viibutad seda kärsitult oma pihus. Siis hakkavad su kael ja kukal ja juuksedki kõnelema. Siis amfora kõmab. Aga need on sellised kummalised laused, mida me isegi oma emakeeles oskame ainult suurivaevu kuuldavale tuua. Selliste lausete õnnestumise eelduseks on nende teatav sõnastuslik primitiivsus ja loogiline ebatäpsus. Sellist väga täpset ebatäpsust on hea õnne korral võimalik saavutada ainult emakeeles. Seepärast jäävad sellised laused võõramaiste tüdrukute ees enamasti ütlemata, isegi omamaiste ees jäävad nad enamasti ütlemata. Ei inglise, saksa ega prantsuse keeles tule see välja, ole sa koolis kuipalju tahes viisi kogunud. Ning seetõttu tõusin ma vaid püsti ja puudutasin ettevaatlikult tema patsiotsa. Ma ei teadnud ikka veel, kas ma olen teda õigesti mõistnud. Aga ma märkasin äkki, et võrride plärin vaikis. Teate ju neid võrre, punnvorre, millega meil Eestis nõukogude ajal sõitsid maamehed ringi ja mis Hispaanias on murdeealiste poiste mood. Ma ei tea, kui kaua see mood on juba kestnud, kas see on omamaine või imporditud – ja kas ta ongi üldse enam mood, kui ta näiteks piisavalt kaua on kestnud. Äkki on see lihtsalt Hispaania murdeealiste iidne komme? Äkki asendab see hobust, Rocinantet, ükskõik kui kehva kronu, millel sõita on igal juhul väarikam kui jalgsi käia. Ükski rüütel ei liigu jalgsi, vaid ikka hobuse seljas, ükskõik kui palju see ka vales kohas ei pasandaks. Igal juhul on Hispaania linnad täis võrride plärinat ja poisikesed kihutavad nende seljas mäest üles ja alla.

Me seisime püha Teresa väravate ees ja just oli kaks võrri meist pöörase hooga mööda kihutanud, otse mäest alla jõe poole. Jõe nimi pole just laialt tuntud, see on nimelt Adaja, Río Adaja. Kui ma Esta patsi puudutasin, siis võrride plärin katkes. Vaatasin allamäge, kuidas need kaks eemaldudes otse Río Adajasse näisid kihutavat,

aga pläriinat polnud enam kuulda, vaikides vaid vähenesid figuurid kaadri raamistuses. Siis käis nagu plartsatus – vaikuses plartsatas midagi seal all. Kas tõesti otse jökke? Ei tohi mõelda liiga intensiivselt elule enda ümber, siis ei ole ta sinust enam üle. Mulle tundus, et kusagil võeti meidki kaadrisse. Eks seletagu see ise, kes mõistab, mina ainult vahendan tunnet, meie nõrkuste tööriista. Mis on, vaatas Esta mu ilmsesti veidi kohkunud nägu ja ütles siis: need on ju ainult juuksed. See on ju ainult pats. Aga su palmik on kare, sõnasin ma, et eksistentsile mingitki mõtet anda, täitsa kare. Kas sulle ei meeldi mu juuksed, küsis ta. Sa oled nagu hobune, ütlesin ma, sul on jõhvid nagu hobusel. Kas sa kahtlustad parukat, küsis ta lõbusalt. Raputasin pead: ei, seda küll mitte. Aga hobused on ju head, ütles ta, noh, võta mul ohjest. Võtsin siis uuesti ja tundsin, millist toorest jõudu oli mära seal ohje otsas täis. Ja tundsin ka, et sel jõul on vale suund. Mingil jõul kusagil oli vale suund. Võta julgemini ja hõõru seda, sõnas ta, hõõru seda pehmemaks, palun. Ja siis karjatas ta üle tänava: need on ju ainult juuksed.

Hüsteeriast ei saa isegi parimad teist lahti, ütlesin mürgiselt, aga me hakkasime ikkagi koos torni poole astuma, naljakalt ühte sammu nagu seltsimehed. Pats oli jälle selja taga. Hüsteeriast ei saa parimadki neist jagu, mõtlesin endamisi edasi, aga nad on nii tublid oma nõrkusi üles tunnistama. Naine ei hinda iseennast kunagi üle, ta hindab üle ainult oma armastust. Vaatasin, kui me koos nagu seltsimehed väravatorni poole astusime, seda uhket olendit enese kõrval, kes ei hinnanud ennast kunagi üle, ainult oma armastust. Võtsin vasaku käega patsist ta selja taga ja ta sõidutas mind hästi. Päike kuldvas võimsalt Ávila väravaid. Tundsin, et tahan talle selga hüpata nagu tublile märle, nii nagu need poisid oma võrride seljas, mille pläriin katkes mõnikord nii järsku. Esimest korda Ávilas, aga hiljem mõnikord veelgi järsemalt Sevillass või Córdoba. Córdoba öös ja Sevilla päevas. Córdoba on öölinn, Andalusia maakonna kuuvalguse-linn, sealt on pärit mõned suured musta süümega mõtlejad, kuuvalguse mehed Seneca ja Maimonides. Ning Sevilla on Andalusia maakonna päikeselinn, kust tulevad päikesepoisid ja elukunstnikud *à la* don Juan ja lõbus habemeajaja Figaro. Jah, minul oli tahtmine istuda selle toreda tüdruku nagu tubli mära selga, sest neil kõigil, kes iseennast kunagi üle ei

hinda, aga oma armastust küll, on laiad puusad ja kihvtid saledad vöökohad, kust on hea jalgadega ümbert võtta – ja tema ise, see sama tüdruk, kordas nagu vana inimene sedasama nõmedat lauset: need on ju ainult juuksed. Kordas nagu iseenesele, mitte enam üle tänava, üle müüride karjades, aga ikkagi nagu mingi kohatu tragismiga. Unamunogi tragism on mõnikord kohatu, kui ta näiteks hüüab mehele, kelle ta on varem maha matnud: mu armas don Quijote, *oh mi señor y patron*, mu isand ja hooldaja! Hispaania keeles ütles Estrellamar oma juuste kohta, sellest sain ma nüüd kohe ja täpselt aru, mis näitas seda, et ma olin temast sel hetkel juba distantseerumas. Küllap olingi, sest mulle ei meeldi nõmedate lausete korrutamise näoga, nagu peituks neis see ainus ja õige elutarkus. See tunnete kui nõrkuse tööriista lause ajas mu vahepeal samuti iiveldama. Huvitav mõte, mis korrutades tekitas iiveldust. Niikaua, kuni ta ei muutunud meie enese elu korraldajaks, ajas see mõte mind iiveldama.

Juuste-lause oli veel nõmedam: aga need on ju ainult juuksed! Ta kordas seda näoga, nagu pärineks see mõnest Shakespeare'i tragöödiast ja nagu peaksin mina teadma, millisest. *Only a woman's hair* – jah, see sobinuks Shakespeare'ile küll ja äkki oligi tegelikult Shakespeare'ilt? Või oli see vana irvhammas Swift? Swiftil oli kah kuskil mingisugune Stella. Aga ma olen kindel, et Shakespeare'i või Swifti tsiteerida ei olnud Estrellamari mõte. Temal oli vist mingi oma mütoloogia nende juuste taga, mida ta mulle ei avanud, ja see oli ebaviisakas, et mitte öelda labane: korrutada salapärase näoga oma elu isiklikke lauseid, teades, et teine neist aru ei saa. Nõnda heas seltskonnas ei tehta. Olgu see või baskide iidne komme, oma isiklikke lauseid korrutada. Nii oletasin ma tol hetkel ja virutasin seepeale talle patsi vastu selga, ehkki ta oli uhke olend, see Estrellamar.

Mis sul on, küsis ta nüüd ehmatusega, ja ka ma ise oleksin tahtnud sedasama küsida. Aga need on ju ainult juuksed, vastasin ma, ja tema noogutas: seda minagi. Ma olin talle virutanud patsiga vastu selga ning kahetsesin seda kohe, sest pats oli olnud hliiglama raske, nagu oleks temasse sisse punutud vaske. Aga seal on ju ainult see punane niit, mõtlesin ma, see punane niit, mis lõhnab omapärasel moel hobusekuse ja kardemoni – või hoopiski

suhkrupigi – järele, sest teda on leotatud mingis baskide veinihakatistes, valmimata veini pühas leovees. Ja see punane niit on jäme, aga kerge. Võib-olla et need ei olnudki ainult juuksed, mõtlesin ma siis, õigemini tundsin, kuid see oli nüüd küll üks selline topakas võtmelause, mida ma isegi enam ei mõistnud. Mis tähendab: ei olnud? Mitte midagi ei tähenda. Mind lihtsalt jahmatas see löök, mille ta pats vastu selgroogu oli andnud, nagu vaskne elektrikaabel, millega naist lüüa ei tohiks, olgugi et see kaabel kasvab välja tema enda kehast. Ja naist ei tohiks üldse lüüa. Või ainult siis, kui ta täiesti ühemõtteliselt sigatseb. Aga seda juhtub harva. Enamasti nad sigatsevad kahemõtteliselt, et hädakorral saaks öelda: näe, me tegime ju hoopis teist. See ei ole mingi lihtne alibi-loome, vaid üsna keeruline füsioloogiline tarve nautida elamise ambivalentsust. Tunda end emakese loodusena, kus ühemõttelisi sigu ei esine. Ainult et Estrellamari ei olnud ma kunagi sunnitud mõtlema emakeseks looduseks, et temaga rahu teha. Ma usun, et sellepärast ta mulle meeldiski. Ta ei kaldunud tegema vihjeid sellele, et tal istub seal kusagil sees üks õnnelik emake loodus. Selliseid, kes nii ei vihja, ei tasu lüüa, isegi mitte nende oma patsiga. Ja ega ma löönudki, ainult virutasin ta patsiotsa käest. Nagu pantri saba oli see talle vastu selgroogu lajatanud. Tume mütsatus, milles ta keha nagu tellinguks kõikus. Sirutasin loomusunniliselt käe, et ta selga triikida, aga ta pörkus eemale ja käratas: jäta. Ma ei kannata olla hüsteeria objekt. Isegi siis, kui ma olen süüdi. Eemaldusin Estrellamarist, kes oli ometi üks uhke olend ja tekitas alati kurbust kellegi teise juurde ära minnes, ning tõusin üksinda Ávila müüridele.

Ja selsamal hetkel arvasin ma mõistvat püha Teresa müstilisi kujundeid. Ma sain aru, miks ta ei olnud end Ávila müüridelt meelega alla visanud, kui tal tüdrukupõlves see kavatsus äkki pähe oli tulnud. Ávila müüridele tõustes oli tema elu päästnud nägemus omaenda sisemisest linnast. *Castillo interior*, seesmine linnus, hingelinnu pesapaik on iga vähegi meditatsiooniks võimalise inimese esimene pähekaranud mõte, kui ta mööda treppe kord Ávila müüridele on tõusnud ja avastab end äkki piiril, kust ühele poole – ja ette ja taha – jääb lõputu kuumav-tolmune kiltmaa-kõrb, ning teisele poole end selle kohale üles upitav väike uhke linn 88 kindla torni ja paksude, tugevate, vonklevate müü-

ride nagu hiidpühaku liivale laotunud veenidega. Ihu on täitmatu kõrb, mille keskel kerkib hingelinn. Vaid hinge piiridele lähenedes näed sa, kui ilus ja tugev on sind elus hoidev seesmine kindlus. Teresa oli Ávila tüdruk, siin sündinud, siin üles kasvanud ja suurema osa oma elustki siin veetnud, ning pole midagi loogilisemat kui see, et just üks Ávila tüdruk kujutab endale kõige tähtsamat, nimelt hinge, ette kindlameelse kivilinna kujundeis. Ta on sünnist saati harjunud mõttega, et inimese eluase on tühermaa sisemusest taeva poole sirutuv linnus. Nagu kotkapesa – kotkaski on üks Teresa võrdpilte, kotkas, kes rajanud pesa, et moonduda tuviks. Ja Ávila on maast kõige kõrgemale sirutuv oluline linn kogu Hispaanias, Ibeeria poolsaare geograafiline kese. Ávilat võib ette kujutada vaatetornina keset Kastiliat kiltmaad. Linna väravaist väljudes algab kollane määramatus, mateeria jahutamatu kirg, mil pole lõppu. Väravate sisse jääb see, mis tagab elu võimalikkuse: peavari ja kõik mahlad, roheline, purskkaevud, puhkus. Võimalus hinge tõmmata. Elu algab seal, kus on võimalus hinge tõmmata. Mitte tööd teha ja ringi tõmmata, vaid hinge tõmmata. Pole tähtsusetu, et palvet nimetab Teresa hingelinna väravaks. See on kõrbetüdruku kogemus, kes teab, mis tunne on avamaalt tagasi linna väravate alla jõuda. Käega silitab ta siis üle graniidist väravapostide lootuse ja lootusetuse serval, tervitades neid igakordse elluastumise puhul. Elu säilimine kui jõudmine väravate alla. Teresa nägi õige elu mõtet lakkamatus seesmises palves (*oración mental*), palve imbumises kogu elutegevusse. Eiühtki sammu meenutamata jumalast öeldut, eiühtki liigutust, milles ei väljenduks pühade sõnade lihtne rütm. Ja on suur asi, kui selline tüdruk ja naine võrdleb palvet väravaga. See on kummardus linnale, kus ta üles kasvas. Nagu tema muugi ruumiline pildistik. Kusagil ei ole nii sooje väravaid kui Ávilas. Elu seisneb seesmises palves, elu seisneb naasmises väravate alla. Vaid naisterahvas võtab oma kodukujundid nii loomulikul viisil ilmaeetrisse kaasa.

Vaatan müürit alla ja näen, et Estrella on taas kehakinnitust võtmas. Ávila väravate all ta aina sööb ja sööb. Paabeli jõgede ääres nad itkesid. Siin nad söövad. See ei olegi minu meelest enam vajadus, see söömine, see ei ole enam isegi asendustegevus (me kõik vaibume mõnikord meelega õgardlusse), vaid see on märgu-

anne. Näiteks üleolev märguanne minule. Aga ma ei saa seda uskuda, sest märk meie otsekohestes suhetes võib olla vaid võltsuse, mitte tõesuse märk, me oskame juba suhelda märkidest puhastatud territooriumil. Mulle tundub, et tal ei ole tegelikult midagi viga – ja mind häirib see söömise labane jätkuvus väravate all, mis peaksid olema palve. Sööminegi on palve, ütleb muidugi Teresa, söömine on üks kõige ülevamaid palvetamise vorme, imev laps ema rinna otsas käib oma palvekorda ja ärganud hing maitseb igas roas mannat; inimene ei võta toitu, meenutamata Jeesuse viimset leivamurdmist. Kuid Estrellamar ei söö nagu pühak, ta sööb hajameelselt ja kuidagi õgardlikult, nagu naine oma pahimatel päevadel, ning ma pöördun temast jälle ära.

Jah, Ávila müüridel mõistan ma suurima naismüstiku kujutelmi. Ehkki ma ei mõista, miks teda nimetatakse müstikuks ja mitte lihtsalt religioosselt andekaks naiseks. On üldse pruuk pidada müstikuks kõiki neid, kes astunud rutiinsest, konventsionaalsest või funktsionäärselt teenitavast usust edasi individuaalse eneseteostuse teed. Neid võiks nimetada ka lihtsalt religioosselt andekaiks, usuloojaiks, suurteks usklikeks. Ainsateks usklikeks. Ristiusk ei saanud valmis koos Jeesuse Kristusega, nii nagu maailmakirjandus ei saanud valmis koos Homerosse ja filosoofilise mõtte ühes Platoniga; kristluse loomine jätkub. Teresa on üks ristiusu loojaist. Ja siin, Ávilas, saan ma aru, et tema õpetus palvest ei olegi muud kui tema teisiti kirjutatud elulugu. Tema *Vida's*, oma käega kirja pandud eluloos, tema kõige paremas, loetavamas raamatus lähevadki need kaks vahepeal sassi ning osa oma eluloost kirjutab Teresa üksnes palveõpetuse kujundeis. Inimese elu on palvetama õppimine ja see lõpeb mitte surma, vaid palvega, mis enam ei katke. Teresa palveõpetus ei ole mitte rangeteks praktilisteks harjutusteks jagatud spirituaalne stuudium Íñigo de Loyola laadis, vaid pigem eluloolis-religioosne kujundiõpetus. Me leiame sellest kõiki neid loomi ja linde, taimi, esemeid ja loodusnähtusi, millega Teresa oma elus kokku puutus ja mis talle lähedaseks said, ainult et igaüks neist on sammuks lähemale palvele. Elulugu on inimese palvetama õppimine ja looduse lugu on inimese palvetama õpetamine. Teresa palveõpetust ja tema elulugu ühendab kõige üldisemal moel kirjeldus linnusest keset kõrbevat Ibeeria ihu (aga ka

mõistujutt veest ja veetoomisest, milleni hiljem jõuame). Tema elu on kui otsing ühes väga Ávila moodi hingelinnas, mille struktuur talle aegamööda enesele selgub, ajutiste väljahüpetega ihu ja ihalemise kõrbesse. Lapsepõlves eksles Teresa Ávila tänavail, leidmata oma spirituaalsele tungile veel lahendust ja põgenes kord oma vennaga isegi Ávila müüride taha, et lasta endil seal kusagil kaugel mauride maal – kuhu nad jõuda lootsid – Kristuse nimel pea maha lüüa. Lastel onu sai nad kätte kohas, mida hüütakse Los Cuatro Postes ('Neli tulpa') ja kust avaneb südantmurdev vaade Ávila müüridele. Hiljem sai Teresa aru, et Kristust ei leia ta mitte Ávila müüride taga, vaid nende müüride varjus, linna sisimas südames, kõige lähemal kõigist maailma paikadest, oma kodunt. Tema kodu koha peal seisab juba üle kolme ja poole sajandi Püha Teresa klooster. Teresa enese rajatud esimene reformklooster, San José, jääb linna-müüridest pisut väljapoole.

Teresa palveõpetus on juhis, kuidas leida üles kõige kesksem ja tähtsam koht linnas, mis meile igaühele sünnist saati on kaasa antud, oma sünnilinnas, oma kodukohas. Mitte Arkaadia, vaid Ávila on see paik, kuhu peame lõpuks välja jõudma ihu kõrbevas Ibeerias. Ja selle paiga teine nimi on palve. Hing ei olegi muud kui palve. Sinna, kust kuuled palvet tõusvat, pane lipp välja – seal on hing. Sellele tee panus. Ja seal on mõistus ja aru ja vaim, sest Teresa jaoks on inimlik psüühika ühtne. „Ei mina tea, mis see mõistus on,” kirjutab ta oma eluloo 18. peatükis, „ega saa aru, mispoolest ta erineb hingest või vaimust. Minu jaoks on see kõik üks ja seesama, ehkki hing läheb mõnikord endast välja.” Sageli öeldakse seda teatava skolaarliku kahetsusega: Teresa ei tee selget vahet hinge ja vaimu vahel. Aga ma usun, et just säärane psühholoogiline teravikkus on võimaldanud Teresal saada kogu Hispaania kaitsepühakuks ja teeninud talle Hispaania kõige targema naise tiitli. Tema vaimne tervis, mida võiks nimetada ka terveks mõistuseks kõige suurejoonelisemas mõttes, on tõesti usaldatav. Ta on suure temperamendiga praktiline naine, kes kindlasti oskas oma noorematele õdedele Kristuses, noviitsidele ja algajaist nunnadele anda head nõu kehahoolduse ja põrandapesu, toitumise, kuupuhastuse ja kloostrites nii sagedaste seenhaiguste vallas. Isegi siis, kui religioosne hing on jõudnud oma puhastumise kõrgeimasse, seits-

mendasse järku, kus ta nagu küünlaleek kristliku jumala küünla-leegiga eristumatult ühtib – nõnda kirjutab Teresa kloostriülemana oma „tütardele” *Castillo interior*’i lõpupeatükkides –, ei tähenda see seda, et naisterahvas peaks jätma hooletusse kõik söömise ja magamisega seotud mured ning unustama oma seisusliku au nõuded. Ei, väline meeldivus tuleb puhastunud hingele ainult kasuks. Teresa läheb veelgi kaugemale, kui väidab, et see, kes loodab jumalaga kogu aeg ainult vahetus kontaktis püsida, ei pane enda ümber enam üldse midagi tähele ja on kõlbmatu inimeste seas elamiseks. Seda võiks nimetada juba kaldeks ketserlusse (miks ei tohiks puhastunud hing olla pidevas kontaktis oma jumalaga?), aga ei, see on vaid reaalse usukogemusega naise julgus. Naisena, ja väga tugeva sotsiaalse närviga naisena on jumalaotsing väljaspool inimühiskonda Teresa jaoks mõttetus. Tuleb elada inimeste seas. Ning inimeste seas elades ei saa kogu aeg viibida heledas jumalikus kojas, ei, tuleb tegutseda valdavalt pimeduses. Puhastunud hing olla tähendab mäletada jumalikku valgust. Mäletada ja mitte unustada kokkupuudet jumalaga. Maagilises reaalsuses korvab mälestus reaalse kokkupuute katkelisuse.

Ja samal ajal lendavad Teresa hing ja intellekt ometi väsimatult kõrgustes, Kristuse ilusad käed ilmuvad tema silme ette, viigimari avaneb jumalikus peos ja laes terendab äkki taevalik rist nelja ennenägematu kalliskivi hiilguses. Noviits saab sellest aru ja mõistab just sellise kasvataja käe all, kui hea on olla sündinud naiseks. Säärane jäägitu, enesestmõistetav ja kokkuvõttes nii naturaalselt elegantne kontakt reaalsuse madalamate ja ülevamate kih-tide vahel saabki vist teostuda vaid naises. Neelates öös armastatud meest, annab ta ühtlasi au kristliku jumala nii ebaseksuaalsele kolmainsusele. Ei mingit jumalarüvetust, vaid kõige kaunim tere kristalltaevas. Kristlik jumal oleks rumal, kui ta ei õnnistaks seda, kes tunneb ta ära ihuliste kogemuste kõrghetkel. Seda nimetan ma naiselikkuse, võib-olla et parem veel – emalikkuse säraks.

Teresa võlu seisneb selles, et oma isiku kaudu suutis ta välja mängida kogu jumalast saadud naiseliku laengu, sellesama, mis igas naises plahvatust ootab ja mida enamasti kulutatakse pisikeste paugutamiste peale. Muidugi, oma seksuaalset intensiivsust sai ta tavapärasel moel välja elada vaid mõne – oma hilisemas hinnan-

gus ülimalt frivoolse – aasta jooksul üsna varases nooruses, enne kui ta kahekümneselt kloostrisse pages. Ajastu juhtiva vaimuliku naisena ei olnud talle otsene ihulik läbikäimine vastassooga hiljem enam mõeldav. Kuid kes tema *Vida*’t lugenud ja pisut järele mõelda proovinud, see võiks aimata, et Teresal, seksuaalselt üli-temperamentsel naisel, ei olnud ka hiljem seksuaalsuse mahalaadimisega probleeme – ja et ta ei pidanud seda sugugi sooritama mingis ühiskondlikus asendustegevuses. Tema tung eeterlikesse kõrgustesse taevas ja kloostrite reformimisse maa peal ei olnud mingi seksuaalsuse sublimatsioon, energia ülejääk, mis tavapäras-ses seksis jäi välja elamata ja siis mujale suunati. Teresas oli midagi don Juanist, kes ei armasta ju üht naist mõne teise asemel või arvel, vaid pigem üht just seda rohkem, mida rohkem ta korraga mitmeid armastab. See on kristlik, Jeesuse kõnedega täies kooskõlas. Mida suurem on inimeste hulk, keda sa armastad, seda paremini armastad sa neist igaüht eraldi. Kompensatsiooniseadus on elamise põhi-taseme üks parimaid psühholoogilisi seletajaid (taas *hommage* Carl Gustav Jungile, kes selle virtuooslikult materjali viis), ent eksis-tentsi kõrgkihtides töötab see pooleldi tühikäigul, kuni lakkab vii-maks toimimast.

Ma usun, et Teresa sai iseenesega oma üksildastes tubades hästi hakkama. Ja hiljem, juba tähtsa avaliku tegelasena, ka sageli mitte enam nii väga üksildastes, vaid paari usaldusväärse saatjana hool-datud tubades vähemalt sama hästi. Ei, ma ei vihja lesbismi lihtsale lahendusele. Pigem sellele, et härrandliku aja daamina ei kartnud ta oma keha isu ka truude teenijannade läheduses. Mida enam ta omaenda ihust hingeröömu tundis, seda enam rajas ta maa peal kloostreid. Tema vaimul oli seda jõulist objektiivsusse tungi, mis füüsilise ja psüühilise maailma vahele barjääre ei loo. See tähistas maagilise eksistentsi algust. „Fantaasia on kunst meelelisust meele-valdselt ära kasutada,” ütles kunagi palju hiljem maagilise idea-lismi prohvet Novalis. Novalis tähtsustas ainult ühe suuna maagi-lises eksistentsis, just selle, mida praktilisel mõistusel on raskem taibata, suuna mentaalselt materiaalsele. Tegelikult ei ole maagi-lises eksistentsis enam võimalik määratleda asjade algset suunda ja esitada küsimust „kust kuhu”, millega lüüakse lahku füüsilise maailma ülekanne psüühikasse ja psüühika ülekanne kehalisusse.

Kanalid mõttelt metallile ja ümberpöörduvalt on ühtmoodi lahti. Fantaasiast ei tasu enam rääkida, sest kujutus ei eristu kujundlikkusest. Kui Teresa Jeesuse sõrmi nägi, siis ei osanud ta öelda, kas oli ta ise (oma vaimus) rohkem Jeesuse või Jeesus (oma ihulikkuses) rohkem tema juures. Ning ta oli terve mõistuse esindaja ja mitte mõni efektne usuhull. Teresa nägi Jeesuse sõrmi nende ihulikkuses. Kui ta oleks sõandanud, oleks ta võinud nad pihku võtta. See ei ole öeldud metafoori korras. Ta oleks tõepoolest saanud Jeesuse sõrmed pihku võtta. Ainult et ta ei sõandanud seda. Kui targad mehed naisele nõu annavad, siis muus osas saab ta enesega hakkama, see oli Teresa põhimõte. Lugege tema elulugu. Selles põhimõttes ei väljendu mingi seksistlik allasurutus. Lihtsalt see tark tõdemus, et naine vajab impulsse vastassoolt, kui tahab enesega toime tulla. Täpselt samamoodi on mehele religioosse inspiratsiooni tekkel kontakt vastassooga vältimatu.

Teresa elas sfääris, kus seksuaalsed lahendused ei eeldanud enam võrgutamist, ilu- ja jõumänge. Seks oli sama lihtne kui jumalateenistus, õnnis valmisolek olla patune inimene. Seksuaalne ja vaimne energiakulu ei olnud enam sõltuvad ühendatud anumate põhimõttel. Mida rohkem kulutati üht, seda rohkem oli kulutada teist. See sfäär peaks olema olemas.

Ma ei ütleks, et Teresa tekstid just minu lemmikute hulka kuuluksid. Vallutavaim, mis ma nõndanimetatud müstikuilt olen lugenud, on Meister Eckharti lühikesed, loogiliste äärmuste habemenugadel vaimukalt ja julgelt jumalast rääkivad saksa jutlused. Kuid Teresas on mingit elulist väge. Teresa vallutab igaühe, ükskõik kui kõrgilt ka esimene pilk selle „halva ja alandliku naisterahva“ kirjatöödele ei visataks. Vähemalt kehtib see tema *Vida*, tema *Libro de su vida* (tema eluraamatu ehk autobiograafia), tema esimese, kõige kaitsetuma, kihvtima ja vaprama teose kohta. Selles ei püüa ta veel inkvisiitoreid ninapidi vedada ja näitab religioosse teadvuse sündi isiklikust psühhofüsioloogilisest kogemusest. See saigi raamatule esiotsa saatuseks: kirik hais-tis ohtu selles, millise füsioloogilise kergusega näitas naine seost alamate eluavalduste ja kõrgemate usutõdede vahel. Sellest võis jääda mulje, et ihulike elamuste ja usuliste ilmutuste vahel on mingi põhjuslik side. Aga ei, Teresa tekst ei vihja mingile inim-

likule tingitusele, vaid üksnes tundlikkusele. Oma maagilisele tundlikkusele, oma kristlikule andekusele. Ta oli võimeline usutõdesid füsioloogiliselt väljendama. Jeesus Kristus idanes temas otsekui lihane laps: iiveldav tühjusetunne läks üle õndsaks täitumuseks, pisarad voolasid ühtlaselt edasi, ent kus lõppes valu ja kus algas rõõm, ei teinud keegi kindlaks. Et kirik selles siiruses kuradi tempe kahtlustas, siis jätkas Teresa hiljem kirjutamist didaktilises ja igavamas laadis. Ta ei anna enam psühholoogiliselt väärt teavet selle kohta, kuidas asjad tema juures käivad, vaid jutustab sellest, kuidas asjad nii-öelda tegelikult on. Jutu sisu ei muutu, muutub teatamislaad, aga kirik on rahul. Kõik, ka religioossed tõed, sõltuvad serveeringust. Kirik möönab, kuid ei salli inimlikku nõrkust. Tunded tuleb serveerida seadusena.

Jah, Teresas avaldub elulist väge. On näiteks jõhkrust, mis ilma vägivallata näib olevat taltsutamatu. Üks kõige igapäevasemaid on kehvast kodusest miljööst pärit puberteetikute jõhkrus, mis mak-sab oma saatuse eest valimatult ja kitsendusteta kätte kõigele sel-lele, mida enda ümber näeb. Nende poiste ja tüdrukutega ei saa rääkida, nendega ei saa kokku leppida, iga konsensus nendega osu-tub näiliseks, mida nad orjale omase küünilise naudinguga kohe rikuvad. Ning siis tuleb äkki keegi väliselt mitte just üleliia mar-kantne mammi, kes nagu ei märkakski ohtu, millesse ta võib sat-tuda, astub puberteetlike idiootide juurde, kõneleb nendega nõud-likul toonil, mis esimesel hetkel tundub naeruväärne – ja sa näed, kuidas varakult metsistunud inimlapsed alluvad, häbenevad ning oma paksu jõhkra koore otsekui sinnasamasse maha heidavad. See on naiselikkuse triumf teist korda, õigemini, teise nurga alt. Jõhker puberteetik adub natuke naljakas mammis, kes tema juurde astub, naist, kes on võimeline meest neelates vaimus Jeesuse järel käima. Ilma mistahes häbi või piduriteta, naturaalse elegantsiga elu mada-lamaid ja kõrgemaid naudinguid ühendades. Selliseid mammisid võiks saata ka islami terroristide sekka.

Teresal on sedasama terviklikku vaimu, mis säärastel mammi-delgi, temal, sel mitte üleliia ilusal, erinevate allikate järgi kas liiga pika või liiga lühikese ninaga, aga igatahes suurte silmade ja sünni-märkidega naisel; ta pöördub asjade poole alati kogu oma isikuga, alati oma eksistentsi täiuses, ja niimoodi pöördudes osutub ta bio-

loogiliseks jõujaamaks. Tunded võivad ju olla nõrkuse tööriist, aga ainult juhul, kui nad esinevad alasti. Mitte tunnete rohkus, vaid tunnete alastiolek on emotsionalisti tunde-märk. Tema tunde sünnimärk. Aga otsi sa tundeid Teresa juures – sa ei leia neid. Otsi ta mõistust – otsid asjata. Kus on ta jõuline tahe – mitte kusagil. Ah jaa, on küll, mõnikord on Teresal ka tundeid ja kõike seda muud. Siis tal valutab pea ja ta oksendab kokkuvajunud nurgas. Siis tõmmatakse tal justkui juhtmed seinast välja, varing on totaalne, Teresat ei ole enam lihtsalt olemas. Tervikliku inimese nõrkusehetked on jubedad. Aga ärgem rääkigem neist, rääkigem sellest, kuidas Teresa on siis, kui ta on Teresa. Siis, kui ta ei oksenda. Siis ei ole sul võimalik sõeluda tema tunnetes ja juurelda tema mõistusliku tegevuse üle. Teresa pöördub su poole alati tervelt, kogu olemise, naba ja näoga. See on see, mida ma tema juures imetlen. Paljudest värvilistest juhtmesiugudest kokku põimitud energiakaabel – Teresa vaimne selgroog. Mulle meenub Estrellamar. Ka temal on kaabel kuklas. Kas tõesti seesama? Kaabel, mida läbistab üksik punane energianiit. Naine, kelle nõrkus on olla bask. Mu jumal, kuidas ma olen ta unustanud?

Heidan ülalt pilgu alla Ávila peale, ja ehkki kuumus kõrvetab silmi, näen siin-seal majade harjas sädemeid, ühte neist, vikerkaarevärvilist, päris keskel. Võib-olla märgistavad need seitset tähtsat elupaika, mille igaüks oma hingelossis peab üles leidma. Teresa järgi on elu nagu orienteerumismäng; kontrollpunktid tuleb kõik (õiges järjekorras!) üles leida ja läbida, liikudes kontsentrilisi ringe mööda üha sügavamale sisimasse. Seitse on salajasi kontrollpunkte meist igaühe linnas, ja kui üks neist jääb vahele, siis järgmisi enam kätte ei saagi. See on selle emalikult mõjuva naisterahva range nõue: kui järjekord läheb sassi, siis elu astmeid enam ei saavuta. See on ravim tõusikute vastu: aadel tekib aegamisi, järk-järgult nagu mätas mulla peale kasvades. Kõik on siinilmas võimalik, kui ainult järgitakse olemise seesmist hierarhiat. Enne taevaste taju tuleb põrgus ära käia. Oma maine vara kuradile loovutada. Õelda lahti põhimõttest kolm kord päevas korralikult süüa – ehkki pärast lahtiütlemist võib seda aeg-ajalt rahuliku südamega teha. Olemise hierarhia on absoluutne. Kahte, kolme astet korraga ei astu. Ringilt x saab edasi ainult ringile x+1. Ávila südant kohe ei leia. Ávilasse turistina saabuda ja

samal päeval tema tuuma tabada on absurdne. See on ka Teresa elu-terve õpetuse juhtlauseid: ühestainsast jumalikust äkkilmutusest ei piisa. See annab vaid kiire ülevaate orientiiridest, usu, et orientiirid on olemas. Ilmutus ei anna midagi kätte. Ilmutus ilmutab vaid, et orientiirid ei puudu.

Vaatan seitset tukslevat tähte Ávila katuste kohal ja mõtlen, kas ma suudaksin need punktid seal all õiges järjekorras läbida. Selle eelduseks on kõigepealt Ávila müüridel ära käia. Küllastada oma hinge piiri. Näha, et tähed linna kohal säravad. See ei pea juhtuma öösel, hinge täielikus pimeduses, elu ja surma serval. See on Teresa erinevus Juan de la Cruzist, kes viib asjad mehelikku äärmusse, kujutledes, et hinge piir on ühtlasi elu ja surma piir. Et absoluudid ei ole võimalik ilma viimset pimedust kogemata. Teresa on eluhoidev naine. Hinge piir ei ole talle mitte elu ja surma, vaid hinge ja keha raskelt väljamõõdetav üleminek. Tema tähed paistavad kätte ka kõige heledama päeva seniidis, nagu näiteks tänagi. Mitte pimedust, vaid pimestatust on vaja, pimestavat heledust hinge ja keha üleminekusoonis, vahekorda, kus ei saa enam aru, kus keha, kus hing, kus silmad, kus põlved, kus sõnades suu ja kus vahutav sünnituskanal. Kui see on toimunud, siis tuleb minna alla linna tagasi. Raskus seisneb nüüd selles, et elamise orientiiride ehk hinge eluasemete plejaad, mis müüril kord silma hakkas, ei ole all enam tähistatud. Siin algab raske otsing, mida hoiab alal meenus müüril nähtust. Ávila ei ole just suur, aga oma tänavakeeristes üsna etteaimamatu. Võid nähtamatust tähest juba kümne meetri kaugusel seista, aga et tema juurde ka kohale jõuda, tuleb vaat et veel kord tiir ümber linna teha. Ja võid oma tähe juurde siis väljagi jõuda ning kogeda, et midagi pole saavutatud. Sest vahepealsed kontrollpunktid on jäänud läbimata. Otsid kolmandat ja jõuad viiendasse, aga see päralejõudmine ei maksa midagi. Midagi sinu maailmatajus ei muutu, sest võtme viiendasse saab vaid neljandast eluasemest. Leiad seejärel ka kuuenda ja seitsmenda, koha, kus peaksid pihku saama Jeesuse enda sõrmed, aga ainus, mida tunnend, on suur-suur ükskõiksus, ja hiiglaslikule saavutusele ei järgne mingit puhastumist. Sest kolmas ja neljas punkt on vahele jäänud. Tõusiku eetika ei toimi, edukust Teresa religioon ei tunnista. Kui oled teel hinge kolmandasse eluasemesse, siis avab tead-

mise väravad ainult teisest eluasemest kaasavõetu. Ainult kolmandast kontrollpunktist võtad kaasa palve, mis neljanda ukse taga mõju avaldab. Siin peitubki Teresa emalik rangus. Võid olla elus kõik seitse tähte taevast alla toonud, aga kui oled seda teinud valel viisil, siis oled vaid mees, kes on koputanud tähtsate uste taga, ilma et oleksid neist sisse pääsenud.

Teresa eetika põhjendab ka selle, miks on elus nii palju väliselt edukat rahulolematust. Selle, miks inimesed, kes justkui üha rohkem ja rohkem saavutavad, hingelt panetuvad. Sest nende edukust ei saada tegelik saavutus. Ootamatu ärilise õnne peale satunu või imelise andega väike pianist võib joonelt suunduda oma seitsmenda tähe ligi, aga tema hing jaheneb kiiresti pärast esialgset uhma. Kõik on osutunud liiga lihtsaks, ta ei võta oma saavutusest ise osa. Kaasasündinud anne on nagu midagi maast leitud. See ei ole apoloogia andetuse kaitseks, kihutuskiri geniaalsuse vastu. Teresa teadis ju väga hästi, et ta on usuliselt andekas. Anne on ilus asi, aga ainult siis, kui hakatakse pihta ikkagi algusest. Ollakse andekas ja tehakse nägu, nagu annet ei olekski. Tajudes oma geniaalsust, ei võeta seda oma tegevuse eelduseks. Ainult see annab suure isiksusliku jõu. Ainult see annab lootuse jõuda Jeesuse juurde. Hundikoer on oma loomult tigidusele kalduv ja seetõttu pole talle tigidust vaja õpetada. Küsimus on pigem selles, kuidas ta loomupärast umbusku produktiivsesse voolusängi suunata. Geeniust geniaalsusega tagant piitsutada pole samuti mõtet. Küsimus on pigem selles, kuidas pihta hakata algusest – ka sellel, kel poleks nagu algust vajagi. Sest geenius iseenesest pole veel mingi saavutus. Ja poole tee pealt rongi astunu ei mäleta seda, kust algas sõit.

Siin tulebki esile Teresa emalik alge: ühtegi annet ei jäeta hooletusse, aga nii suuri kui ka väikesi, nii tarku kui ka rumalaid olendeid koheldakse nagu oma lapsi. Ette on aimata, et kõik nagunii alfast oomegani ei jõua ja mõned võiksid oomegas olla kas või homnepäev, aga kõik pannakse käima tunnetuse rasket teed, ikka alfa, beeta ja gamma kaudu viimsete tähtede poole. Kirjastäht ja taevatäht on eesti keeles üks ja seesama sõna, tuntud lause *per aspera ad astra*, 'läbi raskuste tähtede poole', kõlab eesti keeles kabalistlikult. Emalikkus on midagi sellist, mille üliras konventsionaalsuses (konventsionaalses kirjatähes) peitub midagi üli-

malt sallivat ebakonventsionaalsete annete (ehk taevatähtede ehk stellade ehk estrellade) vastu. Emalikkus eeldab, et alati võib olla andeid, mida pole veel õpitud märkama. Emalikkus on konventsionalismi ja ebakonventsionaalsuse, aga ka aristokratismi ja demokratsismi hiilgav sulam. Igas naises istub sees loomupärane eelistus mingi seesmise või välimise paremuse, mingi jumaliku või pärliliku kaasa-antuse ehk ande vastu – ja seda nimetab ta iluks. Aga ta on võimeline ohverdama selle ilu hetke jooksul altarile, mida ta nimetab nüüd hoopiski eluks. Kas elu või ilu, sellest ei saa naise juures kunagi täpselt aru. Sestap pole naisel mehe meelest maitset.

Teresa on väga erilisel emalik naine just seetõttu, et ta teeb igas olukorras näo, nagu poleks tal loomupäraseid aristokraatlikke eelistusi üldse olemas. Kahtlemata on need tal olemas, kindlasti ka seetõttu, et ta on päritolult pooljuuti, poolaristokraati, niisiis oma osalisest juutlusest ehk mitte-aristokratismist tingitult ilmselt eriliselt õrna enesetundega aristokraat. Kuid ta hoiab end tagasi, teeb näo, et ta ei tea aristokratismist tuhkagi. Ta kehtestab omapärase religioosse rangide tabeli hinge seitsme eluaseme näol. Ta siht on kahtlemata religioosne aristokratism, inimese alandlik tõus järile Jeesuse Kristuse kõrval, kuid tema tee annaks justkui võimalusi igauhele. Tegelikult vist ei anna, aga loodetavasti ikka annab – see ongi emalikkuse suur võlu. See müstilise maailmatunde värskendav emalikkus kippus reformima katoliikliku kiriku isalikku jäikust. Mitte juhuslikult ei levitanud need, kes Teresale halba soovisid, temaga seoses sõna *luterano*, 'luterlane'. Katoliiklikus Hispaanias oli *luterano* XVI sajandi teisel poolel sama jube sõimunimi, kui sajandi esimesel poolel oli olnud *marrano*, juudi siga, kristlust teesklev juut, see, kelle „heaks” pandigi põhiliselt tööle Hispaania inkvisitsioon eesotsas selle esimese suurinkvisiitori, *converso* ehk pöördunud juudi Tomás de Torquemadaga (kas Torquemada ise oligi üldse *converso* või hoopis *marrano*, kes leidis lihtsalt parima võimaluse oma keelatud meelsust varjata – sedasama keelatud meelsust taga kiusates! –, see on juba põneva kultuuri-filosoofilise mõtiskelu aine). Hispaania inkvisitsiooni peamine sisu oli väga lihtsustatult öeldes *converso*'de võitlus *marrano*'de vastu, niisiis assimileerunud ja ortodokssete juutide omavaheline arvete-klaarimine, mida nii-öelda bioloogilised kristlased, kes uskusid

endas voolavat *la sangre limpia*’t ehk puhast euroopalikku verd, need, keda tollases Hispaanias oli ilmselt vähem, kui keegi oskas arvata, teatud aja teatud mõnuga pealt vaatasid. Tüüpilisest kesk-klassi *converso*’de perekonnast võrsunud Teresa ise tundis räpaste saksa *luterano*’de suhtes igatahes sama suurt põlgust kui kogu ülejäänud Hispaania.

Teresa ei lähe oma õpetuses ju usulisest pragmaatikast palju kaugemale, teisi valdkondi ta ei puutu. Ja keegi ei ütle, et tema õpetusest järelduks täpselt selline moraal, mille mina eelnevas endalegi mõnevõrra ootamatult välja käisin. Teresa ei mõtle ei elamise ega olemise filosoofiale, ei eksistentsialismile ega ontoloogiale, ta tahab vaid Jeesuse juurde välja jõuda (see ongi kogu olemine ja eksistents) ning annab teistelegi nõu, kuidas seda tema arust oleks arukam teha. Mõnikord, nagu näiteks oma „Seesmise linnuse” neljandat eluaset kirjeldava alaosa alguses, annab ta kergelt mõista isegi seda, et orientatsioonipunktide ülesleidmine elus ei pruugi toimuda täpselt kindlaks määratud järjekorras ühest seitsmeni või alfast oomegani, vaid et üksikud õnnelikud võivad ka astmeid vahele jätta ja hüpetega edasi liikuda, sest „Issand annab oma hüvesid, millal tahab ja kuidas tahab ja kellele tahab”. See on muidugi sajaprotsendiline kristlik loogika, mille aluslauseks on aksioom, et jumal lõi maailma eimillestki ja et tema edasise tegutsemise loogiline määratus on tema jumalikkuse kindlaim kalju, kuid Teresa on liiga hea katoliiklane ja ehk liiga rassiline juut, et selle määramatuse juurde pidama jääda. Ta otsib õige elamise algoritmi. Ta tuleb ikka ja jälle tagasi selle juurde, kuidas koostada jumalale meelepärase elu võimalikult üldkehtivat graafikut. Ta on hoolitsev ema, kelle esimene mõte on ikkagi see, kuidas oma lastele korralikku haridust anda.

Mind ärritab pisut, et Ávila müürid pole oma täispikkuses, oma poolpikkuseski ringikõndijale avatud. Uhke tunne täidab sind, kui sead end astuma mööda müüripealset tulist kanalit, silmad peaaegu suletud pimestavas valguses, ja siis juba – mõnede tõusude, mõönade ja pöörakute järel – tulebki lõpp. Sa ei tohi uhkeks minna, antakse sulle justkui mõista, ristiinimese räigem patt on üleolek. Lähed teistpidi tagasi ja jälle näib sulle, et kõik see kaks kilomeetrit kõmisevat müüri taeva ja maa vahel on veel ees, aga varsti pörkad taas vastu planku: *cerrado*, suletud. Müürid on hästi

kõvad ja kuumad. Siiski, mingil hetkel kuumusest veidi raba-tuna komistan peadpidi vastu seinat ja see ei ole üldse ebameeldiv. Kunagi kooliajal hüppasin peadpidi ujumisbasseini põhja ja seegi ei olnud ebameeldiv. Kerge põkkumine vaid, nagu sõbrad omavahel. Vees valu ei tunne, tean ma seitsaadik, ehkki haav ajas koldal kombel verd. Nüüdki ei ole mingit valu. Suu läheb vastu koredat müüri ning see on soe ja magus. Väikseid kivinukkasid võiks nagu vahvlit lahti hammustada. Taas liigub ka jumalikult õrn nire üle lauba nagu muiste, justkui kusagilt ülalt mahedat teadet tuues alla huulte juurde, ja ma muigan, teades, et kõik kordub taas. On midagi õnnist neis hetkedes, kui su ihu verivärske haav ajab helitlevalt verd, ilma et sa ise veel valu tunneksid. Mõnikord juhtub nii, et voolavad vered vaid leevendavad enesetunnet. Aadrilaskmine vähendab kogunenud pingeid. Vees valu ei tunne, vasardab peas, kui edasi kõnnin, aga kuidas on Ávila lõõsas? Vasaku ja paremaga pühin verd, aga seda muliseb mingist väikesest august seal lauba kohal kuidagi rõõmsalt palju. Veri näikse tõesti otsekui rõõmustavat selle üle, et ta on lõpuks ometi vangistusest välja pääsenud, ilusa päeva tulise silma kätte. Kui vähene osa meie verest saab näha päeva ilu! Mu peod kleebivad, aga laupa löödud augus, otse Kastiilia päikese kullas, ei taha veri hüübida. Vereliblede miljonid tungivad üksteise võidu valguse kätte ja ei nõustu peale pikka vangistust surema.

Cerrado, cerrado, korrutan mõttes, suletud, kinni. Müür, piir linna ja kõrbe, ihu ja hinge vahel on suletud. Mida see mulle meenutab? Veri ei nõustu peale pikka vangistust päeva palge ees surema. Kõik on suletud, kõik on vangis siin Kastiilias, ja kõik ihkab hirmsal kombel vabadust. Ah jaa, *cerrado*, see toob ju meelde vend Luis de Leóni *encerrado*.

*Aquí la envidia y mentira
me tuvieron encerrado.*

Siia panid kadedus ja valskus mu luku taha kinni. Ka vend Luisi ees oli vanglas uks kinni, ja nagu mind praegu, nii ei lastud ka teda müüridele kõndima. Hispaanias tunnevad end kõik vangina, kinnipanduna, näe, isegi veri ei hüübi, sest seda, mida me muidu

peame normaalseks, nimelt seda, et veri voolab soontes, seda peab ta ise siin, Hispaanias, vangistuseks! Ta tahab välja päikese kätte nagu iga elav asi. Siin tajub ta, et tema ringvool keha suletud pimeduses on otsekui heidetud inkvisitsiooni piinakambrisse. Tema iha on äkki keha vangistusest välja saada. Minagi tunnen, et minu peast rõõmsalt nirisev neste toob hinge mingi tobeda õndsuse (või äkki on see hing ise, mis verena leebelt ihust välja pulbitseb?), kuid ma pole siiski kindel, et nad siin Hispaanias mõne asjaga ohtlikult üle ei paku. Kõik on siin nii kuratlikult vangis, nagu kirjutab juba Quevedo ühes oma filosoofilises lorilaulus, et hinge (sellesse samasse kuradist ahistatud kristlikku hinge) poeb kahtlus:

*Todo este mundo es prisiones,
Todo es cárcel y penar:
Los dineros están presos
En la bolsa donde están,*

*La cuba es cárcel de vino,
La troj es cárcel del pan,
La cáscara, de las frutas
Y la espina del rosal.*

Kõik see maailm on ju vangla,
kõik on kartser ja karistuspaik:
rahad on vangi võetud
kukrusse, kus nad lebavad,

vaat on veinile vanglaks,
vilja kartser on ait,
puuvilja oma – ta kest,
ja roosipöös on okkad.

See ülitundlik piiride taju viiakse vähehaaval üle igasuguste piiride, ning sel moel lõpuni arendatud spiritualism ei saa enam päris kindlasti vastavuses olla puhta katoliikliku õpetusega, mille üheks nurgakiviks on vaimu lihaliku kehastatavuse ehk inkarnatsiooni võimalus, mida äärmuslik vangistuse-idee ehk hinge ja keha ühtesobimatus, kindlasti diskrediteerib. Maailm on kartser on kartser on kartser, tahaks end justkui välja vabandada Quevedo luuletuse filosoferiv kelm, ning kui mina alatasa kongis istun – seda näib ta väitvat –, siis olen ma vaid üks loomulikest loomulikem tibatilluke osa kõigest sellest, mis maailmas nagunii ilma minutagi kartsas istub, sest:

*Las cercas y las murallas
Cárcel son de la ciudad;
El cuerpo es cárcel del Alma,
Y de la tierra la mar.*

Plangud ja tarad ja müürid
on kartseriks linnale;
nii nagu keha on hingele,
nii nagu maismaale meri.

*Del Mar es cárcel la orilla,
Y en el orden que hoy están,
Es un cielo de otro cielo
Una cárcel de cristal.*

*Del aire es cárcel el fuelle,
Y del fuego el pedernal;
Preso está el oro en la mina;
Preso el diamante en Ceilán.*

*En la hermosura y donaire
Preso está la libertad,
En la vergüenza los gustos,
Todo el valor en la paz.*

Mere kartsaks on kallas,
ja kehtivas ilmakorras
on ühele taevale vangla
teise taeva kristall.

Lõõts paneb kartsa õhu,
tuli tulekivis on vang;
kaevandus kütkestab kulda;
teemant on Tseiloni vang.

Ilu ja annete sisimas
vabadus vangina istub,
häbi on naudingu kartser,
kõik, mis on väärt, rahu vang.

Kogu seda hirmsat vangistusetaju, nagu juba nendegi värsside salakavalatest metafüüsilistest pööretest näha, kannab niisama vägev iha ikka ja jälle vangistatud saada. Vangistuses peitub välja-valitus. Vangistamine tähendab sunniviisilist pääsmist turvatundes („meie tunded...” – aga seda ei teadnud enne baskide pöördlavale ilmumist keegi). Vabatahtlikult vanglasse ei saa, siin ei aita ei teened ega palumine. Vanglasse viiakse sunniviisil pärast pikki kohtuprotsesse, vangla on elule tehtav elitaarne kitsendus, umbes nagu elu pärast mungavannet. Säärases vanglanostalgias on nii üldinimlikku kui ka ehtsat katoliiklikku vaimu. Üldisemalt võttes on see tung tagasi emaüssa, kus ollakse kõigi maailma politseide kaitse all. Juba natukene katoliiklikumas mõttes võib igaüks lohutada end sellega, et õiges vanglas tehakse talle liiga täpsete jumaliku-juriidiliste paragrahvide alusel, niisiis just selle mõõdu järgi, mis ta ise oma patuse tegevusega välja on teeninud. Haruldane õnn on kannatada täpselt väljateenitud mõõdu järgi. See elimineerib kannatuse. Kui sa kannatad täpselt niipalju, kuipalju sa teisi kannatama oled pannud, siis ei ole see mitte kannatamine, vaid õndsus. Õndsus polegi muud kui jumaliku tasakaalu taju. Seda esiteks. Teiseks, protestantlik lõpmatusse-tung ei pea oma destruktivset võitu pühitsema, kõigil inimlikul on piirid, kõigil asjadel kontuur, kõigil mõistlik mõõt, seda ütles juba katoliiklaste Filosoof

ise, suur Aristoteles. Vabadus omandab vormi alles seeläbi, et ta istub kartsas, oma entelehhia poolt ette määratud kitsenduses. Just siis avaldub ta iluna, nagu vihjab ka Quevedo – vabadus, millele on antud inimlikult aistitav kuju. Ainult vangistatud vabadusel on õige maitse. Inkvisitsiooni vangikambrid olid mõnes mõttes kõige kindlam kaitse ligimese õeluse vastu. Õelusest sündinud asjad on üldse parim rohi õeluse vastu. Vend Luis kraapis vanglast lahkudes oma kongiseina sõnad „Siia panid kadedus ja valskus mu luku taha kinni”. Ja meenutagem, millega ta lõpetas. Ta lõpetas kokkuvõttega sellest, kes ta vanglas oli olnud: *ni envidiado ni envidioso*. ‘Ei kadestatav, ei kade’. Ebakristlikkus tõrjus kõige mõjusamalt just ebakristlikkust. Peltsebuli aeti välja kuradiga. Tõeliselt usklikud inimesed tundsid ehk inkvisitsiooni-aegses Hispaanias, et kõige paremini kaitstud nii Saatana tempude kui ka enese nõrkuse vastu on nad just eeluurimisvanglas. Siis kui veel ei piinata. Vend Luis de León tajus seda teatava filosoofilise sapiga. Õde Teresa Ávilast väljendas sedasama rahuliku südametunnistusega: võtku mind inkvisitsioon, kui ta seda heaks arvab, sest tema läbi saab minu puhutus parima tõendi. Teresa lausa igatses usulise kohtu alla sattuda, et seeläbi oma isikule kõrgeimat volikirja muretseda. Sellega ehmatas ta vaesed inkvisiitorid ära. Need püüdsid temast kuidagi lahti saada: kindlameelset üleminekueas naist ei tasunud piinakambreis katsetada, sest too oleks väiksemad siivutused vaid teatava üleolekuga kaasa teinud. Inkvisitsioon ei osanud õieti midagi peale hakata inimesega, kes ise ta juurde kippus. Seeliku lehvides, vaba naisena liugles Teresa oma pühakusaatuse poole.

Mida ma öelda tahan: Teresa seesmise linnuse kujundil, tema *castillo interior*’il on mitu päritolukihti. Kujutada endale olulisimat ette väikese kindla linnana on esiteks väga naiselik. Mida naine armastab, seda tahab ta näha ilusas turvalises karbis. Oma aaret kannab ta emaülas. Teiseks oli Teresa Ávila tüdruk ning miks just Ávilas pidi välja arendatama hingelinnuse motiiv, seda sai eespool seletatud. Kolmandaks aga oli Teresa kõigist kimbutamistest hoolimata inkvisitsioonile truu isik. Talle meeldisid inkvisitsiooni karmid, ent õiglased kujundid. Kui Saksa inkvisitsiooni sümbol oli tuleriit, kus põletati (puhtaks!) loodusmaagilistes toimingutes süüdi mõistetud naisi, siis Hispaania inkvisitsiooni sümbol oli

vangikong, õieti kongide keeruline rägastik, kuhu suunati puhastumiseks vääril teel käinuid. See ruumide süsteem oli niisama komplitseeritud kui inimhing ise, mida vangla oma struktuuriga jäljendas. Ka Teresa *castillo interior* ehk hingelinn on nagu inkvisitsiooni vangla, kus orientatsioonipunkte läbides jõutakse viimaks oma sisima puhta algeni. Inkvisitsioonil puudub Teresa jaoks see ühemõtteliselt jube varjund, mis talle alates valgustusajast külge on jäänud. *Inquisición* tähendab uuringut, hingeuuringut, hinge läbikatsumist, ning selles tegevuses on alati koos nii õndsus millegi leidmisest kui ka hirm ja meeleheide, mida kogetakse pikkadel eksiradadel. *Inquisición* enese hinge kallal on iga kristlase esmane ülesanne, aga kes sellega ise hakkama ei saa, selle jaoks loodi kiriklik uurimisasutus, mis pidi füüsiliste manipulatsioonidega kehaliisust allutades aitama hinge õigele järjele. Teresa ei kartnud inkvisitsiooni, vaid ootas, et temaga tegelema hakataks. Ta oli ise sageli kahtlev ja ebakindel ja sedasama oli tema suhtes inkvisitsioon.

Niisiis teab hispaanlane, et kõik siin maailmas on lootusetult vangis ja peab ometi vajalikuks seda vangilaagrit säilitada. Et teada, kui vajalik on vere vangisolek, tuleb seda aeg-ajalt vabalt voolata lasta. Härjavõitlus. Veri minu näol ei hüübi. Ma limpsin teda keelega, tõmban ninna ja lasen kaeluse vahele voolata. Meie veri seal kauges Eestis ei teagi, et ta on jumaliku kohtu poolt vere-soontesse vangi mõistetud.

Mis mind imestama paneb, see on inimeste vähesus müüril. Ja veelgi enam nende paigutus. Ma ei omistanud alguses sellele mingit tähtsust. Müürisirgetel ei näe üldse inimesi, aga märkan neid paari-kolmekaupa orvades ja ümaratel torniplatvormidel. Ja siis tundub mulle äkki – aga tunne on meie nõrkuse tööriist –, et nad on kõik milleski sarnased. Pagan võtaks, nende sarnasus seisneb selles, et nad on mehed. Milline ebarepresentatiivne üldistusvõime! Kas ma siis tõesti ei märka midagi muud kui seda, et nad on mehed? Valvemeeskond, taipan. Muinsuskaitsetöötajad Ávila müüridel. Nagu valvetädid kunstigaleriides. Siin muidugi mehed, absoluutselt iseenesestki mõista, sest Hispaania on meeste maa. Ühest küljest mulle meeldib see turistide ilmne puudujääk, mida ma ei oska küll seletada (aga milleks peaksin mina seda seletama?!), sest ma loodan ikka veel, et veri hakkab varsti hüübima ja et ma

seejärel leian pisut vett (kust küll?), millega verehüüvet maha pesta ning, vaga nagu lind, jälle inimeste sekka minna. Nagu poleks midagi tobedat juhtunudki. Teisest küljest tundub mulle, et midagi on katki. Et minu veidi katkilöödud pea on vaid mingi suurema katkioleku võrdpilt. Kas on need luulud või olen ma tõesti midagi maha maganud? Äkki on müüride külastusaeg läbi?

Hakkan kiiruga otsima treppi, mida mööda müüridelt alla saada. Paanikalained tõusevad kohe kõrgele, ma ei mõtlegi enam sellele, et kui midagi tõsiselt katki oleks, siis oleks valvemeeskond mulle seda mõista andnud. Ärevus ajab niigi ülekuumenenud aju veel kuumemaks ning veri vedeldub üha. Mida ärevam ma olen ja mida kiiremini liigun, seda rõõmsamalt niriseb veri mu näpude vahel. Kätt laubal hoida on mõttetus, sest see vaid ärritab haava, aga ma pean seda ju tegema, ma pean oma haavaga kontaktis olema, muidu läheb ta mul päris käest ära. See ei ole kalambuuri kätt hoida, et mitte käest ära lasta. Seda ma miskipärast tunnen ja proovin välja jõuda sirgele, kus peatrepp müüridelt alla viib. Ja ma leiangi lõpuks selle. Ta on olnud kogu aeg mu läheduses, kuid ma olen temast üht- ja teistpidi mööda jooksnud, sest tema suue on kitsas, ta on kummaline, ülaltpoolt kitsenev trepp (alles nüüd märkan seda), ülalt ainult ühe inimese laiune ja allpool järk-järgult üha laienev. Torman alla ja küsin piletimüüjalt abi, see on mu mõte. Ja siis lööb mulle veel seegi pähe: äkki on seal kusagil ootamas Estrellamar. Oh, kuidas ma olen võinud selle parimaist parima unustada, selle Estrellamari? Kui ta ka on solvunud, ei lahku ta ju head aega jätmata, me oleme Ávilas koos. Treppi mööda allapoole hüppeldes rahunen teadmises, et hea naine on kusagil siin. See on maagiline mõte, mis mind juba varemgi on sundinud kahtlema haiguste füüsilises algupäras. Ma ei räägigi arütmiast või maovaludest, isegi külmetuse võtab see ära. Isegi külmetusel pole füüsilist algupära. Isegi külmetus ei teki külmetamisest, vaid hea naise eemalolekust. Rääkimata ülekuumenemisest, päikesepestest, kuumarabandusest. Jooksen alla. Hea naise lähedus teeb üleolevaks surma ees. Lihtne on elus maha magada lihtsat võimalust mitte tunda hirmu. Magada maha üks Estrellamar. Magada maha üks naine, kellega ei pea usalduse ärateenimiseks magama.

Cerrado – ma ei saa millestki aru. Jooksen hajameelselt peaaegu

vastu planku, millel seisab silt: *Cerrado*. Suletud. Kinni. Kas ma olen tõesti trepiga eksinud? Vaatan tagasi üles kuumusest ilmetu taevakummi poole. Ülal trepiotsal on valvurid oma kohad sisse võtnud. Ülimas valguses on kontuurid sama ähmased kui videovikus. Aga mingi poisilik, mingi taavetlik kehaehitus vihjab sellele, et tegu ei ole tavaliste kodanlastega. Need ei ole ka tavalised politseinikud, kes on tugevad, kuid enamasti kuklast kangeks ja keskelt kõhukaks tõmmanud sellid. See on mingi eriülesandega salk, kus loomulik kadu võib operatsioonides olla üle kahekümne viie protsendi. Muidu nad nii taavetlikud ei oleks, vaid punduksid nelja-viie aastaga. Ilus keha kasvab kiiresti välja, kui teda pidevalt ei ähvarda surm (või armastus). Hea küll, ilmselt teen ma midagi keelatut. Ilmselt teen ma Hispaaniale liiga. Hakkan tasapisi trepist üles astuma. Kui ma üles jõuan, valitseb minu ümber tühjus. Ei mingeid politseinikke. Sirge vasemal, sirge paremal on inimtühi. Vaatan uuesti trepist alla, käidud teed. Plank on tõesti olemas. Kusagil tema peal – aga ma ei näe täpselt, kus – peaks olema kinni naelutatud silt sõnaga *cerrado*. Ma olen läinud varest trepist ning politsei (või muinsuskaitse) on mulle seda küllalt delikaatsel viisil mõista andnud. Aga kui mulle vaid mõista anti, siis ei ole ju asi veel kõige hullem. Järelikult ei ole elu veel otsas. Kõik jätkub, veri voolab veel. Estrellamar ei jäta mind maha. Ei maha ega taeva. Ei uttu ega vittu (sõnast 'vidu').

Ma ei leia ühtegi teist treppi. Müüriorvades kohtan vaid taavetlikke mehi. Hea ja ebaküpse kehaehitusega, Eesti keskmisest lühemat kasvu mehi. Nende taavetlikkus tuleneb ka sellest, et neil on peas lopsaka lõikega mütsid. Mütsid on sama laiad kui puusad. Kahe- ja kolmekaupe seisavad nad müüriorvades ning ümaratel platvormidel. Mingil hetkel ütlen ma eesti keeles: tahan alla. Nad ei omista mingit tähtsust mu verd tilkuvale peale ning teevad vaid viisakaid žeste, mida ma ei mõista. *Quisiera subir la escalera*, proovin kokku panna ühe hispaaniakeelse lause, mis minu meelest peaks tähendama, et tahan trepist alla minna. Vähemalt nad võiksid sellest aru saada. *Sub* tähendab ju 'all', me kõik teame seda. Miks, küsib üks neist viimaks minult väga tõsiselt vastu. Miks ma tahan alla minna, mõtlen ma ise sama tõsiselt, aga ei oska seda kuidagi seletada ja ütlen viimaks midagi sellist, mis väljendab üksnes

mu abitust: *quisiera Estrellamar*. Tahaksin, otsin Estrellamari. Nii ütlevad vaid hätta sattunud hädavaresed, sest džentelmen venitab naise nime sissetoomisega viimse minutini, mis ei ole veel kindlasti käes. Kuid mul ei löö midagi muud pähe. Vähemalt ma ei valeta. Vähemalt ma kahetsen kohe. Muidugi ei saa nad sellest aru või saavad aru ainult valesti. Estrellamar on vaid üksainus tüdruk kahekümne miljoni hispaania tüdruku seas, ja ilmselt sellisenagi valenimega. Minu jaoks. Nende jaoks on Estrellamar vist vaid mereelukas, üks kahekümnest miljonist meritähest, üks miljonist Mehikoorma latikast. Ehkki Mehikoormas pole vist isegi latikaid niipalju. Miks, küsivad nad minu käest jälle juudi või lapse kombel (miks-küsimus on enamasti kõige lihtsamini esitatav ja kõige raskemini vastatav, seetõttu ka ebadelikaatne), neid koguneb kokku neli või viis, söakaim neist teeb nalja. Ma saan sellest aru umbes niimoodi: taevatrepp ei ole sulle veel lahti, poisu. Poisu, ütlevad need poisid. Nii umbes poisu. Naerdakse. Hea küll, kui naerdakse, siis naerdakse, oletan, et vähemalt peksa ma siit ei saa. *Bajar*, kuulen ma mitu korda, aga mõtlen omaenda mõtteid. *Puede que bajar la escalera*, jõuab mu teadvusse, tahad ehk... *Bajar*, mõtlen ma. Jah, vist tõesti *bajar*. Trepist alla minna tähendab ju vist tõesti *bajar la escalera*. Jah, tuleb mulle nüüd meelde, miks ma küll ütlesin *subir*. Niipalju segadust tühja asja pärast. *La subida al monte Carmelo* on ju Juani, Juan de la Cruze raamat, „Tõus Karmeli mäele”. Kuidas saaks *subida* olla laskumine, kui ta on tõus!? Noogutan jah-jah-jah, ma tahan alla linna. Ei saa, ütleb neist söakaim. Ei saa ei üles ega alla. Et ma mõistan neid halvasti, siis tänan ja jätan head aega, et jätkata iseseisvalt otsinguid. Lähen paremale ära, aga olen peagi vastu planku, mille peal seisab *cerrado*. Möödun neist taavetitest, läbin nende iroonilise kaDalípu, keeran teisele poole müüriurga taha ja kükitan maha. Et olla mõneks loetud sekundiski müüri varjus, päikese varjus – kumma varjus ma õieti tahan olla, ei saa ma enam aru. Millest ma aga aru saan, on see, et ka sinnapoole minnes põrkan vastu planku kirjaga *cerrado*. Lähen siis ikka aegamisi lõpuni. *Cerrado*, mis *cerrado*. Proovin üle müüri alla vaadata, aga ei ulatu. Lähen tagasi. Ei saagi tagasi minna. Nad on poole tee peal vastas.

Siis äkki ma mõistan, et haav minu peas ei ole tekkinud komis-

tuse tagajärjel. Keegi on mulle jala taha pannud. Nad on osavad ja seljatagused nagu vene poisid, mõtlen ma esimese soojaga, osavad mitmekesi ühtainust peksma, osavad jalga taha panema. Üks alandav mõte järgneb teisele. Ent nad ei puuduta mind poole sõrmegagi. Kui nad mulle ka jala taha on pannud, siis on see tehtud ihulise kokkupuuteta. Mingil hetkel on mulle selge, et mu keha ei hakata käppima. Võrdlus venelastega, kes otsivad alandavaid kehalisi kontakte, on olnud vale. Ihuline puudutus käib siinmail au pihta. Nad paluvad mul oodata, hoiavad mind paigal, aga iga žest peatub minust neljakümne sentimeetri kaugusel. Ei, kõrgemale enam ei saa, kordavad nad oma nalja, mille ma oma keelevääratusega esile olen kutsunud, õhk ei kanna kuutkümnet kilo (tegelikult kaalun ma ju rohkem!) ja isegi Kristus käis vaid vee peal. Vaatan neid mehi, kellele teeb nalja kuuskümmend kilo. Lili-puti-maal oleks vist juba kakskümmend viis kõhud naerust punni ajanud. Nali on väga lokaalsete nüanssidega.

Kõigele vaatamata ei karda ma midagi. Kui juba kehalist distantsti peetakse, siis on tegu meestega, kes oskavad väärikalt käituda, täitku nad mis ülesannet tahes. Aga nad valmistavad mulle ikkagi üllatuse. Mind tabab korraga äkkvihasööst, just siis – täiesti ebaloogiliselt! –, kui ma olen nende käitumisstiili tunnustanud, aga see neetud päike lükkab oma peene noa mu otsaesise verepuurkaevust sisse ja ma haaran ise keha järele. Kelle täpselt, kust mina tean. Nad piiravad mind väga professionaalselt, hoides nii eest kui ka tagant neljakümne sentimeetrilist distantsti. See on teatavasti eriliselt viha tekitav mäng just siis, kui sa parasjagu tahad kedagi lüüa. Raban veel üks kord, tehku nad minuga mis tahes, aga ma ei saa neist kedagi pihku. Kõik on Hispaanias vangis, tuleb välja, et minagi, ehkki keegi ei ole mind köitnud. See on härjavõitluse maa. Härgki on areenil hingeliselt vangis, teda ei hoia keegi jalgadest, aga ta on neljakümne sentimeetri kaugusel virvendava punase riide vang. Härg teab hästi, et teda tahetakse vaid ärritada, kuid ta raiskab lipendavale riidetükile kogu oma elujõu. Ma tajun suurepäraselt, kui hästi oskavad hispaanlased luua psühholoogilisi härjavõitluse-olukordi. Ma saan aru, kui loll ma olen, ja ometi jätkan oma rabamiskatseid. Samal ajal püüab päike rabada mind (hämaroleku-eelsed silmapilgud on sageli nii kirkad). Peak-

sin vagusi olema, kui ma õhku ei taha lennata, aga mulle muutub auasjaks vähemalt üks neist taaveteist pihku saada, ma lähen üha ägedamaks ja naeruväärsemaks. Ma tean seda tolsamal hetkel suurepäraselt. Ma saan aru, kui psühholoogiliselt vastik on härja surm areenil, vähemalt niikaua, kuni tema pisikeses ajus pole selginud kõikide vangistatute õnnis teadmine: *ni envidiado ni envidioso*. Mind häirib, et nad kardavad end minu verega määrada. Mingil hetkel tõmbab osa kompaniist välja elegantsed pika kitsa teraga toledo noad. Nagu väikesed nooled, mida päike minusse halastamatult saadab. Nad ei tule mind lööma. Aga nad võimavad mul, kui ma seda soovin, oma käsi noaterade otsa puruks täksida. Terariistade nägemine toob minusse tasakaalu, ei, pigem jõuetust. Ma ei saa üldse aru, miks ma seda kõike teen. Mingit hirmu ma ei tunne. Mul on ainult rõvedalt, hingematvalt kuum. Nende poolt delikaatselt karpi võetuna, nagu jooksjad ütlevad, inimrühma sisemuses, võiks ka ikka ja jälle lisada – vangis, transpordivad nad mu kuhugi kõrvale. Minu peal rakendatakse mingit surveabinõu, aga kui ma selle teoreetilise teadmise unustan, siis on mul päris lahe olla. Mul on seesama tunne, mis Estrellamariga koos: nende meestega võiks pommi panna. Seisatan korraks, et katsetada, kas nad mu õigusi austavad. Seisatan ja osutan kuhugi müüritagusesse kõrbe. Ávila, ilus linn, ütlen. Oma arust ütlen küll nõnda: *Muy bella ciudad. Ciudad de Teresa*. Näitan käega nagu loll kõrbesse ja ütlen samal ajal, et Ávila on ilus linn. Nad ei tee sellest numbrit, vaikivad, ja peagi astume jälle. Ma ei tea, miks ma näitan kõrbesse, rääkides linnast. Kuumus muudab inimese liiga vaimseks. Kui nad mu vaenlased ei oleks, siis oleksid nad väärt kamp, täpsed ja tõsised. Mul on tunne, et ma ei pea enam kuumarabadust kartma, sest nad vajavad mind elusalt. Vangis on kerge olla. Vangis on kindel olla. Ei kadestatav, ei kade.

Mingil hetkel hakkavad nad mulle vett vastu vahtimist uhama. Ilmselt ei liigu me enam edasi. Ma seisan omil jalul, kuid pole välis- tatud, et olen vahepeal olnud mingis ajalõhes, millest pärinevaid fragmente, nõelpeeni klaasikiude, otsekui ämblikumööku, on alles palju hiljem minu teadvusse kerkinud. Ma mäletasin hiljem sire- dat päikesejoont Ávila taevas. Nagu karjet. See joon võis pärineda neist kadunud hetkist. Siis, kui teadvus sulgus või avanes. Mõis-

tuse koidukiir. Vee all seisin ma juba igatahes omil jalul. Kusagil müüriorvas pidi jooksma kraan. Mitme ämbriga tuli neid taavet- likke teenreid kusagilt lähemale ja läigatas mulle üha uusi pange- täisi vett vastu nägu. Olin seliti vastu müüri vajunud, kuid ikka uhkelt püsti, ja tundsin end paganama hästi. Mul oli neist vaestest isegi veidi kahju, pidid härrale vett tassima. Keegi neist ei võinud end tunda nii hästi kui mina, tulikuumal päeval jääkülma vee all. Aga igatahes ei tundnud ka nemad end halvasti. Ma ei proovinudki kuhugi ära joosta ja nemad ei teinud mingit katset mind vahi all hoida. Keegi meist polnud ei kadestatav ega kade.

Mida võisin ma veel tahta? Kõik eluks vajalik oli olemas. Kui harvad on hetked, mil too teadmine meieni jõuab! Ma panen selle lause, triviaalse ja raskekaalulise, hispaania kombe kohaselt kahe hüüumärgi vahele. ¡Kui harvad on hetked, mil kõik eluks vajalik on olemas! Hispaanialik on see lause veel ka seepärast, et just his- paanlased on selleks kõige paremini valmistunud. Nad on selleks lauseks alailma valmis. Nad ei maga hetki, mil see lause võima- likuks võiks saada, niisama maha. Nad ütlevad seda lauset teiste rahvastega võrreldes sagedamini. Nad on tema suhtes tundlikud. Just seepärast tuleb see lause panna kahe hüüumärgi vahele. Kuid mind ei lastud sellega piirduda. Minu õndsuse hetked ei olnud veel ammendatud.

Ma märkasin äkki, et ämbritäis vett, mis minu poole tüüris ja mille ootel ma silmad sulgesin, läks minust ootamatult mööda. See valati kuhugi kõrbe poole ära ja ma ei suutnud end niipalju koguda, et selgitada välja asjade täpsem käik. Ma pidin ootama järgmist ämbritäit. See oli peaaegu väljakannatamatu. Ootel olles ootamatult ootama jääda. See oli väljakannatamatu. Kui järgmine pangetäis vett minu peanupu vastu lartsatas, kordasin ma lauset kahe hüüumärgi vahel kahekordse seesmise kirega. Vesi on parim, nii alustas Pindaros oma esimest Olümpia oodi, *ariston men hydor*, aga kahjuks polnud Pindaros hispaanlane. Nii nagu oli Seneca, cor- dobalane. Pindarose suu kaudu kõneles sel esimese Olümpia oodi alustamise hetkel Thales, esimene meil tuntud kreeka filosoofide seas, üks seitsmest targast, kes samuti polnud kahjuks hispaan- lane. Ka minus kõneles Thales, aga ma ei suutnud enam leppida mõttega, et järgmine kogus sellest, mis on parim (vesi), ei kuulu

enam mulle, vaid läheb kuhugi mujale. Ma ei suutnud mõista, miks viskavad nad vett üle müüriääre kõrbesse. Kas oli see taas mingi rituaal? Nii nagu Eestis valatakse looduses kangemat juues maha „jumalale”. Aga ei, see ei olnud jumal, keda nad ülalt- ja altpoolt, suu- ja sünnitusava kaudu jootsid. See oli jumal jutumärkides. See oli naine. Jah, see'p see oli, mu jumaluke, sõber Estrellamar, kellega me hiljem Kataloonias suure vee all käisime, Ávila nakkusest hullud, baskide pärast arust ära, anarhistide seaduseloomet järgides. Ávila linnamüüri kõrbepoolsel küljel nõjatus vastu müüri Estrellamar, vaba ja pinges, ei kadestatav, ei kade. Üks pang läks minu, teine tema turgutamiseks, ikka vaheldumisi.

Ma ei tea, kust nad olid ta üles korjanud. Minust oli ta maha jäänud sööma. Keha kinnitama, nagu ta ise ütles. Ülalt müürilt vaadateski olin ma teda näinud ikka veel keha kinnitamas. Inimene, kes nii järjekindlalt keha kinnitas, pidi olema hingeliselt audis. Miks küll? Kui hing on liigestest lahti, keskendutakse keha kinnitamisele. Ta oli söönud otsekui kohusetundest, umbes nõnda, nagu last kandev ema manustab endasse toitaineid ja vitamiine, peaaegu ükskõiksest. Nii söövad naised sageli veel pärast lapsigi, mõni elu lõpuni välja, peaaegu et ükskõiksest, aga kohusetundlikult. Estrellamarile ei olnud see igavese raseduse sündroom minu meelest omane ja seetõttu oli mind tema Ávilas ärganud isumestama pannud. Nüüd paistis, et teda see metafüüsiline rasedus enam ei seo. Ta oli taas vaba, ei pidanud enam sööma. Ta oli nii, nagu ta oli olnud enne, kui teda Ávilas see rasedus tabas. Ma nägin, kui hea tal oli olla. Naine, kes ei pidanud enam igaks juhuks sööma. Kes võis olla vaba, räpane ja sarmikas, ühesõnaga – erootiline. See mõjus mullegi hästi. Aga mida me siin kahekesi õieti tegime? Kas me olime siis lõppeks vabad või vangid? Kust nad olid ta üles korjanud?

Vaatasin ja usutlesin ning ta tõstis viimaks käe, libistades peost läbi pahmaka oma märga juustekobarat. Jajah, siit see võõristus tuligi: tema pats oli lahti kitkutud. Kõis tema kuklas, mida mööda mulle meeldis taevateed käia, oli lahti harutatud. Kaabel, mis kandis kõrgepinges voolu, oli kaotanud oma kontsentratsiooni. Punast niiti ei olnud enam, see pidi tähendama vist degradeerimist. Ta naeratas kahetsevalt. *Only a woman's hair*, meenus mulle. Viga pidi

olema juustes. Kui seda veaks sai nimetada. Muud ma sel hetkel ei taibanud, aga see teadmine kosus minus kiiresti: viga pidi olema juustes. Kui seda veaks sai nimetada.

Alles palju hiljem seletas ta mulle, et viga oligi juustes. ETA ehk baski vabaduspataljon oli meid kirbule võtnud. Asi ei olnud just nõnda, et nad olid avastanud Estrella ja minu suhte. Ei, mõnes mõttes risti vastupidi, see suhe oli ETA poolt Estrellale ette kirjutatud. Ta pidi leidma kirjakandja, nagu seda nimetati. Ta leidis minu. Ta andis sellest teada, kuhu vaja. Aga tema kõnes oli märgatud mingit nõrkust. Mingi tundetoon ei vastanud külma kalkulaatsiooni nõuetele. Tunnete ehk nõrkuse tööriistaga ei saanud ETA riskida. Pisimigi kahtlus tunnetes tõi kaasa nõude kahtlustatav kirbule võtta. Tunded võisid olla hispaanlastel, ning isegi katalaanidel ja galeegidel võisid mõnikord olla tunded, kui nad vastu ei pidanud, aga baski patrioot pidi sellest labasusest hoiduma. Üks baski anarhistka võis oma ülesande huvides võrgutada maailma millega tahes, see ei olnud keelatud, kui see vaid baski asjale kaasa aitas. Isegi püha prostitutsioon võis olla püha ettevõtte üks loomulikke komponente. Aga emotsioonide labasusest tuli hoiduda. Tunnete ohtlik lähedus muutis kõik kahtlaseks. Nii kahtlaseks, et ei tohtinud enam plikal patsigi puudutada. Oma tahtejõukultusest hoolimata – või just seetõttu? – on baskid väga head ja kained armuspühholoogid. Nad ei müstifitseeri kehalist vahekorda. Kehaline vahekord ei tähenda ei armastust ega armastuse reetmist. Aga kui asja segatakse tunded, siis on reetmine juba käega katsuda. Ilmselt aimas Estrella, et ta oli kirbule võetud. Sellest tema äkiline kalduvus metafüüsilisse rasedusse ja pidev vajadus keha kinnitada, naise loomulik kaitserefleks. Sellest ka kogu see patsi-lugu.

Hoiatuseks pidi ta kerge peksukooli saama. Vaevalt et keegi neist suure mütsiga taavetlikest poistest selle rõõmuga ette võttis. Aga tunded, nagu öeldud, ei puutunud baski vabaduseasja. Estrellale oli ette nähtud kerge hoiatav karistus, ja seda minu kui lepingupartneri silme all. Aga mina langesin ära. Ma ei mäleta sellest mitte kui midagi. Ma mäletan mingit minemist ja mäletan veega uhamist, aga nende kahe mälestuse vahele pidi jääma auk. Lünk. Kui mulle ei sisendataks, et see oli auk, siis ma isegi ei arvaks nõnda. Jah, paar sekundit võis olla puudu küll. Aga kui paljudest

asjadest elus need paar sekundit siis puudu ei jää! Estrella väljendas end hiljem just nii: „minu peksmine oli ette nähtud”. Kas ja kui-võrd see toimus, jäi mulle lõpuni segaseks. Tema kehal, nii palju või raasuke, kui ma seda elus näha sain, ei märganud ma mingeid vägivalla jälgi. Aga veega teda uhati. Uhati nii teda kui ka mind. Ta tundis ennast hästi ja oli ilus. Ma ei olnud teda iial nii ligitõmbavana näinud. Mõõdukas ja täpselt väljatimmitud vägivald andis ilmselt erootilise tulemuse.

Aga jumal seda baski rahvasugu teab. Äkki Estrellat ei peksitudki. Peks oli organisatsiooni poolt ette nähtud ja mina pidin olema selle tunnistaja, hea küll. Ma võisin suure kuumusega tõesti mõneks minutiks ära langeda. Minuga on seda varemgi juhtunud. See võis taavetid viia päästvale ketserlikule mõttele. Baskid armastavad jahedaid riskantseid mängu. Ja tegelikult nad ju hoidsid Estrellat. Nad nihutasid peksukooli fiktiivsesse reaalsusse. Minust tehti kummaline tunnistaja: ma pidin tunnistama seda, mille olemata jäämist ma ei saanud jaatada. Kuna ma polnud peksmist näinud, siis ei saanud ma öelda, et seda polnud olemas. Kuna ma ei saanud öelda, et seda pole olemas olnud, siis jaatasin ma Estrella eeskujul selle olemasolu. Selline loogika toimis. Mõni tark võib ju vahele torgata, et minu kõige loogilisem järeldus oleks olnud agnostiline: see, et ma ei saa ega võigi peksu toimumise kohta midagi öelda, sest ma olin selle väidetava toimumise ajal teadvusetu. Aga baskid on peened jahedad psühholoogid. Kuuenda meelelega taipasid nad, et ma ei hakka andma Estrella kohta agnostilisi ülestunnistusi. See oleks olnud reetmine. Mille reetmine, võib mõni küsida. Küsi aga küsi – kust mina tean. Ma tean vaid seda, et see oleks olnud reetmine. Ei tulnud kõne allagi, et ma ütlen: ma ei tea. On asju, millest kõneldes mugavad agnostilised vastused on keelatud. On asju, mille juures elulised kompromissid pole võimalikud. Ja kus seega juhul, kui sul pole alust eitada, tuleb alati jaatada. Alati tingimusteta jaatada. On selline kummaline otsustuste tsoon.

Ja nii ma siis jaatasin seda hiljem kogu aeg: minu hämarolekus sai Estrella tookord neilt peksa. Minu loogika või õigemini – psühholoogika võeti omaks. Keegi ei küsinud: kuidas sa seda tead, kui olid teadvusetu? Kogu formaalse ebaloogika juures oli mängus

mingi süvapsühholoogiline implikatsioon: kui mina olin teadvusetu, siis järelikult Estrellat sel ajal peksti. Mõõngem, et see on illegipärast mõistetav.

Ikka üks ämber vett minu ja teine tema kaela, nii me seisame viimaks koos Ávila müüride peal, nagu nood seal kunagi Paabeli jõgede ääres, olles pika päeva pärastlõunaks taevale lähemale jõudnud, mitte küll pisarais, vaid silmnäo õnnelikus uimas. Need on nagu pulmad. Tema, Estrella, on ilus, kui ta märjalt vastu vana müüri vajub, see sobib talle, ja võib-olla näen minagi veidi värskem välja. Tema silmad säravad silmnäos, ja võib-olla on minugi tuulest ja vihmast kulunud vaateaknais sarmi rohkem kui tavaliselt. Keset kõrbet vee all. Ma ei teadnud siis veel, et kunagi Kataloonias läheme me päris vee alla. Ja et kunagi-kunagi upume ehk mõlemad Pihkva järve, teispool Euroopat, Venemaa lumises Aafrikas. Upume ehk siiski, upume, kaks kaani teineteise küljes. Tol ajal oli kõik ilus. Temale, Estrellale, valati pähe pangetäis jääkülma vett ja mina pidin enda oma veel ootama. Kui te küsite, kust tuli jääkülm vesi keset Ibeeria poolsaare südasuve, siis ma passin. Ma ei tea. Minu kogemus on aga selline, et mida tulisem maa, seda jäisem vesi. Minu ees vastu müüri seisis tüdruk jää ja tule vahel. Tema palged tarretusid viivuks, kui ta ämbri vedelat jääd näkku sai, ja sulasid siis kohe jälle üles, surm ja sünn valgusid kiirelt üksteise järel üle ta näo. Polnud midagi ilusamat, kui näha enda ees suremas armastavat naist, kes seejärel kohe uuesti sündis. Ma ei tea, mida ma ootasin rohkem, kas tema sünni või surma. Kui ta suri, siis ma ootasin juba tema järgmist surma. Kui ta sündis, siis ma jäin ootama ta peatset uuestisünni. Lõpuks polnud enam mingit vahet, kust kuhu. Seitsmel põialpoisil oli samuti ükskõik, kas Lumivalgeke suikus parajasti surmaunne või sellest ärkas, peaasi et oli välistatud tasalülitus. Oluline oli näha üleminekut ühest haurusest teise, elu ilma inertsita. Maksis faas, kus teesklus oli välistatud. Nagu Lumivalgeke kirstus, igavesti noor erutavais eksistentsiaalseis üleminekuis.

Teresa, kõrbetüdruk, on lisaks kõigele muule välja mõelnud ka palvetamise astmestiku, mis tugineb inimese ja vee suhtele. Tema filosoofias esineb üldse palju looduskujundeid, taimi, loomi, pinnavorme ja atmosfäärinähtusi. Tema õpetus on pedagoogiline

ja piltlik, ta tunneb end hästi kahel viisil, õpetades ja loodusest rääkides. Me oleme head loomad, tahaks ta nagu öelda. Me oleme tublid taimed, väidab ta. Naine mis naine: see, kes lill käes ja koer käekõrval lapsi õpetab. Kuid kõigist neist looduskujundeist olulisim on vesi, liikuv, voolav, värskendav, joodav vesi. Teresa on uus Thales, kes ütles ju kunagi, et vesi on parim, *ariston men hydor* – nii pani selle vähemasti oma esimesse Olümpia oodi hiljem kirja luuletaja Pindaros. Teresa vee-filosoofial on kolmekordne põhi, naiselik, kõrbelik ja semiitlik. Kust tuleb ühe kõrbetüdrukü vee-kummardamiskalduvus, seda ei pruugi enam üle korrata. Teiseks on vesi ka naiseliku funktsionaalsuse märke. Naine peab olema vesine, et viljastuda, naine täitub veega, kui ta on viljastunud, ja naine ütleb, et tema veed voolavad, kui sünnitus seisab ukse ees. Semiitlik on vesi aga Hispaanias just sedavõrd, kuivõrd siinne rohetav vulisev aiakultuur keset kõrbevast avamaastikku on araabia algupära. Vesi on tõesti parim, mu õed, kaigub läbi Teresa tekstide.

Oma *Vida* üheteistkümnenda peatükiga alustab Teresa tunde-list traktaati sellest, kuidas peab hinge rohtaeda niisutama Jumala poole pöördunud inimene. Naisena, kõrbetüdrukuna ja semiidina on tema jaoks kuivus (*sequedad*) kõige halva ja ohtliku märgistaja; vesi, niiskus ja märg olek aga tähistavad seda, mis on hea. „Aeda saab minu meelest niisutada neljal viisil,” sõnab ta. „Sa võid tuua vett ämbriga otse allikast (millega on meil tükki tegu). Või sa võid ta kätte saada vesiratta ja veejuhtmete abil, vesiratta vända keerates (nii olen ma vett mõnikord isegi pumbanud – ja nii saab vähema vaevaga kätte rohkem vett kui eelmisel viisil). Vett võib voolata lasta ka mõnest jõest või ojast (ja nii saab aeda niisutada märksa paremini, sest pinnas imbub täielikumalt läbi ja niisutamist pole vaja ette võtta liiga tihti – aedniku töö seda lihtsam). Ja vett võivad tuua ka rikkalikud vihmad (siis niisutab Issand meie aeda ilma iga-suguse tööta – ja see viis on ju võrratult parem kui kõik eelmised).” Nende nelja veetoomisviisiga seob Teresa neli erinevat võimalust palvetada: mida kõrgemale tõuseb ristiinimese palvetamiskultuur, seda vähem peab ta oma palvet tahtliku pingutusega ette võtma; seda iseeneslikumaks, seda sisimaks muutub tema kõne jumala poole, saades lõpuks katkematuks jumaliku jutu sees olemiseks,

nagu kusagilt mujalt õnnistusena tulnud vihm. Süda on vesine, ütlevad eestlased, märja ja madala maastiku elanikud, kui südames on paha tunne. Mu süda on vees, hüüab kõrbetüdruk Teresa oma eluloo kolmekümnendas peatükis, ja see peab tähendama õndsust. Mu hing on vett täis valgunud, täitunud kolmest jumaliku isoonist nagu käsn veest, sõnab Teresa mujal, ja see on üks tema suuri naiselikke võrdpilte sellest, kuidas jumalikkus inimesse tungib. Mu hing on nii märg, et ma võiksin sellega maailma joota, räägib ta, ja me ei imesta, et evangeeliumide kauneim koht on tema jaoks lugu Samaaria naisest ja Jeesuse Kristuse elavast veest, mis ei kustuta ühekordset janu, vaid mida juues tärkab veeallikas inimese enda sisimas, jäädes nirisema ta elupäevade lõpuni: üks ja seesama kõrbelöösk nii Jeesuse Kristuse kui ka Teresa märgade mõtlemis-kujundite taga, löösk, mis teeb jootmisest, vee tungimisest organi-smi rituaali. Moosese võlukepp on juudikristliku kõrbereli-giooni iseloomulikumaid sümboleid: riist, millel on võim jagada kuiva ja märga. Riist, mis teeb märjast kuiva, lõhestades Kõrkja-mere ja avades selle põhja läbiminejaile, ning riist, mis teeb kuivast märja, pannes tulikuumast kaljustki kõrbes veed voolama. See-sama võimuühendus vee jumaliku elemendiga jätkub Jeesuses Kris-tuses, kes muutis vee viinaks, kõndis vete peal ja vaigistas laineid.

Mu süda on vesine, ütlevad eestlased, kui neil on paha olla, aga Teresal märgib vee valgumine hinge õndsust, iseenesliku kõrgema palve aeglast käivitumist: sa märkad – nii kirjutab ta oma „Sees-mise linnuse” neljanda elupaiga kirjelduses –, kuidas su hing ja süda seejuures paisuvad või laienevad, otsekui ei jõuaks allikast tulvav vesi enam ära voolata, otsekui avarduks allikasuu, mis teh-tud elastsest materjalist, seda enam, mida enam tulvab temast vett. Keegi ei saa öelda, et see poleks ülimalt naiselik oma-ihu-kogemus, mis seda kujutelma liigendab. Teresa õpetab oma vaimseid tütreid Kristuses looduse kujundite varal, kuid nende kujundite all hingab ja higistab, märgub ja kuivab naisekeha, ning loodusnähtuste ja feminiinse füsioloogia vahel valitseb liit. Kristuse kogemine keha-keeles oli naismüstikuile omane üldisemaltki ning mõneski mõttes märkis kristliku müstika naisliin naise füsioloogia esimest suurt vabanemist vaimus. Tee, mis vanatestamentlikus raamistuses tundus olevat umbes, tee menstruaatsioonitsüklilist spirituaalse üli-muslikkuse ni, oli nüüd suurtele naistele lahti. Mõnikord tükivad

müstilised naised oma füsioloogiaga Kristusele liiga ligi, mistõttu minetavad tolerantse ning lahustavad püha vaimu ühemõtteliselt keha vaevus. Teresa võlu on tema vaimult lihale üleminekute täpsus. Ta projitseerib naiseliku füsioloogia looduse lihtsasse puh-taisse kujundisse ning liigub nende vahendusel spirituaalsete kõrguste poole. Looduslik vaheaste, mis ei lase ei füsioloogial spirituaalsust ega spirituaalsusel füsioloogiat alla neelata, tagab ühtlasi nende voolava kontakti. Selle voolavuse üks väljendusi ongi Teresa allikavesi.

Aastast 1560, kui Teresa hakkas kavandama uudse kloostriüsteemi rajamist, pärineb üks pihtimuskatke, milles ta loetleb muuseas üles ilusaid asju, neid, mida on hea vaadata. Esimene nende seas on vesi. Lihtsalt vesi. Vett on hea vaadata. Need, kes on Granada külastanud Alhambrat ja araabia aedu, mõistavad seda suurepäraselt: vett on hea vaadata. Vett on hea kuulata. Õnnis on hoida vees kuumusest närbunud kätt. Hispaanias osatakse serveerida vett nõnda, et see mõjub kui kunst. Teresa on mitmeid kuulsaid võrdpilte *unio mystica* ehk inimese ja jumala vahelise müstilise ühtimise kohta, üks õnnestunumaid neist kindlasti võrdpilt kahest küünlaleegist, mis kokku puutudes täiesti eristamatult ühte sulavad ja seejärel jälle ülima loomulikkusega lahknevad; see on müstikute ihaldatud seisund, paradoksaalne ja ometi nii loomulik püha kaksainsus, kaks leeki ja üks leek, eristumatus ja eristuvus. Arvatavasti oma noorema ja õpetatuma kaasvõitleja Juan de la Cruz eeskujul kiidab ka Teresa mõnikord tuld kõrgeimaks maa peal olevate asjade seas – ja siiski on just vee sügav sisemine jahedus see, mida kõrbetüdruk aistib loomupäraselt kõiges heas. Liiga avalikult põleb Ávila linn keset Ibeeria kõrbet, et Teresa tulest veel sisimaski unistama peaks. Tuli on Juani element ja ka selleni jõuame ehk kunagi. Teresa ihaleb kivimitevahelist leebet eluallikat, vett. Ta kirjutab oma *Castillo interior*'is, et vesi on talle kohaseim vahend mitmete vaimsete asjaolude selgitamisel, sest „nii väga armastan ma seda elementi ja olen teda terasema tähelepanuga vaadelnud kui teisi asju”. Ning paralleelina kahe ühineva küünlaleegi juurde maalib ta siis välja ka teise *unio mystica* kujundi, nimelt vetest, mis saavad üheks nõnda, et pole enam vahet, kus ülemised, kus alumised, kus tulevad, kus minevad veed. „See on nagu vesi taevast, mis jõkke või allikasse langeb, kus pole enam muud kui igal pool üks

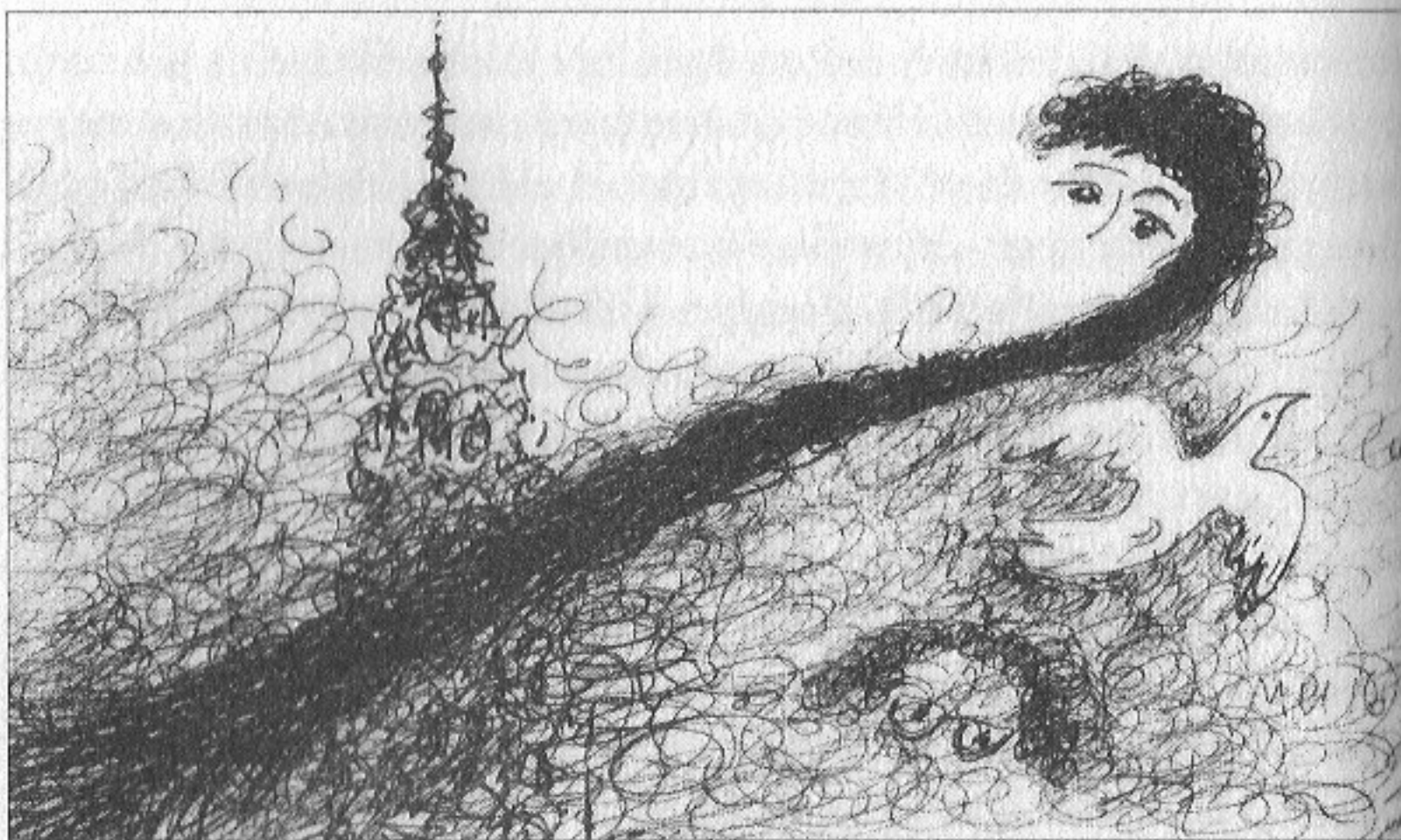
ja seesama vesi, nii et ei saa eristada ega lahku lüüa, mis jõe oma, mis taevast langenud; või see on nagu siis, kui väike ojanire merre suubub, millest teda enam mingil moel ei saa lahutada.” Igal pool üks ja seesama vesi – müstilise ülenemise voolus.

Meiegi kohta võis öelda, et igal pool oli üks ja seesama vesi. Ei olnud küll mingit müstikat, siin ja praegu, kuskilt ei kuulnud müstilise ühinemise kogupauke, oli lihtsalt hea olla. Müstiliselt hea olla, täitsa igapäevases mõttes. Kui keegi oleks minu juurde tulnud ja öelnud, et baski terrorism on pahe, siis oleksin ma ta välja naernud: baski terrorism on lahe. Jahe ja lahe Kastiilia kuuma taeva all. Kusagilt peab ju kosutust saama. Keegi peab ju kuuma õhku välja laskma. Don Quijote käib mööda Kastiilia kõrbet, metalne vahukauss peas, ja ründab aeg-ajalt hulluks minnes süütuid inimesi. Kas don Quijote on hull või ei ole, küsitakse juba neli sajandit, küsitakse nii tema kui ka Hamleti kohta. Õige vastus on, et don Quijote ei ole hull, kuid läheb aeg-ajalt hulluks Kastiilia kuuma taeva all, muutub agressiivseks ja ründab süütuid inimesi. Ettemääratud kaotajad on ju sümpaatsed, kas pole tõsi? Nad pole ohtlikud. Aga täpselt sedasama on baski anarhistid: äärmuslikud idealistid, kes võitlevad tuuleveskitega, olles juba ette määratud kaotama. Miks mitte suhtuda neissegi sümpaatiaga? Või ei ole nende kaotus kuningriiklastele veel ette teada?

Ulatan Estrellale käe. Nagu kalad, ütlen. *Como peces. Como peces en el agua*, ütleb ta. Nagu kalad vees. Baskid on veerahvas, kõvad kalurid ja kalasööjad, Estrellamar isegi on vee-elanik, sest meritäht ju. Tursk on baskide sümbol, peaaegu nagu rahvuslik kala. Kogu Baskimaa rannik lõhnab tursa järele, rahvuslikku kala käiakse toomas kaugelt, Norra ja Islandi rannikult. Rahvus ei tule ka Ibeeria impeeriumis kergelt kätte. Tunnen äkki tugevat tursa lõhna. Tunded on meie nõrkuse tööriist. Häbememokadki lõhnavat nagu värskelt roogitud tursakala, ütles mulle kord Tartus üks joomarist töömees, Kapteniks kutsutu. Kui juba Eestis osatakse naist tursaga võrrelda, siis peab see kala meilgi hästi tuntud olema.

Meie käed lüüakse lahti. Pole sõbrustamise koht, ütleb taavet ja valab mu veega üle. Ehkki oli Estrella kord. Ma olen talle tänulik. Tunnen end hästi keset kõrbet jaheda baski terrorismi rüpes. Armastustki ei seota siin kohustusega armastada. *Cool terrorism. Cool terrorism of the very ancient Basques.*

Minagi olen olnud Arkaadias.

Sevilla, La Giralda

(Kiire lõppmäng, ainult kuulnud)

Jalakäijate hingemattv sahin kuumadel tänavakividel. Kõnelevad inimehääled, mis kokku moodustavad mingi sajapäise sosina. Kauged aerulöögid Guadalquiviri jõel. Mopeedide tulev ja minev plärin vasakult paremale, ülevalt alla.

JUAN: Estrella! Estrella! (Nõudvamalt.) Estrella!

Jookseb. Jooks on ebaühtlane, kord kiirenev, kord aeglustuv, kaari tegev. Tundub, et jooksja on väsinud ja ei lähene oma sihtmärgile otsejoones.

JUAN: Estrella! (Päralt jõudnult.) Estrella!

ESTRELLAMAR: Palun ära puutu mind! Ära puutu! Ära puutu.

JUAN (hingeldab): Hea küll. Saimegi kokku.

ESTRELLAMAR: Me ei saanud veel. Me kohtume kell kolm tornis.

JUAN: Seal, üleval, kõrgel. Giraldas.

ESTRELLAMAR: Just nii, Juan. Õpi nautima seda, et kokkulepped ei muutu.

JUAN: Kas see ei tundu sulle pisut rumal?

ESTRELLAMAR: Palun ära lähene mulle, teist korda on kõik hullem. Meie vahel on elekter, hoia distantsti.

JUAN: Nagu autod.

ESTRELLAMAR: Nagu vanad autod, kui soovid. Ära tule mulle lähemale. (Kõnnivad.) Kõnnime nii, nagu oleksime viiendas klassis. Tuleme pärast spordipäeva staadionilt, täitsa juhuslikult koos. Läheme mööda vana raudteed linna poole, üks ühel, teine teisel pool roopaid. Kui üldse, siis nii.

JUAN: Kui nii, siis nii. Meenub küll see aeg.

Kõnnivad.

ESTRELLAMAR (peatub, ohkab, tüdinult): Kas sa juua tahad?

Avab apelsinijoogi, gaasi sisin. Joovad.

JUAN: Juua ikka tohib või? Ühest pudelist juua, see on ju peaaegu nagu tatti panna.

ESTRELLAMAR: Mis sa mõtled?

JUAN: Pardon, nagu suudelda.

Estrella vaikib.

JUAN (joob): Keskajal nõnda suudeldigi. Enne õigeid suudlusi. Mõned plikad minestasid ära. Sümboolsusel on õudne jõud.

Estrella vaikib.

JUAN: Teil on siis kah spordipäevad? Ja vanad mahajäetud raudteed?

ESTRELLAMAR: Ikka on. Olid, kui ma koolis käisin. Kõige paremad olid Bilbao ja Barcelona, suured sadamad. Neis võis alati leida mõne raudtee kuskil nurga taga. Nende kohta öeldi ameerika raudteed. Mõlemas kiljuti ühtemoodi, lõbustuspargis ja – seal. Lähed ja hulgud nendes halvemates kantides ja äkki sada meetrit roopaid, mingite müüride vahel. Okastraadid, plangud. Sisalikud. Maha-

jäetud roobaste vahel on jube põnev elu. Mingid mardikad, kes süljega roostet lahustavad. (*Juan naerab.*) Kirjad Franco vastu. Iga-sugused roppused vaese Franco pihta. (*Paus.*) Baskimaa ja Kataloonia on üldse parimad.

JUAN: Seda ma tean. (*Joob. Irooniliselt.*) Ilma baskideta ei oleks hispaanlastel ei süüa ega juua. Ja ei oleks üldse mingit pinget. Kato-liiklane peab teadma, et elu on surm. Või vähemalt unenägu. Iga sõõm õhku on kingitus mõnele üksikule väljavalitule. See on bas-kide sõnum.

Mopeedid. Könnivad.

JUAN: Kas ei ole nii või? Kui ma mõtlen praegu sellele, et üsna varsti hakkan ma mõtlema ainult sellele, et... nojah, et see mõni nädal... mõne nädala pärast on jälle talv... ah, jama. (*Naerab. Paus.*) Kui me siin praegu sureksime, Estrellamar, kui me kõngeksime... kõrbeksime ära päikeses, kas me siis jääksime mingil moel siia? Kas meie tuhk mäletaks oma sünnipaika, seda katedraali, ah? La Giraldat? Andaluusia päikest? Sinu tursalõhnalisi jalgu? (*Paus.*) Ja-jaa, on küll tursalõhnalised. Olen nuusutanud. (*Paus.*) Vist mitte. Surma ei saa tappa, see on see kole lugu. Ta on päral.

ESTRELLAMAR: Sa räägid nagu sündinud hispaanlane. (*Emali-kult.*) Surmast ja segaselt.

JUAN: Milline neist? Nagu Unamuno? Või don Quijote? Või Quevedo?

ESTRELLAMAR: Ise tead. Siin on kõik mehed filosoofid.

JUAN: Välja arvatud baskid, kes tegutsevad. Ma tahan vaid öelda, et kõik, mis ei muutu rutiiniks, on juba pihta hakates möödas. Selles ei saa isegi surra, see läheb enne mööda. Surra saab vaid rutiinselt. Mitte sel hetkel, kui ma äkki näen, et... sa seisad minu kõrval tuules ja päikeses. Siis ei sure keegi. See on hetk igavikku, siis ei saagi surra. Siis ei raatsigi surra. Meil on surmast alandav arusaam. (*Paus.*) Surra saab rutiinselt, hirmu ootuses, minuteid lugedes. (*Ärritunult.*) Palvetades, pabistades, värisedes. Me jätame surmale oma väljaheited.

ESTRELLAMAR: Ma ei arva nii. Ma ei taha enam juua. Joo ise.

JUAN: Kuidas sa saad teisiti arvata? Kas sa said üldse aru, mis ma ütlesin? (*Paus.*) Mina joon küll. Sümboolsusel on suur jõud.

Könnivad. Mopeedid sõidavad mööda, üks peatub eemal.

JUAN: Abiellutakse, et päral olla. Ma saan sellest mõnikord väga hästi aru. (*Irooniliselt.*) Lahe on mõne tüdrukuga koos surra. Eriti, kui see käib hästi pikkamisi. Lahe, aga...

ESTRELLAMAR: Aga?

JUAN: Alandav. Tüdrukule alandav.

Könnivad üha aeglasemalt. Peatuvad.

JUAN: Mis on? Ma võin sulle selle paki ka siinsamas üle anda, me ei pruugigi oodata kella kolmeni.

ESTRELLAMAR (*tõsiselt*): Ära seda nüüd küll tee.

JUAN: Selle kohta ei tasu isegi öelda, et näitemäng...

ESTRELLAMAR (*kiirustades*): Ma lähen nüüd. Ma usun, et kell kolm kellatornis. Oota mind igatahes.

Jookseb minema.

JUAN (*jookseb veidi järele*): Estrella!

Peatub.

JUAN (*omaette*): Mis siis nüüd?

Kusagil eemal käivitatakse mopeedi. Tänavajaajapäine koha tugevneb. Juan istub välikohvikusse.

JUAN (*omaette*): Sevilla, Estrella. Estrella de Sevilla. (*Kelnerile.*) Mida hispaanlased siin praegu peamiselt joovad?

KELNER (*kavalalt*): Kas herest?

JUAN: Nii magusat nii palavaga? Olgu siis heres, palun.

Sätib end istuma.

BATAILLE: Istun siin hommikust saati, et mõni hispaanlane orki võtta. Teie olete juba seitsmes välismaalane. Ei ühtki genuinset maoori. Bataille.

JUAN: Meeldiv tutvuda. Juan.

BATAILLE: Juan? Ema poolt vist Andaluusiast?

JUAN: Andaluusiast?

BATAILLE: Noh, on selliseid fanaatilisi turiste, kes alati leiavad üles oma veresuguluse. Igal maal, millest nad parajasti vaimustuvad.

JUAN: Ei. Ei mingit Andaluusiat ema. Parimal juhul baski pruut.

BATAILLE: Oo, see on ju pikantne! Teis on juustu. Meil öeldakse nii selliste kohta, kel on sädet.

JUAN: Tean, olen kuulnud.

BATAILLE: Midagi te pole kuulnud, mõtlesin selle praegu välja. (*Naerab.*) Teie unelmate pruut pani vist plehku, nagu näen.

JUAN: Kus te seda näete?

BATAILLE: Ma nägin ju, kulla mees, istun hommikust saati siin, et kohata mõnd hispaanlast. Nagu Diogenes, kes lootis kohata inimest. Aga ei kohta. Ainult pisut pikantsed turistid.

KELNER: Heres. *Jamón serrano*.

JUAN: Täna, suupistet pole vaja.

KELNER: Pole vaja?

BATAILLE: No kuulge, don Juan, võtke need singiviilakad vastu, need tulevad teile kasuks. Hispaanias on köök, uskuge mind, see pole teil Inglismaa või Saksamaa, kus miski orgaaniline pole orgaaniline. Võtke, võtke. Hispaanias kõneleb aastasadade stiil, siin vaikivad mündid. (*Kelnerile.*) Jah, suur tänu, *jamón serrano*.

KELNER: Pole vaja?

JUAN: Täna teid, ma siiski võtan.

KELNER: Olge lahke.

BATAILLE: Ja-jah, härra Juan. On maid nii- ja teistsuguseid, nagu näete. Saksamaal usaldate iseennast, siin traditsiooni.

JUAN: Juba tehtud. Mida te joote?

BATAILLE: Bataille alati punast, pole midagi parata. Prantsusmaal valget, siin punast. Tere tulemast, siivutu Hispaania! Te peate aru saama, et Hispaania ise ei ole siivutu. Sevilla on.

Joovad.

BATAILLE: Te ei ole just väga jutukas mees, don Juan? Vaatate kella?

JUAN: Mul on kell kolm üht-teist.

BATAILLE: Kindlasti kellatornis.

JUAN: Umbes nii, olete juba kursis.

BATAILLE: Ma olen teile sada korda öelnud, et istun siin hommikust saati, kulla mees. Kogu see melu käib mul üle pea. Võtke soolasinki, muidu jääte palavaga hätta.

JUAN: Täna, täna. Ma ei söö juues. Võtke ise, see on teile tellitud.

BATAILLE: *Merci beaucoup*. Mina hindan Hispaanias stiili. Siin ühineb kastiilia veidi vulgaarne idealism araabia meelelise peenusega.

JUAN (*hooletult*): Kuhu te baskid jätate, *monsieur*? Ja katalaanid? Kogu selle sürrealismi, mis siin ilma teeb?

BATAILLE: Jah, *monsieur* Dalí polnud mulle ka isiklikult päris tundmatu inimene. (*Sööb.*) Tema avalikkuse poole pööratud idiootsuse kvantum vastas umbes sellele orjatöö hulgale, mis ta müüride taga tegi. Tööloom ei ole hea seltskonnainimene, härra Juan, see on prantsuse kultuuri – kõrgkultuuri, rõhutaksin ma – esimesi tõdesid.

Mopeedide häirivalt tugev hää.

JUAN (*pärast pausi*): Mis pagana päralt nad siin oma punnvõrri-dega nii õudselt ringi möllavad?

BATAILLE (*täis suuga*): Hispaania sürr, nagu te ise äsja ütlesite.

Vaikus. Mopeedide hää kaob pikkamisi vasakule ära.

BATAILLE: Te ei pruugi temaga kohe just väga prantslaslikuks minna, don Juan. (*Naerab.*)

JUAN: Millest te räägite?

BATAILLE: Teie baski pruudist.

JUAN: Ma ei saa aru.

BATAILLE: Jah, võimalik, et ma mõnikord eksin.

JUAN: Te pöörate mingid asjad pea peale.

BATAILLE: Pea peale ei ole veel kõige hullem. Vähemalt jääb loogika selgeks. Palju hullemad on väikesed kõrvalekalded, salakavalus ja nii edasi. *Monsieur* Juan, ma tunnen, et ma olen purjus.

JUAN: Mina samuti, teie kõrgeausus.

BATAILLE: Mingil hetkel peate kiirustama.

JUAN: See on päris hästi öeldud.

BATAILLE: Mingil hetkel muutub teie baski pruut kannatamatuks.

JUAN: Baski pruut ootab viimsepäeva laupäevani.

BATAILLE: Aga siis muutub ta kannatamatuks.

JUAN: Ei, siis ta tegutseb. Siis ta paneb pommi, *monsieur* Bataille. Ja siis loeb ta kannatanute silmamunad üle.

BATAILLE (*naerab*): Temas on siis juustu, härra Juan!

JUAN: Mis kell on?

BATAILLE: Kell on kell. On kell, on kell. Veerand kolm, mu härra.

JUAN: Mille eest te mind hoiatate? Ma võiksin teid üllatada, kui te tahaksite.

BATAILLE: Vaevalt et te mind millegagi üllatate.

JUAN: Teid kui turisti.

BATAILLE: Nojah, turisti. Mis ma siis mõtlesin? Midagi ma ei mõelnud. Ma mõtlesin, et hispaanlannadega ei tasu harrastada seda pealiskaudset... oraalsust-anaalsust-fataalsust, või kuidas seda nüüd öeldagi. Laias mõttes, muidugi. (*Naerab*.)

JUAN: Mis see on? Mis on minul sellega pistmist?

BATAILLE: No-noo. Nii-öelda ettevalmistavast romantikast ärge end petta laske. Mingist hetkest alates maksab ainult muskus ja vägivald.

JUAN: Miks see loeng, siin ja praegu?

BATAILLE: Loeng või mitte, ma olen purjus ja kuulake mind lõpuni. Või ärge parem kuulake. Ega mul midagi öelda pole. Otsige ohtlikke olukordi. Hea küll. Naine peab ohtu tajuma, suurt ohtu, saatuse proovilepanekut. Muidu on seks mokas. Arvestage, et see on don Juani sünnilinn. Ja-jaa. Aga komtuur on samuti kohal.

JUAN (*irooniliselt*): Võtate mu muredest osa.

BATAILLE: Olgu peale, ma loodan, et te ei solvu. Minu prantsuse vaist ütleb, et mingil ajal, ükskõik kui pikk poleks ettevalmistav romantilis-anarhistlik faas, seisate te ikka seal, kus me kõik aasta-sadade jooksul oleme seisnud. Ma loodan väga, et see ei saa olema lõhke küna. (*Naerab*.)

JUAN: Filosoferimine on lihtne asi: vaata, poiss, et sa varsti lõhkise küna ees ei seisa.

BATAILLE: Lihtne jah. Lihtne on igasugu mookaminekut ette näha.

JUAN: Väga lihtne.

BATAILLE: On küll lihtne.

Üksik eriti kärarikas mopeed sõidab pikkamisi mööda.

Kusagil linnakära sees ärkab vaikselt otsekui Albénize muusika, näiteks „Sevilla” või „Fête-Dieu à Seville”. Linna kohal hakkab kume sisendav naisehää lüües komtuur Escrivá väheseid XVI sajandist säilinud värse.

KOMTUURI HÄÄL:

Ven, muerte, tan escondida
que no te sienta conmigo,
porqu'el gozo de contigo
no me torne a dar la vida...

Jätkab aeglaselt lugemist järgneva kahekõne taustal:

Ven como rayo que hiere,
que hasta que ha herido
no se siente su ruido,
po mejor hirir do quiere.
Assí sea tu venida;
si no desde aquí me obligo
qu'el gozo que havré contigo
me dará de nuevo vida.

JUAN: Mis see on?

BATAILLE: Mis asi?

JUAN: Hää. Mis hää see on?

BATAILLE: Hää? (*Kuulatab*.) On küll hää. See tuleb vist tornist.

JUAN: Giraldest?

BATAILLE: Ärge unustage, don Juan, et siin olid kunagi araablased. Ja see teie unistus La Giralda oli araabia minarett, kust nad kõikisugu pühalikke asju alla hõiksid.

JUAN: Mis ta ütleb?

BATAILLE: Te ei taha ju ometi, et ma teile purjus peaga seda turistlikku möla hakkan tõlkima?

JUAN: Arvate, et see on turistidele?

BATAILLE: No muidugi, sellest nad ju elavad. Stilisatsioon araabia vaimus.

Vaikivad. Komtuuri naiselik hääl jätkab lugemist. Kui luuletus otsa lõpeb, alustab otsast peale.

JUAN: Ma ei ole kindel...

BATAILLE: Jah, võimalik, et ma mõnikord eksin.

Kuulavad.

BATAILLE: Komtuur Escrivá. Aga turistidele on see ikkagi mõeldud.

JUAN: Kes on komtuur Escrivá?

BATAILLE: Mees, kes luuletas kunagi Hispaania kõige kuulsama luuletuse. Piiskop, noh, teie, sakslaste keeles. Umbes nii.

JUAN: Ma ei ole sakslane. Millest see räägib?

BATAILLE: No millest üks komtuur peaks rääkima?! Surmast. *(Kuulatab.)* Kõik nad räägivad surmast. *(Iroonilise paatosega.)* Tule, surm, hästi vaikselt, siis on mu rõõm sinust suur. Tule nagu välk, mis enne lööb ja alles siis kärgatab. Kui kärgatab, siis on juba lõõnud. Kui tabab, siis on juba kõik möödas.

JUAN: Unistus ilusast surmast.

BATAILLE: Surm, mis ei tee haiget. Surm, mis võimaldab elada viimase hetkeni.

JUAN: Kuidas võib üks vaimulik niimoodi luuletada? Tema peaks ju...

BATAILLE: Aga just niimoodi ta peakski.

JUAN: Ei saa aru. Tema peaks ju...

BATAILLE: Ja-jaa. Usk võimaldab Hispaanias eelkõige tegutsemist.

JUAN *(pärast pausi)*: Ma lähen.

Juan tõuseb.

BATAILLE *(karjub)*: Kuhu te tormate? *(Äkiline ülitugev mopeedi hääl. Bataille tõmbab Juani ropsuga tagasi tooli.)* Kurat võtaks, te ei ole ju komtuur!

JUAN *(pärast pausi)*: Mis see oli?

BATAILLE: See oli välk, kulla mees.

JUAN: Aga ma kuulsin teda, enne kui ta lõi.

BATAILLE *(naerab)*: Te pole oma juustu kaotanud, senjoor. See oli pisut ebatäiuslik välk. Ainult komtuuri unistuse peaproov.

Läbi tänavamüra on kuulda veel komtuuri alanevat häält.

JUAN *(pärast pausi, veidi toibunult)*: Mida kuradit nad nende punnvõrridega siin ringi möllavad?

BATAILLE: See ongi kogu see sürr, millest te suvatsesite kõnelda. Senjoor Dalí vari.

JUAN: Komtuuri hääl ja Dalí vari. Ja Püha Teresa kujukesed.

BATAILLE: Mis mõttes?

JUAN: Ei midagi. Kohalik elu käib siin kuidagi teises mõõdus kui see, milles meie oma juttu puhume.

KELNER: Klaasike herest kuluks ehk ära?

BATAILLE *(naerab)*: Igatahes.

KELNER: Suurepärase, ma siis toon?

BATAILLE: Ma ei rääkinud teiega.

KELNER: Klaasike herest?

JUAN *(ärritunult)*: Mida te õieti tahate? Näete, siin on raha.

KELNER: Niisiis, klaasike herest?

JUAN *(rõhuga)*: Raha on siin. Eelmise klaasi eest. Uut pole vaja. Ma lähen. *(Tõuseb. Paus.)* Kuulge, Bataille. *(Paus.)* Ah, ei midagi, ma lähen.

BATAILLE *(naerab)*: Jälgige mopeedide liikumist, don Juan. Nägemiseniiii!

Juan läheb üle väljaku. Inimhäälte koha.

JUAN *(omaette)*: Plaza Virgen de los Reyes. Kõigi Kuningate Neitsi väljak. Taevase Rahu väljak. Punane väljak.

Inimhäälte koha. Vaikselt, summutatult, väheste tõusude ja langustega oleks justkui kuulda komtuuri naiselikku häälekuma, aga mingeid sõnu ei saa eristada.

JUAN (*omaette*): Toledos, Alfonso Kuuenda väravate all annab sulle baski tüdruk, keda sa mõne päeva eest Salamancas oled juhtumisi kohanud, üle paki, mis sisaldab otsekui kahtkümmet sigaretikarpi. Sulle, juhuslikule turistile, annab ta need karbid. Ainult et nende karpide peale ei ole kirjutatud ei Marlboro ega Camel. Nende peale on maalitud püha Teresa de Ávila ekstaasikrambis nägu, nii nagu seda kujutab Bernini maneristlik skulptuur. Fui. Iga hispaanlane teab, et Teresal ei ole selle kostümeeritud neuroosiga, mille see itaalia *virtuoso* talle külge poogib, midagi pistmist. Sel targal, elutervel naisel, kes olevat oma noviitse õpetanud, et naine armastab jumalat hästi ainult siis, kui tema keha on rahul, ja seetõttu tuleb enne jumala juurde minekut anda oma kehale, mis tema osa. Keha on naise ilmalik riik, tema keiser, ütles Teresa, Jeesus on tema taevariik. Bernini voolitud Teresa on Hispaanias lahkusulise turismi sümbol. Sakslased ja ameeriklased. Jaapanlased. (*Paus.*) Ja siis antakse sulle Toledos need karbid, millest igaühes on üks Teresa väikene turistlik kujukene, ning palutakse sul need toimetada Sevillasse. Milleski väga meeldiv baski tüdruk palub sul need kujukesed Kastiiliast Andaluusiasse viia ja Sevilla katedraali tornis endale uuesti üle anda. Kogu lugu. Ma ei mõista, milleks on see vajalik, miks ta neid ise Toledost Sevillasse ei toimetata. Aga ma tean, et sümboolsusel on suur jõud. Eriti katoliiklikes maades. Ja ma tean, et baskid on terroristliku kuulsusega rahvas, kes kannab hoolt selle eest, et hispaania vaim ei vanane, ja et Ibeeria elanik tänapäeval, nagu Isabeli ja Fernando ajalgi, teaks: surm on elavate energia. Seetõttu – *memento mori*.

Üksik mopeed sõidab kõva tärinaga mööda. Juan siseneb katedraali. Nüüd pole ta ümber mitte enam tänava ühtesulavat koha, vaid hoopis teistsugused, tohutu suure siseruumi veidrate kajadega üksikhelid: sammud, kõlinad, kolksud. Aeg-ajalt kuuldu nagu mõnest kaugemast kabelist katkeid komtuuri tekstist.

MERCEDES (*väga meeldivalt*): *Hola, señor!* Kas ma võin teile oma abi pakkuda? Mina olen Mercedes.

JUAN: Ei, tänan! Tänan väga.

MERCEDES: Te olete ju siin esimest korda, see paistab välja.

JUAN: Jah, muidugi. Vaatan pisut omaette ringi. Kui lubate.

MERCEDES (*naerab*): Ei, ma ei ole see, kelleks te mind peate. Aga te ei tea ju sedagi, kus siin Kolumbuse sarkofaag asub. Sevilla katedraal on maailma suurim.

JUAN (*sõbralikult*): Küll ma ta leian. Toledo katedraal oli samuti maailma suurim.

MERCEDES: Torni minnes võidakse teid kontrollida.

JUAN: Miks te mulle seda ütlete?

MERCEDES: See on minu kohus, inimesi väikeste ebameeldivuste eest hoiatada.

JUAN: Ma tänan.

MERCEDES (*naerdes*): Või siiski? Te olete nii ebalev.

JUAN: Tänan, siin on nii palju teisi inimesi, kes teie abi rohkem vajavad.

MERCEDES: Aga teie olete eriline külaline.

JUAN (*tähelepanelikult*): Mis mõttes?

MERCEDES (*naerab*): Teie loos võitis. Teie külastajanimi. Hea küll. Aga te ju lubate ometi, et ma jään teie lähedusse. Võtke mind kui oma head ingliti siin majas. Ärge häbenege.

JUAN (*ebalevalt*): Ma... ei saa sellest aru, aga ma tänan.

Mercedes naerab. Juan kõnnib kirikus ringi.

JUAN (*omaette*): Estrella de Sevilla! Kahekümne pärast kolm. *Ruega, la Macarena.*

Käib ringi. Taustaks näiteks nõrka Albénize muusikat.

JUAN (*omaette*): Sepulcro de Cristóbal Colón. Siin sa siis oledki, Kolumbus. Siit siis hakkabki Ameerika. Kirstuga või kirstus. Kolumbus, sa lõhnad. Sul on külm kivine kõdu. Sul oli raske surm.

MERCEDES (*on tähelepandamatult ligi tulnud*): Keegi ei tea, kas need ongi Kolumbuse säilmed, mis siin kirstus lebavad. See kõik võib olla sümbolne.

JUAN: Ah, teie. Jah, muidugi me ei tea, mis nad seal Kuubal siia kirstu panid. Aga sümboolsusel on suur jõud. Eriti katoliku maa-des.

MERCEDES: Arvate? Ma pole kunagi selle peale mõelnud.

JUAN: Tulge siis lähemale. Tunnete Kolumbuse lõhna?

Juan kõnnib eemale.

JUAN (*loeb käies silte*): Capilla de la Antigua. Capilla de La Cieguecita. Tumba de Hernando Colón. Veel üks Kolumbus.

MERCEDES (*on taas vaikselt ligi tulnud*): See on Cristóbal Colóni, ah, Kolumbuse poeg.

JUAN: Tänan. (*Läheb kiiresti ära. Omaette.*) Hoia end eemale, mopeed! *Ruega por mí, la Santa Macarena. Ruega por mí. Ru-e-ga.*

MERCEDES (*hüüab järele*): Te lähete vales suunas, Giralda on teisel pool!

JUAN (*omaette*): Hoia eemale, mopeed!

Juan läheb kiiresti kassa juurde.

JUAN: Palun üks pilet torni! Ja-jaa, Giralda. Tänan.

Läheb läbi värava ja hakkab mööda torni sisemuses ringiratast tiirutavat kaldteed üles rühkima.

JUAN (*omaette*): Ei mingit kontrolli. Ja kui olekski, miks peaksin ma kartma? Ma tulin sellele tüdrukule ainult vastu. Ma tulin talle sümboolselt appi, sest minu tegelik abi ei ole kõneväärt. Minu komps ei ole raske, kuid ta on minu usalduse sümbol. (*Paus.*) Sümboolsusel on Hispaanias suur jõud. Rohkem kui jumal maksavad siin jumala sümbolid. Sest jumalast ei tea keegi midagi, aga sümbolid on meie lootuste tugi. Rohkem kui au maksavad au sümbolid. Sest au ja autuse piir on ebamäärane, aga au sümbolid kehas-tavad meie head tahet. Rohkem kui surm maksavad surma sümbolid. Sest surm on, hoolimata meie hirmust tema ees, lihtne ja maotu. Aga surma sümbolid on elavate energia. Ma ei ole ju mingi salakaubavedaja. Püha Teresa kujukesed Kastiiliast Andaluusiasse

tuua ei tähenda salakaubavedu. Minu käitumine on vaid usalduse märk. Kus ma olen? (*Vaatab kergelt hingeldades torniaknast välja.*) Ahhaa, jõgi juba paistab. Suur jõgi, Guadalquivir. Maestranza, härjavõitlused, ja-jaa. (*Läheb edasi.*) Kas oled sa juba üleval, Estrella? Siin ei ole ühtki hingelist. Aga ometi ei teinud nad takistusi. Järelikut on kõik korras. Arvesta, et minu käitumine on usalduse märk. Ei, ära arvesta. Ära mingil juhul arvesta. Ma ei sunni sind ial millegagi arvestama. Usaldus ei arvesta millegagi.

Alt linnast kuuldub läbi aknaklaaside summutatult mopeedide täri-nat.

JUAN: Kogu see sürr.

Naerab. Jätkab teed ülespoole.

MERCEDES (*hõikab hingeldades altpoolt*): Señor Juan! Señor Juan, pidage hetkeks!

JUAN (*poolihääli*): Hoia eemale, mopeed!

MERCEDES: Señor Juan! Ma palun korraks!

JUAN: Neetud mistress! (*Põlglikult.*) Mistress!

Juan jääb seisma ja ootab. Mercedes jõuab pärale.

MERCEDES (*hingeldades, sõbralikult*): Ma olen Mercedes. Te ei hakka ju mind lööma?

JUAN: Mis teil on?

MERCEDES: Ma pean teid hoiatama...

JUAN: Nii, mind on siin juba korduvalt hoiatatud. Edasi.

MERCEDES: Võib-olla, et te ei peaks praegu torni minema.

JUAN: Miks?

MERCEDES: Tornis võib olla inimesi...

JUAN: Ma tunnen neid.

MERCEDES (*leebelt*): Kas te olete kindel? Te tulete Põhjamaadest, nagu ma mõistan.

JUAN: Aga mul on hinges Lõuna. Edasi.

MERCEDES: Muud midagi. Teie risk võib olla suur.

JUAN: Ongi. (Irooniliselt.) See valmistab mulle rõõmu. (Paus.) Head aega.

Juan läheb mööda kaldteed edasi. Mercedes jääb maha. Juani sammude rütmi hakkab segunema mingi pidulik muusikaline motiiv, mille taustal raiuks oma ainukest teksti otsekui komtuuri hää. Ka mopeedihelid sulanduvad peaaegu harmooniliselt sellesse kooslusse. Juan hakkab käies naerma ja naerab viimaks nagu legendaarne don Juan oma jumalakartmatut naeru.

JUAN (teeb järjekordse peatuse, koputab veidi hingeldades vastu aknaklaasi): Kus ma olen? Oo, la Macarena, sa paistad! *Ruega por mí, la Santa Macarena. Ruega por mí.* (Naerab.) Mu risk on suur, mu au ei kao. Sevilla. (Seosetult.) Figaro. Carmen. Don Giovanni.

Juan läheb edasi ülespoole. Taustaks rebitud katked Rossini „Sevilla habemeajajast”, Bizet’ Carmen-i süidist nr. 2 (näiteks mustlastantsu lõpposa) ja Mozarti „Don Giovannist”.

JUAN (peatub taas aknal): Kus ma olen, mu arm? Ma olen väga kõrgel.

Läheb edasi. Taas kiiresti vahelduvad, sammude sisse sulavad katked Rossini, Bizet’ ja Mozarti oopereist. Võimas lõppakord. Seejärel – täiesti ebaloogiliselt – äkki üllatavalt tugev mööduva mopeedi tärin. Vaikus. Juan on torni jõudnud. Suur galeriitaoline, keskteljelt suletud, aga nelja külge avanevate trellitatud vaateakendega ruum. All-linna koha ja seda lõikav mopeedide tärin on siia kuulda vaid summutatult.

JUAN (üllatusega): La Giralda.

ESTRELLAMAR (teatava vabanemistundega): Giralda. Ma lootsin, et su esimene sõna on Estrella.

JUAN: Mis seal vahet. Giralda. Estrella. Macarena. Maestranza. Sevilla.

ESTRELLAMAR: Kõik väga erinevad asjad.

JUAN: Üks Sevilla kõik.

ESTRELLAMAR: Mina ei ole.

JUAN: Ma tõin...

ESTRELLAMAR: Oota. Oota veel veidi. Ma tean, et sa töid. (Naerab omaette natuke tobedalt ja õnnelikult.) Me juba rääkisime sellest all. Muidugi sa töid. Ma tean, et sa töid. Aga oota pisut. Oota, oota.

Estrella ei saa otsekui pidama ja naerab omaette edasi.

JUAN (pisut ärritunult, ent summutatult): Ma ei tea, mis äri sa oled mulle kaela määrinud, Estrella, aga võimalik, et meil ei ole palju aega. Mulle tundub, et mind peetakse silmas. Mingi Mercedes...

ESTRELLAMAR: Mercedes ei oma tähtsust. Olulisemad isikud on ära ostetud. Mercedes on väike vaene giid.

JUAN: Ära ostetud?

ESTRELLAMAR: Jah. Ära ostetud.

Vaikus.

JUAN: Miks ära ostetud?

ESTRELLAMAR: Et sa saaksid mulle rahulikult need Püha Teresa kujukesed üle anda. Poisid valvavad meid. Nad valvavad hästi. Meid ei sega keegi.

JUAN: Millised poisid?

ESTRELLAMAR (irooniliselt): Kas sa siis ei kuulnud seal all mopeedide plärinat?

JUAN: Kuulsin küll. Ma kuulen seda ka praegu. Üks neist pidi mu peaaegu alla ajama.

ESTRELLAMAR: Seda ma ei usu.

Vaikus.

JUAN: Mis see kõik tähendab? Mis sa mulle Toledos kaasa andsid? (Irooniliselt.) On need ikka... need? Või hoopis väikesed püstolid, nii umbes rinnataskusse pistmiseks?

ESTRELLAMAR: Need ei ole püstolid, ehkki nad võiksid olla. Poisid arvavad samuti, et on püstolid. Aga ei ole.

JUAN: Mis see siis on? Miks sa oma kamraadidele valetasid?
ESTRELLAMAR: Muidu nad ei valvaks meid.

Vaikus.

JUAN: Miks nad peaksid meid valvama?

ESTRELLAMAR: Muidu ma ei julgeks sinuga olla.

JUAN: Mis see tähendab? Meie päralt on maad, veed, orud.

ESTRELLAMAR: Baski patrioodid ei amele, nagu sa tead. Eriti, kui nad on naised. See võib lõppeda kurvalt. Maad, veed, orud ei varja kedagi. Ainult poiste endi kaitse all olen ma nende eest kaitstud.

JUAN: Kui peen.

ESTRELLAMAR: Ainus võimalus.

JUAN: Mille jaoks?

ESTRELLAMAR: Sul käest kinni võtta.

Vaikus.

JUAN: Punane lõng on jälle su pikas patsis.

ESTRELLAMAR: Ma tunnen end palju uhkemalt, kui mul on lõng patsis.

JUAN (*irooniliselt*): Kas see on erootiline?

ESTRELLAMAR: Muidugi on. Sa peaksid seda ise teadma.

JUAN: Ja mis ma nende valepüstolitega teen?

ESTRELLAMAR: Sa annad nad mulle üle.

JUAN: Ja mida sina teed?

ESTRELLAMAR: Eks ma siis vaata.

JUAN: Ja siis jääd sa oma valega neile ikkagi vahele.

ESTRELLAMAR: Juan. (*Paus.*) Mul ei ole mingeid valesid. Jäta see kõik minu hooleks.

Nõrka muusikat.

JUAN: Milline lavastus ühe lihtsa asja jaoks! Kas ma saan õigesti aru?

ESTRELLAMAR: Saad küll. Naist, kes on seksuaalselt seotud, ei peeta baskide juures usaldusväärseks.

JUAN: Lasta tuua Toledost Sevillassse kakskümmend karbitäit Püha Teresa kujukesi, luisata oma karmidele relvavendadele, et need on püstolid, anda altkäemaksu kogu Sevilla katedraali personalile, kutsuda kohale kümme motoriseeritud ihukaitsjat, kulu-
tada ma ei tea mitmekümne inimese mitme päeva energia – ja kõik selle jaoks, et olla siin praegu... nõnda.

ESTRELLAMAR: Kas sa ei pea seda õigeks?

JUAN: Kas see pole lihtsalt... liiga kulukas, Estrella? Kui see ei ole vale.

ESTRELLAMAR (*pärast pausi*): Minu meelest ei ole. Sa võiksid mulle vähemalt selle käe siis anda.

JUAN: Palun.

Juan annab Estrellale käe. Seisavad käest kinni ja vaatavad alla linna peale.

ESTRELLAMAR: Sevilla on ilus linn.

JUAN: On, on.

ESTRELLAMAR: Ütle veel, nagu sa ütlesid: Giralda. Estrella. Macarena.

JUAN: Maestranza.

ESTRELLAMAR: Maestranza. See oli nii naljakas. (*Naerab.*)

JUAN: See ei lõpe hästi, Estrella.

ESTRELLAMAR (*veendunult*): See lõpeb hästi. (*Paus.*) Juan, see lõpeb tingimata hästi.

JUAN: Nii palju jõudu nii lihtsa asja jaoks – siin on midagi viltu, Estrella.

ESTRELLAMAR: Meie elu käibki nii.

JUAN: Milline teie elu?

ESTRELLAMAR: See ongi meie elu. Ära ütle baskid. Ütle Euskadi.

JUAN: Euskadi. Mis see aitab?

Vaikus.

ESTRELLAMAR: Kui see kõik juba nõnda on, siis vähemalt oleme siin praegu nõnda. Ega sa ei karda?

JUAN: Ma ei näe ka mingit põhjust öelda, et meil pole midagi karta.

ESTRELLAMAR: Unusta need hallid asjad. Vaata, kurg lendab linna kohal.

Vaikus.

ESTRELLAMAR: Ma vähemalt lootsin, et kui me lõpuks nõnda oleme, siis sa ütled midagi. Tavaliselt räägid ju sina rohkem. Ja nüüd lõpuks oled sa vait.

JUAN: Nüüd lõpuks olen ma vait. Vähemalt see hea.

ESTRELLAMAR: Just nüüd ei peaks enam nii lõputult vaikima.

JUAN: Minu meelest võiks just nüüd vaikida. Vaikimise koht.

ESTRELLAMAR: Kui nii on kõige parem, siis oleme.

Vaikivad. Komtuur alustab taas vaikselt oma teksti. Taustal nõrk muusika.

JUAN: Kust see hääl tuleb?

ESTRELLAMAR: Mis hääl?

JUAN: Komtuuri luuletus.

ESTRELLAMAR: Millest sa räägid?

JUAN: Komtuur Escrivá luuletusest, mis tuleb ülevalt tornist.

ESTRELLAMAR: Me olemegi tornis.

JUAN: Torn jätkub ju üleval veelgi, sa tead seda väga hästi. Ja seal kõige tipus on tuulelipp, daam, kelle nimi on Võitev Usk.

ESTRELLAMAR: Ma tean seda väga hästi. Ma olen seda alati väga hästi teadnud.

JUAN: Minu meelest tuleb see hääl sealt ülemistelt korrustelt.

ESTRELLAMAR: Ma ei kuule mingit häält. Sa oled liiga närviline, Juan. Ma ei teadnud, et sa sellises olukorras nii närviline oled.

JUAN: Sinu pettumuse määr peab vist küll olema tohutu. Tegelikult saan ma endast võitu. Kunagi ma kiidan sind.

ESTRELLAMAR: Kiida mind kohe.

JUAN: Ma veel mõtlen.

Vaikus. Komtuuri hääl.

ESTRELLAMAR: Anna mulle see pakk. Teresad.

JUAN (*süngelt*): Pole kiiret.

ESTRELLAMAR: Mingil hetkel läheb kiireks. Hea küll.

JUAN: Hea, et me siin kokku saime.

ESTRELLAMAR: Oled leppinud?

JUAN: Jah. (*Aeglaselt.*) Mingi punane lõng peab ju elu pikas pat-
sis olema.

Naeravad.

ESTRELLAMAR: Mul oli kunagi väike koer. Kui ma olin laps.

JUAN: Sa pole varem sellistest asjadest rääkinud.

ESTRELLAMAR: Ega ma ka edaspidi räägi. Tema kuulis alati iga-
suguseid häáli.

JUAN: Kust sina tead, mida koer kuulis.

ESTRELLAMAR: Koera kõrvad liikusid. Kui ta neid liigutas, oli teada, et paari tunni pärast tuleb möllu. Äikest, rahet. Või lihtsalt rõõvleid. Hääl jõudis temani kiiremini. (*Paus*). Anna nüüd Teresad, ole pai.

JUAN: Sa tahtsid ju olla.

ESTRELLAMAR: Ma juba olengi. Ma pole iial nii palju olnud. Mul pole kunagi nii palju aega olnud. See nõõrib juba kõri. Aina olla ja olla. Liiga palju. (*Paus*). Mul on halb olla, Juan. Algul oli hea ja siis halb. Liiga hea oli. Halb, halb.

JUAN: Sa ei muutu ju hüsteeriliseks?

ESTRELLAMAR (*pärast pausi*): Teresad.

BATAILLE (*häälnurga tagant*): Mu armsad. Teresad.

JUAN: Tsss.

Bataille tuleb kiirete otsustavate sammudega lähemale.

JUAN: Bataille!

BATAILLE: Bataille.

Paus.

BATAILLE: Bataille.

JUAN (*Estrellale*): Minu... põgus tuttav Bataille.

BATAILLE: Hoia neil silm peal, Mercedes.

Mercedes astub nurga tagant välja. Bataille läheb eemale, vaatab ükshaaval kõik nurgatagused üle.

JUAN: Ohhoo!

ESTRELLAMAR: Väike vaene Mercedes.

JUAN: Te ei oska ju püstolit hoida, Mercedes. Teie käsi väriseb.

MERCEDES: Ärge palun liigutage.

Bataille tuleb taas lähemale.

BATAILLE: Ulatage mulle oma kott, don Juan!

JUAN: Mis teil sellega asja?

BATAILLE: Ah, jätke. Andke ta palun korraaks siia. Võimalik, et ma mõnikord eksin. Kui ma eksin, saate korraliku satisfaktsiooni.

JUAN (*ulatab koti*): Olge lahke.

Bataille sorib kotis. Tõmbab välja kilekotti keeratud Püha Teresa kujukeste komplekti. Avab, rebib, katsub, nuusutab.

BATAILLE: Olete te informeeritud oma koti sisust, don Juan?

JUAN: On's seal midagi huvitavat?

BATAILLE: Näiteks lõhkeaine. See on siin keelatud ja ma konfiskeerin ta. Olete nõus?

Paus.

JUAN: Vaevalt usutav. Ma ei tea sellest midagi.

BATAILLE: Usun. Kust te selle saite?

JUAN (*pärast pausi*): Toledost.

BATAILLE: Kes andis?

JUAN: Pole aimugi.

BATAILLE: Mitte see kaunis daam teie kõrval, ega ju?

JUAN: Kindlasti mitte. Mitte sinneraamat.

BATAILLE: Kas jääte selle vastuse juurde?

JUAN: Jah. Lõpuni.

BATAILLE: Mida ütleb daam? (*Paus.*) Daam vaikib. Te olete heausklik turist, don Juan. Ja daam teie kõrval on teine sama heausklik naiivne ohver. Rahuldab see teid?

JUAN: Võimalik.

BATAILLE (*kätab*): Rahuldab see teid? Või tahate midagi muud?

JUAN (*aeglaselt*): Ma usun, et te näete neid asju kaunis täpselt.

BATAILLE: Mida ütleb daam? (*Paus.*) Daam vaikib. Daam on löödud. Šokis. Ei ole võimeline reageerima.

JUAN (*aeglaselt*): Ütled sa midagi, Estrella?

Paus.

BATAILLE: Daam on enamasti šokis, don Juan. Te peaksite ju naisi tundma. Mercedes, juhatage daam välja. Me tuleme järele.

Estrella ja Mercedes hakkavad mööda kaldteed allapoole liikuma. Juan ja Bataille jäävad toppama.

BATAILLE (*tüdinult*): Meeldib teile Sevilla? Giralda. Macarena. Maestranza. (*Paus.*) Hea küll. Külastage homme härjavõitlust. Maestranza on Madridi kõrval Hispaania paremaid areene. Härjavõitlus aitab eluraskustest üle saada. Ega seal asjata niipalju naisi ole. Surev härg lunastab mõnikord paremini kui Jeesus Kristus ise. (*Paus.*) Te ei ütle midagi? Mercedes saadab plika uksest ja siis ta paneb plagama. Temaga ei juhtu täna midagi. Tal on liiga palju poisse kaasas. Ei ole mõtet kiriku ees veresauna korraldada. Te ei ütle midagi? Mis teil öelda? Pealegi on see pooleldi isiklik asi. (*Näeb.*) Las ta läheb.

JUAN: Mis on isiklik asi?

BATAILLE: Juhtum tornis. Terroriakt osaliselt isiklikel motiividel ühes kunstiväärtuste hävitamisega. Te ei tea midagi? Ta oleks teile pommi alla pannud, don Juan. Te oleksite üheskoos viudi õhku lennanud. Kerge surm. Vähemalt teile. Ei usu? Ei pannud midagi tähele? Lihtne on mitte uskuda. Eriti kirikus, kus jumal ise on kohal. Kes on kohal, seda pole vaja enam uskuda. See on lihtsalt kohal. Ega siin peagi uskuma. Siia tuleb vaid aeg-ajalt tõsise tahtmisega sisse astuda. Kas lähme?

Paus.

BATAILLE: Või tahate siia jääda?

JUAN (*pärast pausi*): Mida te oma jutuga öelda tahate?

BATAILLE: Hea küll, ma ei räägi kui nuhk. Minu käsi. Ärge kartke. Operatsioon on läbi. Mopeedid on läinud. Te ei kuule neid? Täielik vaikus. Läinud. (*Paus.*) Teate, te ei pruugi mind uskuda ja mul ei ole võimalik midagi tõestada. Ma ei tahagi seda teha. Mis see minu asi on. Ma tunnen vaid mõningal määral teatavate vähemuste kombeid. Terroristlikel neidudel on kah oma luulud. Oma armu-luulud. Koos alla hüpata. Koos õhku lennata. Terrorism ka nii-öelda positiivsetes inimsuhetes. Kõik tuleb lõpetada kõrgpunktis. See on väga oluline. Lõpetamise hetk on neile väga oluline. Mitte algus. Lõpp. Kõrgpunkt. Mitte nõrkus, masendus, allaandmine, ei-ei. Nii surevad raugad ja rootslased. Kangelane lahkub elust selle kõrgpunktis. Kõrgpunktis on metafüüsiline tähendus. (*Paus.*) Midagi araabialikku on baskides. Ehkki nad jäid araablastest suhteliselt puutumata. Võib-olla seetõttu ongi. (*Paus.*) Vaikite? Teie olete ju... tsiviliseeritud inimene? Ma usun (*hakkab naerma*), et ma käitusin teie huvides? (*Paus.* *Komtuur alustab taas oma teksti. Bataille irooniliselt.*) Või on äkki ka teis mingeid destruktiivseid igatsusi, don Juan? Ja-jaa, ka rahvasuu räägib mõnikord, et meie põrm mäletavat oma sünnipaika. Seda kohta, kus liha põrmuks sai. Seetõttu tuleb elust lahkuda kõige ilusamal päeval. Kõige ilusamal hetkel. Kõige ilusamas tornis. Õnne tipul. Ebainimlik, kas pole? Loodetavasti ei leidu teis selliseid atavisme.

JUAN: Hakkame minema.

BATAILLE: Õelge mulle enne aitäh, don Juan.

JUAN: Aitäh.

BATAILLE: Mõni teine mees minu asemel...

JUAN: Ma tean.

BATAILLE: Siis on ju kõik korras?

JUAN: Kõik on korras.

BATAILLE: Tüdruk on terve ja teid ei viida ülekuulamisele.

JUAN: See on hea.

BATAILLE: Vaid väike vaheldus rutiinis ja kõik jätkub normaalselt. Olete edasi vaba mees.

JUAN: Jah, väike vaheldus rutiinis. Midagi ei ole fataalselt katki.

BATAILLE: Absoluutselt mitte midagi. Ma hoolitsen selle eest.

JUAN: Tegelikult mitte midagi.

Komtuur jätkab üha enam eemale hajudes oma teksti lugemist, kuni tugevad klaveriakordid selle maha tambivad.

Surm, astu tasa mu ligi,
nii et ma sind ei taju,
muidu ei rõõmusta ju
elu mind uuestigi.

Tule, surm, tasahilju,
nii et sind kuulda pole,
siis mul ei ole kole
maitsta su eluvilju.

Löö nagu välk minu sisse,
sähva mind enne, kui kiljun,
taba mind tasahilju
täpselt mu elamisse.

Kui sina nõnda tuled,
siis mina luban, kaim –
hetk on see ilusaim,
kui minu silmad suled.

2000–2001

Üle loetud 2015

Saateks

Saatusliku sajandilõpuaasta 1999 augustikuul korraldasid Ema-keele Seltsi tollane teadussekretär (praegune Eesti Keele Instituudi direktor) Tõnu Tender ning Eesti Kirjaniku Liidu Tartu osakonna esimees (praegune „Loomingu” peatoimetaja) Janika Kronberg ühele vaimsete huvidega seltskonnale autobussimatka Hispaaniasse. Ma ei tea, mis mõtet oli tikkuda Aafrika ääremaile sealse tulikuuma suve haripunktil bussiga, mille isetehtud kliimaseade ähvardas iga hetk üles öelda, aga rännakrühm osutus meeleolukaks, kliimaseade pidas vastu ning retkest sai elamus. Et reisile kultuuriloolist mõõdet anda, võeti selle vormiliseks eeskujuks Friedebert Tuglase 1913. aastal sooritatud paarikümnapäevane matk Hispaaniasse, ehkki ei läbitud just kõiki Tuglase mainitud punkte ja käidi ka kohtades, mida tema oma „Teekonnas Hispaania” (1918) ei kirjelda.

Meie reisipastor Janika luges rahvale bussis kohustuslikke katkeid Tuglase alustrajavast reisikirjast, aga jutluste vaheajal tuli temagi sõiduki keskpaika, kus kirurg Tõnu Vooderi ümber kogunes väiksem seltskond, et lasta ringi käia kogukal plekist topsil, mis oli enamasti täidetud odava Valdepeñase punaveiniga. Vestlused kujunesid seetõttu kärarikkaks, vein auras Hispaania kuumas õhustikus peanaha kaudu kiiresti ning Baskimaast pihta hakanud ja üle Kastiilia kiltmaa kuni õitsva Andaluusiani välja viinud ning viimaks tagasi Katalooniasse keeranud reis saigi otsa koos öise sup-lusega Vahemeres kusagil Barcelona lähistel.

Rõõmsast reisipohmelusest veel vabanemata tegime Raadio-majas hulgakesi saate oma kangelaslikust teekonnast ning siis pani Janika Kronberg ette hakata reisikirju kirjutama. Võin kinnitada, et mina võtsin seda väljakutset vähemasti sama tõsiselt kui ta ise, aga 2000. aasta algul kaela sadanud direktoriamet ei soodustanud muljete kirjapanekut. Aasta pärast reisi avaldas Janika ajalehe „Postimees” kultuurilisas meie teekonna esialgse kokkuvõtte ja minul oli samaks ajaks valmis igatahes sinse raamatu esimene peatükk. Aga ma ei tahtnud veel midagi avaldada, sest peas oli hakanud küpsema plaan märksa suurejoonelisemast ehitisest, mis pidi sisaldama vähemasti üheksat osa, kõik kompositsioo-

niliselt keskendatud mingi märgilise paiga ümber: „Salamanca, Plaza Mayor” (Salamanca Suurväljak), „Salamanca, Universidad Civil” (Salamanca ülikool), „Toledo, Puerta de Alfonso VI” (Alfonso VI väravad Toledos), „Catalunya, Canet de Mar” (Canet de Mar’i väikelinn Kataloonias), „Madrid, Estación de Quevedo” (metroojaam „Quevedo” Madriidis), „Madrid, Museo del Prado” (Prado muuseum Madriidis), „Salamanca, Casa-Museo de Unamuno” (Miguel de Unamuno majamuuseum Salamancas), „Ávila, Puerta de Santa Teresa” (Püha Teresa väravad Ávilas), „Sevilla, La Giralda” (Giralda-nimeline Sevilla katedraali kellatorn).

Viis neist tekstidest kirjutasin aastail 2000–2001 põhiliselt valmis ja need kokku moodustavadki käesoleva raamatu. Sevilla-peatüki vormistasin kuuldemänguna asjaolude ajal, sest sain samal ajal tellimuse Raadioteatrilt. Et teose kui terviku valmimine venis, siis hakkasin selle osi üksiti avaldama. Olen tänulik ajakirjale „Vikerkaar”, kes mu pakkumised ikka vastu võttis. Nii ilmusidki „Vikerkaares” aastal 2002 „Catalunya, Canet de Mar” (nr. 2–3) ja „Sevilla, La Giralda” (nr. 8–9) ning aastal 2006 „Salamanca, Plaza Mayor” (nr. 7–8). Ülejäänud kaks peatükki avaldatakse siinses raamatus esimest korda. Vahepeal olin avastanud, kui mõnus võib olla kirjutada näidendit, millel on alati mõistlikud mahulised piirid ning kus eepilist taustaloomet pole vaja arendada ja kirja võib panna vaid kõnelise essentsi. Eriti meeldib mulle näidendi kirjutamisel eepilise või lüürilise ühteliitmise paine alt vabanenud tegelaste iseisvus, autori egotsentrismi taandumine tegelaskõne initsiatiivi ees. Nii juhtuski, et Madriidi metroojaamas „Quevedo” platseeruma pidanud peatüki asemel kirjutasin hoopis näidendi „Quevedo”, mis ilmus „Loomingu Raamatukogus” juba aastal 2003 (nr. 33–34, Margus Kasterpalu käe all „Vanemuises” püünele pandud 2010) ning siinses raamatus seetõttu avaldamisele ei tule, ehkki kuulub ideeliselt samasse kooslusse. Kolm peatükki jäi niisiis päriselt kirjutamata. Ühes neist pidin vist ellu äratama Miguel de Unamuno, kes on minu meelest väheseid kirgliku elutundega suuri mõtlejaid, teises (Prado-peatükis) tahtsin aga kõnelda näiteks sellest, kui võimas tundub olevat El Greco kunst hea trükitehnilise tasemega reproduktsioonidel, aga kui mannetuks võib see osutuda võrdluses Francisco de Goya loominguga, juhul kui nähakse

ühtäkki mõlema meistri originaale. Lõpututest lossidest, kindlustest ja kirikutest hoolimata jäid Goya maalid vist minu suurimaks kunstiavastuseks Hispaanias.

Kui ma 2015. aasta lõpul olemasolevad peatükid üle lugedin ja avaldamata osi stilistilis-kõlbeliste kääridega veidi kärpisin, jäi korraga mulje, et tervik võib olla ka säärane. Loo kronoloogiline lõpp on seejuures kusagil raamatu keskpaigas. Kui seda lugu üldse on. On vaid teekond Hispaania. Hotell California. Kohvik Mauretaania. Astumine mingisse sakraalsesse aegruumi, mis ei kordu. Tüdrukust naiseks ja poisist meheks saadakse vaid üks kord elus. Hispaaniasse astutakse vaid esimest korda. Hiljem rännatakse lihtsalt Euroopas.

Meie Hispaania-reisi ülevaate võib leida ka Janika Kronbergi raamatust „Rännud kuue teejuhiga” (2013). Mind ei seganud korraliku reisikirjaga maha saamast mitte ainult direktoriamet, vaid ka mingil hetkel tekkinud tohutu tüdimus teadmistest, et ma pean lugejale andma huvitavat ja kasulikku teavet võõra maa kohta, rääkima seiklustest, viperustest ja ebatavalistest kokkusattumustest, mida jätkunuks hea esituse korral küllaga. Jutustama sellest, kuidas me sõitsime Burgosest Salamancasse ning sealt edasi Madriidi ja Toledosse, kilomeeter kuumust pea kohal ja paks kultuurikiht bussirataste all. Ehkki sõit ise oli sulnis, meie meeleline tajus sageli lõkendamiseni pingul ja tarkust kallati kui kapaga juurde. Mingil hetkel sain ma aru, et me ei sõitnudki Burgosest Salamancasse, vaid toimus hoopis midagi muud. Ja et see, mis tegelikult toimus, tuleb alles üles leida. Ning et seda saab üles leida üksnes õiget, ainuõiget teksti kirjutades. Ja et säärane tekst võib osutuda väga veidraks moodustiseks algsete kavatsuste taustal. Tuleb valmis olla vabaduseks ja vastikuseks, lootuses leida mõned silmapilgud õndsust. Ma ei tea, kas see mul õnnestus. Aga igatahes on kogu see raamat – olgu või viljatuks osutuv – rahmeldamine õige teksti otsinguil.

Tuglas on kahtlemata eestikeelse Hispaania esimene mentor. Tema kirjutas eesti Hispaania tüviteksti; mis varsti saab saja aastaseks. Aga Tuglase kõrval seisab Jüri Talvet, eesti hispanistika võtmefiguur, teise „Teekonna Hispaaniasse” (1985) autor. Ma ei hakka meenutama Talveti arvukaid tõlkeid ning tema veelgi arvukamaid eri-

nevate tõlgete saatesõnu, mis on meie eestikeelset hispaania vaimu peagi juba pool sajandit harimas. Minu välkvalgus oli sähvatanud Talveti ülikooliloenguis Hispaania kuldaja kirjandusest, eriti ühes neist 5. detsembril 1978, kus sündis äratundmine, et XVII sajandi luuletaja nimega Francisco de Quevedo võib olla eksistentsiaalses mõttes lähedasem kogu kaasaja kirjandusest. Sestap palusin Talvetil kunagi kirjutada järelsõna ka oma Quevedo-näidendile. Ja sestap olgu ta siinkohal veel kord siiralt tänatud.

J. U.

„LOOMINGU RAAMATUKOGUS” 2016. a. ILMUNUD:

Nr. 1. KOLMTEIST EESTI KIRJA. Eda Ahi, Kärt Hellerma, Kätlin Kaldmaa, Maarja Kangro, Tiina Ann Kirss, Veronika Kivisilla, Helga Nõu, Carolina Pihelgas, Anu Saluäär, Jelena Skulskaja, Triin Soomets, Elin Toona, Elo Viiding.

Saadaval ka e-raamatuna.

Nr. 2–5. Alexander Genis. LUGEMISTUNNID: RAAMATU-SÕBRA KAMASUUTRA. Vene keelest Toomas Kall.

Saadaval ka e-raamatuna.

Nr. 6–8. Jaan Undusk. TEEKOND HISPAANIA.

Saadaval ka e-raamatuna.

„LOOMINGU RAAMATUKOGUS” 2016. a. ILMUMAS:

Nr. 9/10. Eugen Ruge. CABO DE GATA.

Saksa keelest Tiiu Relve.

Saadaval ka e-raamatuna.

„LOOMINGU RAAMATUKOGU”

on pidevalt müügil järgmistes kohtades:

1. „Rahva Raamatu” kauplustes üle Eesti;
2. „Apollo” kauplustes üle Eesti;
3. AS Lehepunkt müügikohtades üle Eesti;
4. Eesti Keele Sihtasutuse raamatupoes „Ateena”,
Roosikrantsi 6, Tallinn;
5. SA Kultuurileht müügiosakonnas, Voorimehe 9, Tallinn;
6. Tartu Ülikooli raamatupoes, Raekoja plats 11, Tartu.

Üksikuid numbreid saab osta toimetusest Harju 1, Tallinn.

Valik „Loomingu Raamatukogu” sarja e-raamatuid on müügil:

www.digiraamat.ee

www.rahvaraamat.ee

www.apollo.ee

www.kriso.ee

www.kirjastus.ee